

**Theologiae Moralis Sacramentalis Ad Instructionem
Ordinandorum & Curandorum Ex Materia De Sacramentis
In Genere Et Ordinis Eucharistiae, Poenitentiae, Ac
Matrimonii In Specie**

De Matrimonij Sacramento, & omnibus Peccatis contra VI. præceptum, ac
de Abortu

Sporer, Patritius

Salisburgi, 1711

Caput II. De Obligatione & Peccatis Sponsorum, & Conjugum.

Nutzungsbedingungen

[urn:nbn:de:hbz:466:1-55333](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-55333)

ex Apostolo, 1. ad Corinth. 7. Nolite fraudari
 invicem, nisi ex consensu ad tempus, ut vacet
 orationi & iterum revertimini in idipsum, ut
 tentet vos Sathanas propter incontinentiam
 vestram.

Petes tandem incidenter: Quid si quis ritè
 uxoratus deinde ob impedimentum importu-
 ritæ perpetuæ creditæ Professionem emisit: vel
 sacros Ordines suscepit: & postea appareat, eum
 esse potentem: Quid faciet? Redirene poterit,
 & debet ad uxorem: q. Diana part. 11. tract.
 5. resol. 7. & Tambur. cit. §. 3. in fine. posse
 debere redire; quia prævalet validitas matrimo-
 nii ritè suscepta. Lege curiosè Dianam ibidem
 multa huc facientia latè prosequentem.

CAPUT II.

De Obligatione & Peccatis
 Sponsorum & Conjugum.

SECTIO I.

De Peccatis Sponsorum.

SUMMARIA.

415. Mortaliter peccat promittens sponsalia fidei.
 416. Vel fraudulenter.
 417. Non tamen obligatur.
 418. Per se loquendo & in foro conscientie.
 419. Qui verò ritè contraxit sponsalia, tenetur sub mortali
 li ad contrahendum matrimonium.
 420. Tempore ab ipsis præscripto.

421. Ad quod cenſuris cogi debet injuſtè reſilire volens.
 422. Sponſi cum aliis peccant gravius.
 426. Cum ſe invicem autem levius.
 427. Mortaliter tamen exercendo copulam.
 428. Vel moroſè delectando de ea ut præſenti ſenſibiliter.
 429. Aut tactibus valde impudicis.
 430. Non item, ſi tactus non ſint ita impudici.

ASSERTIO.

SPonſus vel ſponſa peccat mortaliter, ſi 1. aut 414
 fictè vel fraudulentè promittat: aut 2. ipſa
 ſponſalia rite contracta abſq; diſpenſatione, vel
 juſta cauſa violet; aut 3. ſtantibus ſponſalibus
 fornicetur, cum aliis quidem gravius (& proba-
 biliffimè ſpeciali malitia ex parte ſponſe ſaltem
 neceſſario in confeſſione explicandâ.) 4. Cum ſe
 invicem ſponſus & ſponſa, levius cateris; morta-
 liter tamen contra ſextum Præceptum delin-
 quunt aq̃uè, ac ſaluti: illis tamen plus aliquid
 licere debet quoad oſcula, amplexus, ac tactus ex
 objecto vel intentione non impudicos. Tota com-
 munis. Priores duæ partes ſatis conſtare debent
 ex latè, ſed ſparſim dictis c. præcedent. Seçt. 2. per
 totam, quæ in commodum confeſſarii breviter
 recolligo.

§. I.

Si fictè vel fraudulentè promittant.

Fictè quidem: ut, ſi verbis tantum abſque 418
 animo & intentione promittendi ſeu ſe
 obligandi, aut promiſſum implendi ille vel iſta
 promittat, peccare mortaliter, cum alterum
 decipiat in re gravi, apud omnes in confeſſo eſt;

Bb 3

intel-

intellige tamen : in ipso sponsalium contractu onerolo alterius repromissionem & obligationem exigendo, & admittendo; nam si extra contractum sponsalium mere liberaliter quis alteri matrimonium fictè promitteret, probabilius est, per se loquendo, secluso nimirum alio damno vel incommodo, solum peccare venialiter mendatio. *suprà Sect. 2. §. 2.*

416 II. *Fraudulenter* : Si se in re gravi pertinet ad eum contractum decipiant, ut, si sponsus falso jactet opes, officium, artem, &c. Sponsa dotem, nobilitatem, &c. Unde postea matrimonium reddatur notabiliter difficilius, aliæque incommoda sequantur parti deceptæ, imò saepe & ipsi parti decipienti, peccare mortaliter contra justitiam, aut saltem contra charitatem erga proximum, vel se ipsum, ex se clarum est. Quare, re adhuc integra; omnino veritas aperienda, aut a contractu abstinendum erit : juxta dictam eandem *Sect. 2. in Subsect. §. 4.*

417 III. Qui vel quæ omnino ficto animo sponsalia iniit, per se in conscientia non obligatur ad nuptias contrahendas (nisi ad summum ex virtute fidelitatis externæ tantum, quâ homo tenetur dictis suis conformare facta, certè non graviter obligante) Ita contra *Navar. Ledesma, Vasquez*, alios non paucos, probilius docent *Veracruz, Molina*, aliisque cit. Sanchez *diff. 11. quæst. I. Layman. l. 5. tract. 10. part. 1. c. 1. n. 10. Hurtad. Aversa. Tambur. tract. 3. c. 1. §. 4. num. 8.* Ratio est; quia si promissioni consensus defuit,

defuit, promiſſio ſimpliciter nulla fuit, ideoque inde nulla, per ſe loquendo, in foro conſcientiæ potuit oriri obligatio. Et licet deceptor peccaverit contra juſtitiam, quia tamen, ut ſupponimus, deceptio nullius damni cauſa fuit, non etiam apparet aliquid, quod ſit reſtituendum; cum pro injuria mera, ſecluſo damno, nulla debeat reſtitutio in foro conſcientiæ, ſed tantum ſatisfactio ex charitate, aut puniſio ex juſtitia vindicativa per ſententiam judicis tantum. De quo alibi.

IV. Dixi: *Per ſe loquendo: & in foro con-* 418
ſcientiæ; nam per accidens, quando damnum ſponſæ ex ficta promiſſione proveniens aliter compenſari non poteſt, quod tamen ſecundum juſtitiam æquitatem compenſare tenetur deceptor, obligabitur ſanè, depoſita ſimulatione, verè conſentire, & deceptam ducere: utpotè, ſi ſponſa alioquin gravem infamiam paſſura ſit: aut ſi ficta promiſſione nuptiarum deceptam eam ad copulam deduxerit, vel etiam imprægnaverit; quia mulier corporis ſui copiam faciendo contractum innominatum inſtituit: do tibi corporis copiam ea lege, ut poſtea mecum matrimonium contrahas; adeoque ſi mulier promiſſionem impleat: alter acceptare non poteſt, niſi ex naturali æquitate & juſtitia contrahendo obligationem implendi promiſſum, quamvis antea fictum in ſe, ad quod in omni foro compelli poteſt & debet. Vides jam tunc ficto promiſſori incumbere duplicem obligationem, ve-

rè contrahendi, & damni injustè illati compensandi, quod aliter compensari non posse supponitur.

§. II.

Aut sponsalia ritè contracta absque dispensatione vel justâ causâ violent.

419 **T**enetur quis per se loquendo inire matrimonium, cum qua syncerè valideque contraxit sponsalia. Omnes, cum D. Thoma & Scoto in 4. d. 27. & expressè decernit ius Canonicum c. *Ex litteris* 2. *Gr. Requisivit. De sponsal.* Ratio est; quia omnis contractus maximè onerosus de re gravi obligat sub mortali ex iustitiæ virtute: sed sponsalia non sunt simplex promissio, sed verus contractus onerosus ultrocitròque obligans ex iustitiâ, adeoque sub mortali, utpotè in re tam gravi & tantæ obligationis maximè capaci: ergò sponsus vel sponsa sub mortali obligatur in conscientia ad contrahendas nuptias, quamdiu alter in contractu persistit, sive deindè sponsalia celebrata sint solemniter cum testibus & cæremoniis, sive privatim inter solos, quamvis in ordine ad forum externum requiratur probatio per testes vel indicia, aut in defectum probationis iuramentum, si deferatur. Nota rursùs hîc sermonem esse de ipso contractu sponsalium cum repromissione mutua peracto; nam si merè liberaliter promissisti alteri matrimonium, non petendo ejus repromissionem, jam supra admisimus, esse probabile, te so-

lūm venialiter delinquere reſiliendo, etiam ſine juſta cauſa; nam juxta communem ſententiam DD. Virtus fidelitatis perinde ac veracitatis per ſe ſolū obligat ſub veniali. Vide dicta de promiſſionibus. *Tr. 6. Decal. c. 2. ſect. 2.*

At numquid ſponſi expreſſa voluntate contrahendo ſponſalia poterunt ſe obligare ſub veniali tantū? Negat *Vasquez*, eique ſubſcribens Pontius *l. 2. c. 12.* Eo quòd contractus ſponſalium ex natura ſua obliget graviter. Concedit autem Sanchez *l. 1. diſp. 9. num. 6.* Eo quòd tota obligatio pendeat à voluntate contrahentium. Sed rectè cum *Averſa* advertit Tambur. cit. *c. 1. §. 2. num. 3.* Tunc illa non eſſe in rigore ſponſalia; hæc enim rigorofam & certam obligationem futuri matrimonii continere debent, concedunt enim ſponſis ex probabili ſententia amplexus & oſcula, & inducunt impedimentum publicæ honeſtatis, qui effectus certè ſupponunt, ſponſos habere ejus rigorofum ad futurum matrimonium, adeoque obligationem gravem ad nuptias, niſi quid rationabile oberit, contrahendas.

II. Tenentur jam ſponſi matrimonium inire tempore ab ipsis præſcriptio, niſi una pars liberaliter admittat dilationem, aut juſta cauſa excuſet; quia virtus fidelitatis ac juſtitiae extendit ſuam obligationem ad omnes circumſtantias promiſſas. Quòd ſi nullum tempus contrahendis nuptiis præfixerunt, tenebitur quivis ſub mortali contrahere, quando alter, conſideratis

deratis circumstantiis id rationabiliter exigat.
Ita cum aliis Sanchez *l. 1. disp. 28.* quem tuetur
Diana *part. 3. tract. 4. resol. 245.* Pontius autem
l. 12. c. 6. contendit, obligari sub mortali con-
trahere statim, quando opportunè & commo-
dè matrimonium contrahi potest; nam juxta
jura in omnibus obligationibus, quibus dies
non apponitur, præfenti debetur. Sed facile
has Sententias conciliamus, si dicamus: obliga-
ri quidem statim; quia natura promissionis ea
est, ut servetur, quamprimum moraliter & hu-
mano modo servari potest: At excusari ejus-
modi sponfos, quoties alter non requirit, cum
posset; quia tunc censetur remittere, & non
curare de dilatione. Vide dicta suo loco. Cete-
rùm Congregatio Cardinalium apud Gallemart
ad Trident. *Sess. 24. c. 1.* sic providè statuit: *Mo-
nendi sunt sponsi, ut factis sponsalibus quamprimum
contrahant matrimonium per verba de
presenti coram Parocho & testibus, ne sponsa
stupri periculum subeant:* Certè dilatio matri-
monii inter sponfos præbet occasionem effica-
cem infinitarum turpitudinum. Ut, pro dolor!
experiuntur confessarii.

421 III. Judex Ecclesiasticus potest, & teneretur,
per se loquendo, censuris Ecclesiasticis com-
pelli ad standum matrimonio illum, qui sta-
re recusat sine exceptione legitima seu justa cau-
sa resiliendi, si alter jus petat, non modò, quando
sponsalia sunt firmata juramento: juxta claros
Textus juris cit. sed etiam, quando non fuerunt
robo-

oborata juramento. Ut contra *Angles, Armil. Sotum*, alios docent DD. communiter, Sanchez l. i. disp. 21. Coninck. disp. 22. num. 6. Tanner. disp. 8. n. 37. Gobat. cas. 4. num. 123. Sic enim loquitur Pontifex cit. c. *Ex litteris*: *Quatenus si hoc* (scilicet sponſum contra juramentum suum velle ad alia vota migrare, relicta priori sponsa,) *tibi constiterit, cum monneas, & si non acquieverit, Ecclesiasticâ censurâ compellas, ut ipsam in uxorem accipiat.* Et ratio est; quia judicis est compellere quemvis ad standum legitimo contractui, si jus petatur. At sponſus v. g. quantumvis anathemate percussus pergit contumaciter injustè repudiare sponsam: quid aget iudex? Quid sponsa? &c. Ad evitandum majus malum & pessimum matrimonii successum, iudex debet à censura absolvere etiam non petentem; & sponsa, si sapit, debet esse contenta, salvo jure petendi compensationem omnium damnorum emergentium ex hac dissolutione. Sanchez cit. num. 8. Tanner. cit. disp. 8. quest. 1. dub. 3. num. 36. & benè Gobat cit. num. 228. alii apud ipsos. Etenim cit. c. *Requisivit*. sic respondet Lucius Papa: *Requisivit a Nobis Tua Fraternitas, qua censura mulier compelli debeat, qua, jurejurandi religione neglecta, nubere renuit ei, cui se nupturam interposito juramento firmavit: Ad hoc taliter respondemus: Quòd, cum libera debeant esse matrimonia, monenda est prius, quàm cogenda, cum coactiones difficiles soleant exitus frequenter habere.*

bere. Sic Pontifex, aut tò *potius* accipiens pro tò *prius*, aut pro tò *cogenda* intelligens *coactionem exactissimam* pertinacis, cum praviſo difficili matrimonii ſucceſſu: juxta modò dicta. Ut proinde hoc capitulum nullo modo repugnet citato *c. Ex litteris*. Prout varii explicant apud Sanchez cit. *num.* 28. Vide de hac re ſatis bene & practicè differentem P. Gobat cit.

422 IV. Quando ſponſus vel ſponſa contra fidem priorum ſponſalium contraxit cum alio vel alia, ſecunda ſponſalia omni jure ſunt irrita: ſecundum omnes; etſi per accidens quandoque ſecunda ſponſalia prævalere debeant. Ut ex profeſſo *c. precedent. Sect. 2. §. 3.* & ibidem *ſubſect.* tota habes juſtas cauſas diſſolvendi ſponſalia explicatas ſatis.

§. III.

Cum aliis peccant gravius cæteris.

423 Sponſi ſcilicet vel ſponſæ (constantibus ſponſalibus) fornicatio cum alia vel alio, etſi non ſi propriè adulterium, addit tamen peccato mortali fornicationis circumſtantiam ſpeciem mutantem, probabilius gravem & in confeſſione neceſſariò explicandam, ſaltem ex parte ſponſæ fornicariæ.

I. Non eſſe propriè adulterium, eſt conſenſus DD. & plurimis citatis probat Sanchez *l. I. diſp. 2. num. 2.* Layman. *part. I. c. I. num. 6.* Quia adulterium definitur in jure: *violatio alieni tori*; at fornicatio ſponſi vel ſponſæ cum aliis, aut aliorum cum ſponſa vel ſponſo, non eſt violatio alieni

alieni tori; nam ſponſis de futuro ante matrimonium ratum de præſenti minimè competit juſ tori, quamvis enim jam habeant juſ inchoatum & juſ ad rem ſeu ad corpus præ aliis, nondum tamen habent juſ completum & in re atque ad ipſam copulam: ergò non eſt propriè adulterium, & conſequenter filii inde nati non ſpurii, ſed naturales cenſentur, per ſubſequens matrimonium omni jure legitimandi.

II. Addere fornicationi ſimplici circumſtantiam aliquam ſpeciem mutantem, per ſe patet; eſt enim duplex malitia, una fornicationis contra continentiam, altera fractorum ſponſaliorum contra juſtitiam, violando ſcilicet juſ inchoatum & ad rem tam ſponſo, quam ſponſæ per ſponſalia acquiſitum: ergò accedit circumſtantia ſpeciem mutans, ſcilicet violati, etſi nondum perfecti, tamen inchoati juſis & juſtitie; eamque communi DD. ſenſu pobabiliſſimè æſtimatam gravem, ideòque in confeſſione explicandam; etſi alios probabiliter oppoſitum ſentire, alibi notatum ſit.

III. Hanc circumſtantiam tam ex parte ſponſi, quam ſponſæ eſſe explicandam, & ab ipſiſmet, & ab aliis cum ipſis fornicantibus, docent graviſſimi DD. *Scotus, Lopez, Ledefma*, & alii apud mox citandos; quòd nimirum uterque ſponſus per ſponſalia par in alterutrum juſ acquiſierit, adeòque utriusque violatio par ſit injuria, & conſequenter utraque, vel neutra, gravis & in confeſſione explicanda. At contra.

IV.

IV. Eamque circumstantiam ex parte solius
 425 sponsæ violatæ necessariò explicandam esse in
 confessione, cum plurimis docet Sanchez *nam*.
 6. Ratio est; quia licet sponso vel sponsæ par sit
 utrinque jus, non tamen censetur par utrinque
 injuria ex violatione illius juris; nam ex parte
 sponsi fornicantis communi prudentum æsti-
 matione censetur injuria levis, adeoque ut talis
 non excedat limites peccati venialis, consequen-
 ter in confessione necessariò explicanda non erit,
 nisi fortè suâ culpâ evulgatâ sit cum dedecore
 & offensa gravi sponsæ, quæ fortè ideo resili-
 re debeat. Ut notat *Layman cit.* At verò ex parte
 sponsæ fornicantis per se censetur longè gravior
 injuria illata sponso, non tantum communi
 prudentum ac omnium hominum æstimatione,
 sed etiam ipsius juris, adeò ut Leges *ff. ad legem*
Juliam. De adulterio. concedant actionem
 contra sponsam adulterantem: idque non tan-
 tum ratione longè majoris turpitudinis in fæ-
 mina violata, quàm in viro, sed etiam obgravius
 periculum alterius injustitiæ; sponsa enim for-
 nicando exponit se periculo concipiendi pro-
 lem, à sponso marito postea, credente esse suam,
 alendam.

§. IV.

*Cum se invicem autem levius, mortaliter
 tamen contra sextum Præceptum delin-
 quunt.*

426 **S**Ponsi scilicet & sponsæ de futuro contra
 sextum Præceptum luxuriâ & impudiciâ
 cum

sum invicem peccant mortaliter eodem modo, quantum ad speciem peccati, non tamen quoad intensiorem peccati, id est, non tam graviter, ac soluti; quia nimirum habent jus inchoatum, & ad rem ad invicem per sponsalia, etsi nondum completum, & in re ad ipsam copulam; utroque autem jure carent soluti.

I. Peccant ergo mortaliter sponsi de futuro, 427
inprimis exercendo ipsam copulam carnalem ante matrimonium ratum de presenti, quo primo fit traditio corporum, & acquiritur jus utrinque ad copulam; secundum omnes. Est enim adhuc accessus ad non suam per traditionem, etsi sit ad suam per promissionem tantum. Quidam moderni nimium extenuant dicentes, id esse levissimum inter mortalia, & gravissimum inter venialia. Sed nimium satis est, esse levissimum mortale, ideoque reddere obnoxium æternæ damnationi.

II. Peccant mortaliter voluntarie delectando 428
morose de copulâ futurâ cogitata ut presenti, delectatione sensibili venereâ, maxime cum commotione spirituum ad generationem ferventium. *Omnes.* Sicut enim ipsa copula & ejus delectatio pro presenti est eis mortaliter illicita, ita & actualis delectatio præsens de tali copula cogitata eis illicita mortaliter est. Cæterum, ubi alibi notavimus, aliud est consensus & complacentia in copulam cogitatam, ut præsentem, & delectationem actualem veneream ex tali copula cogitata actu in appetitu sensitivo & partibus

tibus venereis consequentem ; quod & sponsa de futuro, & viduis de præterito mortaliter illicitum, & solis conjugibus licitum est. Aliud est consensus & complacentia in copulam cogitam ut futuram & delectationem veneream ex tali copula futura aliquando consecuturam ; quod sponsis illicitum non est ; cum enim ex ipsius sponsalibus contractis velut jure inchoato talis copula & delectatio sit aliquando futura, non debent de ea contristari, vel eam averfari, sed licite in eam consentire, complacere, vel gaudere de ea possunt, cum nihil aliud sit, quam gaudere de spe boni futuri, quæ spes præsens & licita est. Ita cum plurimis Sanchez. *l. 4. disp. 47. Diana part. 3. tract. 5. resol. 2. Jacobus Marchant. Resol. Pastor. tract. 8. c. 1. in fine.*

429 III. Insuper peccant mortaliter tactibus impudicis sive ex objecto, ut circa partes verendas, sive ex intentione tangentis, utpote se vel alteram provocandi ad libidinem, copulam, pollutionem, aut delectationem veneream : sive ex adjuncto periculo actus vel consensus in copulam, pollutionem, delectationem veneream, &c. Quia tales tactus impudici sunt proximæ dispositiones ad copulam, ac proinde illis solis licent, quibus licet ipsa copula, quibus autem copula non licet sub mortali, ut sponsis, mortaliter illiciti sunt. Communissima Navar. *c. 16. num. 13. Sanchez l. 1. disp. 46. num. 5* I. rectè inferentes, sponfos de futuro non permittendos commorari solos ob periculum libidinum.

IV. Tactus non ita impudici ex objecto, in-
tentione, vel periculo libidinis, ſicut & oscula,
amplexus, aspectus, colloquia inter ſponſos ex
ſponſalibus cohonestantur, aut ſaltem à mortali
excusantur, eſſi conjuncti ſint cum delectatione
ſenſibili ex iſſis tactibus, osculis, amplexibus
præciſè proveniente, Ita Navar. c. 14. n. 18.
c. 16. n. 12. aliisque plurimis congeſtis San-
chez cit. num. 47. Layman l. 4. ſect. 4. num. 11.
Diana part. 2. tract. 17. reſol. 6. Ratio eſt; quia
ſicut matrimonium ratum conferendo jus ad
copulam cohonestat ipſam copulam, ita ſpon-
ſalia de futuro, cum ſint quoddam matri-
monii initium, & jus quoddam inchoatum,
tribuunt & cohonestant ejuſmodi tactus, oscu-
la, amplexus, &c. non impudicos, tanquam
diſpoſitionem & præparationes ad futurum
matrimonium. Et ſiquidem ſiant ejuſmodi ta-
ctus, oscula, amplexus, aspectus, colloquia inter
ſponſus ſolummodò in ſignum benevolentiae,
adiuvandum mutuam amorem in ordine ad fu-
turum matrimonium, aut honeſtæ civilitatis
gratiâ ſecundum morem patriæ, omninò licita
erunt & ſine culpa, omnium ferè conſenſu;
quia ſinis eſt honeſtus: ſi verò intendatur dele-
ctatio illa ſenſibilis ex iſſis talibus tactibus,
osculis, &c. proveniente (dummodò abſit ſem-
per delectatio moroſa venerea, ejuſque, vel ul-
terioris libidinis periculum, ſcilicet pollutionis
vel copulæ) erunt peccata venialia, excuſanti-
bus ſponſalibus, eſſi in ſolutis ſint mortalia. Ita

Navar. Sanch. l. c. Cajetan. Lopez, alii apud eundem Sanchez *num.* 48. Addit. Tambur. l. 7. *Decal. c.* 3. §. 5. *num.* 61. quòd, si sponsus v. g. est in ea occasione, ut planè inurbanus habetur, nisi exerceret ejusmodi non impudicos tactus & oscula, amplexus vel colloquia non obsecena, possit ea exercere, etiam cum pravo periculo polutionis, secluso tamen consensu ac periculo consensûs in illum; quia jam adest rationabilis causa, & sponsus dat operam rei licitæ. De quibus omnibus latius suo loco. Tandem fermo fuit de sponsis propriè dictis per sponsalia valida & absolutè contracta, nam illis, qui sibi sponsalia solum promiserunt, aut qui sponsalia contraxerunt invalida, aut contraxerunt sub conditione in futurum, v. g. si parentes consenserint: si Papa dispensaverit, &c. minimè licita sunt illa etiam non impudica amoris signa, quæ sponsis veris concessimus; isti autem nondum sunt sponsi. Vide Sanchez l. 5. *de matrimonio disp.* 5. à *num.* 38. Dianam *part.* 4. *tract.* 4.

SECTIO II.

De peccatis Conjugum in contractu matrimonii, ejusque invalidi revalidatione.

SUMMARIA.

- 431. Fictè contrahens matrimonium peccat mortaliter.
- 432. Et in foro externo compellitur ad verè contrahendum.
- 433. Nisi adsit legitima exceptio.
- 434. Casus difficilis.
- 435. Contrahens scienter cum impedimento quocunque peccat mortaliter.

436. Peccato sacrilegii.
 440. Sicut & alii ad sic contrahendum scienter inducetes, & cooperantes.
 443. Instructiones Confessariis valde notanda, quando in confessionalis cognoscunt, matrimonium esse invalidum: utque ad n. 447.
 447. Si matrimonium est validum in defectu consensu utriusque contrahentis, sufficit tunc solum renovare consensum verum.
 449. Probabiliter interne tantum.
 451. Matrimonium invalidum ex impedimento revalidatur per dispensationem;
 452. In quo jure ordinario dispensat solus Pontifex.
 453. Quando dispensare possit Episcopus?
 455. Quid agendum Confessario vel Parocho, si immediate ante nuptias jamjam celebrandas in aliquo contrahente inveniat impedimentum occultum?
 456. Habita dispensatione necessario requiritur etiam novus consensus.
 457. Et quidem utriusque, internus & externus.
 458. An impedimentum & nullitas matrimonii debeat alteri parti ignoranti manifestari?
 461. An requiratur etiam nova solemnitas, seu presentia Parochi & testium? utque ad n. 448.

ASSERTIO II.

Peccant mortaliter & sacrilegè conjuges, si aut fide matrimonium contrahant, aut scienter & voluntarie cum impedimento quocunque: certò quidem sacrilegio, si cum impedimento impediante tantum, saltem ut suscipientes: & verius etiam sacrilegio ut ministri, si cum impedimento dirimente quocunque seu juris divini & naturalis seu juris positivi & Ecclesiastici, addita saepe speciali mulitia ex motivo impedimenti præter nullitatem talis matrimonii, necessario

postea aut dissolvendi, aut revalidandi per suppletionem, aut impetrata dispensatione, per renovationem consensûs. Hæc assertio magni momenti accurate explicanda est.

§. I.

Peccat mortaliter, si aut fictè matrimonium contrahant.

43 I. **S**I nimirum contrahens simulatum animum habeat absque vero interno consensu in matrimonium, certum est apud omnes, peccare mortaliter, per se loquendo, secluso nimirum specialiter metu gravi injustè incusso ad extorquendum matrimonium. Juxta dicta in Impedimento *vis*. Et quidem dupliciter: 1. Sacrilégio contra reverentiam Sacramenti; cum ipsi contrahentes sint ministri hujus Sacramenti: omnis autem minister falsò absq; intentione adhibens signa Sacramentorum, peccant sacrilegio: ergò &c. Communis DD. Layman *tract*, II. p. 2. c. 4. num. 1. De hoc vide Parte I. c. 3. n. 168. ubi dixi, rationem malitiæ sacrilegæ ejus, qui invalidè conficit Sacramentum, desumi non ex irreverentia ipsius Sacramenti (cum tunc nullum conficiatur Sacramentum: & non entis nullæ sint qualitates) sed ex irreverentia adversus ipsum Authorem Sacramentorum DEUM ac CHRISTUM. Nam etiã fictè contrahens matrimonium exhibet signa sacramentalia in iis circumstantiis, in quibus ex institutione Divina deberent hominem sanctificare: Talis autem sua fictio-

fictione facit, ut non possit hominem sanctificare, utique gravi irreverentiâ & quasi illusione Christi Institutoris Sacramentorum. 2. Peccato injustitiæ ac injuriæ, quam alteri parti bona fide contrahenti infert in re gravissimâ: eaque de causa obligatus manet ad compensandum omnia damna, quæ inde conjugum putatiæ accidunt, quæ compensatio plerumque secundum æquitatem fieri nequit alia ratione, quàm ut, depositâ simulatione, verum habeat animum & elicitò consensu matrimonium ratificet; nam ut infra dicemus, quando matrimonium est invalidum ex defectu solius consensûs interni, ratificatur eo solo, quòd consensus verus accedat, dummodò alter contrahens suum consensum actu vel virtute retineat. Qua de re latissimè Sanch. l. 2.

II. Fictò animo absq; consensu interno matri-⁴²³ monium contrahens, etsi matrimonium omni jure irritum sit; cùm sine consensu non subsistat contractus matrimonii. *c. sufficiat 27. quest. 2. & c. cùm locum. De sponsal.* fictus autem consensus non est consensus, & ideo is in foro conscientiae per se non obligetur ad verè contrahendum, nisi per accidens, ratione damni: nihilominus tamen in foro externo præsumitur esse Sacramentum, & fictus compellitur ad verè contrahendum & cohabitandum, ita ut neque juranti credatur adversus ea, quæ antea asseveravit, se nimirum fictè tantùm contraxisse; cùm juxtà legitimas Sanctiones, *Nimis indignum sit, ut, quod sua quisq; voce dilucidè protestatus est,*

proprio valeat testimonio infirmare, donec mirum deceptor suæ declarationis clarissima indicia edet, quæ Ecclesiasticus iudex sufficere arbitretur ad fidem contrariam dictis prioribus habendam. Ratio disparitatis est, & assignatur à D. Thoma, aliisque communiter. In foro judiciali creditur homini contra se, & non pro se simpliciter asserenti: in foro autem poenitentiarum creditur homini pro se & contra se. Unde quantumvis etiam juratò asserenti, se consensu simulato contraxisse, alter conjux credere non tenetur, imò nec potest eo fine, ut à vinculo conjugii liber præsumatur, & ad aliud matrimonium transire liceat. Communis DD. citati omnes.

433 III. Casus tamen aliqui enumerantur à DD. quibus talis deceptor ad matrimonium non obligatur: 1. Si decepta pro virgine falsò se jactabat; nam deceptio deceptione tollitur, & velut compensatur. 2. Si deceptor in longè eminentiori statu positus sit; dummodò spe matrimonii copula non intercesserit, alia tamen facta iustà compensatione. 3. Quando decepta deceptione cognita, aliam compensationem sponte recipit. 4. Si deceptor aliud postea matrimonium vero consensu contraxit, cui omninò stare tenetur, facta tamen debita compensatione priori deceptæ sponsæ. Ex communi *Layman l. c.*

434 IV. At, quid si hoc casu iudex Ecclesiasticus deceptorem a censuris cogat ad prius matrimonium fecte contractum, cum priorem fictionem pro-

probare non possit, & asserenti, etiam juranti credi non debeat: & posterius matrimonium invalidum iudicetur? Difficillimus casu S. Resp. D. Thomas *Supplement. 3. part. quest. 85.* Layman *cit. part. 2. c. 6. in fine*, alii communiter: Quod si is nulla alia ratione effugere possit, quin disertâ posteriori legitima conjuge, ad priorem putatiam redeat, posse quidem & debere illi aliquamdiu cohabitare, ut Ecclesiæ præcepto satisfaciât, potius tamen quidvis pati, & etiam excommunicationis sententiam in foro externo sustinere debet, (nam in foro conscientiae coram Deo non incurrit) quàm in copulam consentiat; esset enim verum adulterium per se intrinsecè malum, quod neque Ecclesia, neque alius quicumque præcipere potest: & neque vitandæ mortis causâ licere potest.

At rursus, quid si secunda uxor interim aliud matrimonium ineat? Resp. Salvari bona fide, & ignorantia invincibili, quousque veritas de dubitate prioris & valore alterius matrimonii patefcât. De quo plura in simili inferius.

S. II.

Aut scienter & voluntariè cum impedimento quocunque.

Mortaliter certò peccant scientes & voluntariè contrahentes matrimonium cum impedimento quocunque seu dirimente, seu impediante tantum. Ita omnes, teste Perez *disp. 22. sect. 2. & 3.* Ratio patet; quia in re gravi & magni momenti contraveniunt præcepto, aut

naturali vel divino, aut saltem Ecclesiastico; singula enim impedimenta continent gravem materiam, gravemque inobedientiam fundant: ut patet discurrenti per singula. Jam verò qualiter ejusmodi contrahentes in specie peccent, breviter explicandum erit.

436 I. Contrahentes matrimonium cum impedimento impediante tantum, certò committit sacrilegium, saltem quatenus suscipiens est verum & validum Sacramentum matrimonii: quemadmodum qui lihet in statu peccati mortali suscipiens Sacramentum vivorum mortali sacrilegio delinquit, ponendo obicem effectui Sacramentali, scilicet gratiæ sanctificanti. Attamen, quatenus sic contrahens minister est, in mortali alteri Sacramentum matrimonii ministrans in communi & recepta jam sententia, non peccare mortaliter; cum ad hoc ministerium specialiter consecratus non sit: posse tamen peccare mortaliter, quatenus alteri simili impedimento obstricto, aut aliàs in mortali existenti hoc Sacramentum scienter ministrat, tanquam cooperans peccato alterius, cum id facile impedire posset; jam per occasionem innui supra, cum de Ministro Sacramenti hujus. Insuper autem talis peccat speciali peccato contra virtutem, ex cujus motivo inductum est impedimentum, utpotè contra virtutem Religionis, si contrahit obstrictus voto simplici Castitatis, aut cum impedimento sacri temporis seu feriarum: contra virtutem justitiæ, si cum impedimento spon-

sponsalium, contra virtutem obedientiae, si cum impedimento interdicti. Tandem contrahendo tantum, non item postea consumando, peccare contrahentem cum impedimentis impediens tantum (excepto: si voto simplici castitatis obstrictus sit) jam indicatum est supra, cum de impedimentis impediens: exque professo magis explicandum erit infra, *sect. sequent.* Ubi de peccatis conjugum in usu.

II. Contrahens scienter & voluntarie cum ⁴³⁷ impedimento dirimente quocunq; seu juris naturalis, seu divini, seu Ecclesiastici tantum, certo quidem peccat mortaliter ob rationem generalem initio datam: certo tamen etiam non peccat sacrilegio, quatenus suscipiens est; cum nulum tunc Sacramentum suscipiatur, nec fiat: in super neque peccare sacrilegio, quatenus Minister est invalide ministrans, docent gravissimi DD. ac ipse Sanchez l. 7. disp. 5. Hurtad. disp. 2. diff. 3. Perez disp. 21. sect. 12. Dieastil. disp. 7. dub. 2. Diana part. 3. tractat. 4. resol. 297. alii apud istos: & probabile censent Tambur. tract. 1. c. 17. num. 9. Gobat cit. num. 60. Ratio est; quia sic contrahens directe solum irritat, & annullat contractum naturalem ac civilem matrimonii, quo deficiente, consequenter etiam deficit ratio Sacramenti: quia ergo sic contrahentes nihil efficiunt, cui ex institutione Christi annexa sit ratio Sacramenti, quippe quae soli contractui legitimo annexa fuit, nulla hic apparet indigna tractatio Sacramenti, adeoque

nec ullum sacrilegium, per se loquendo. Et hanc sententiam & rationem & nos admittimus per accidens, quando matrimonium gravi & injusto metu extortum, etiam cum alio impedimento dirimente, dummodò absit intentio consummandi: cùm de impedimento *vis*. At per se loquendo, secluso tali metu, non placet, nec placuit unquam.

438 III. Verius omninò est contrahentem cum impedimento dirimente peccare sacrilegio contra reverentiam Sacramenti. Ita Cajetanus, alii- que cit. Coninck. *hic disp.* 30. *dub.* 2. Layman. *tract.* 10. *part.* 4. *c.* 1. *num.* 5. Pluresque con- gregans Averſa *quæst.* 9. *sect.* 5. Ratio est; quia fideles, quando contrahunt matrimonium cum impedimento dirimente, sciunt se irritum reddere non solum contractum matrimonii civilem, sed etiam ipsum Sacramentum illi contractui à Christo Domino annexum, estò indirectè tantum irritetur Sacramentum; atqui seclusâ justâ causâ urgente, utpotè metu gravis & injusti mali excusante, etiam indirectè irritare Sacramentum, meritò gravis irreverentia Sacramenti, adeoque sacrilegium censetur (An tu à mortali sacrilegio excusabis illum, qui vinum consecrandum nimia aqua admixtâ ineptam consecrationis materiam redderet, etsi validè indirectè tunc irritaret Sacramentum?) Certè tales contrahentes ad velandum scelestum suum contractum ritibus ac nomine Sacramenti abutuntur, non sine gravi injuria ac irreverentia; ait

Lay-

Layman loc. cit. Insuper tales contrahentes cum impimento dirimente, animo consummandi illud, specialiter peccant contra illas virtutes, quarum motivo inductum est tale impedimentum dirimens: ut omnes observant: v. g. contra virtutem Religionis, si contrahas cum impimento voti solemnitis, vel sacri Ordinis: contra iustitiam, si cum impimento ligaminis; contra virtutem pietatis, seu reverentiam sanguini debitam, si cum impimento consanguinitatis, affinitatis, &c. Si cum impotentia perpetua, certe vis peccare contra naturam meris impudicitis: & sic de cæteris; ubi nulla specialis virtus violatur, manebit generalis malitia inobedientiæ. Vide *sect. sequent. §. 1. regulam tradendam de ipsa talium contrahentium copula*. Ubi rectissime monet noster Herincx cit. *dis/p. 6. quest. 3. n. 26.* hic non committi unicum tantum numero peccatum volendi semel consummare matrimonium nulliter contractum, peccando contra castitatem, aut aliam virtutem annexam, sed potius esse peccatum multiplex, saltem virtualiter, quatenus volunt sic in statu quasi continuo peccati perseverare: sicut qui proponeret vivere in concubinato: & reverà nihil erunt istæ consummationes matrimonii nulliter contracti, nisi concubinatus & fornicationes continuæ simplices & qualificatæ. Juxta regulam modò promissam *sect. sequent. tradendam*.

IV. Dixi autem semper: *scienter & volun-* 439
tarie

tarie contrahentes cum impedimento dirimen-
 te: secus enim est, si ex ignorantia iuvincibili &
 inculpabili, ac bona fide sic contrahant, licet
 enim etiam sic contractum matrimonium ma-
 neat irritum & nullum, non tamen manet pec-
 catum; cum ignorantia talis omne volunta-
 rium, adeoque omne etiam peccatum tollat.
 Qualiter autem etiam metus gravis & iniuste in-
 cussus, voluntarium saltem minuens excuset à
 peccato; dictum est satis suo loco de impedi-
 mento *Vis*. Minimè autem à dictis peccatis ex-
 cusat ignorantia culpabilis & vincibilis, præter-
 tim crassa & affectata impedimenti; aut si quis
 cum dubio latentis impedimenti contrahat, quo
 casu exponendo se voluntarie periculo annul-
 landi Sacramentum, eo ipso peccat mortaliter:
 ut apud omnes in confesso est. Attamen si ejus-
 modi dubitans, an laboret aliquo impedi-
 mento matrimonii, post diligentem inquisitionem
 veritatis, hanc deprehendere non possit (et si
 contra communissimum sensum DD.) adhuc
 licite contrahere, docent Joannes Sanchez *se-*
lectar. disp. 45. num. 44. & ex professo Cara-
 muel apud Dianam *part. 8. tract. 3. resol. 95.*
 Tambur. *l. 1. Decal. c. 3. §. 3. V. Dispensat.*
 Consentitque Gobat. *hic cas. 1. n. 62.* Eo quod
 ipsi faveat privilegium possessionis, & vere se ha-
 bet sicut is, qui similiter dubitat de legitimis na-
 talibus: quem nihilominus licite posse ordinari,
 cum aliis ostendit idem Gobat *Alphab. Ordina-*
mand. cas. II. num. 435. At, inquis, sponsa
 talis

talis sponsi graviter decipitur; nec enim vellet nubere tali dubitatio, si id nosset. R. Ergo debet eam de suo dubio prius informare, & tunc adhuc consentientem non decipit.

Corollarium. Tandem in dictis casibus omnium impedimentorum, sicut ipsi contrahentes, ita alii ad contrahendum scienter inducentes, cooperantes, aut, cum possent & deberent, non impediētes, (utpote Parochi, Confessarii, parentes, consanguinei, quilibet conscii impedimentorum, præsertim post denuntiationes ad eum finē impedimendi matrimonia nulla præcipuè factæ: juxta dicta supra suo loco,) Peccant mortaliter eadem ratione & specie malitiæ, ejusdem enim malitiæ est peccare, ad peccandum inducere, cooperari, aut, cum possis & debeas, non impedire. Ex omnium sententia in materia de scandalo.

Petes: quam pœnam incurrant contrahentes cum impedimento dirimente? R. Generalem 441 pro omnibus nullam esse statutam in jure; sed in specie ita statuit Pontifex Clementinâ unicâ. De consanguinit. & affinitat. his verbis: Eos, qui scienter in gradibus consanguinitatis & affinitatis constitutione canonica interdictis, aut cum monialibus contrahere matrimonium non ventur: nec non religiosos, & moniales, & clericos in sacris constitutos matrimonium contrahentes, excommunicationis sententiæ ipso facto decernimus subjacere. Sic Pontifex. Ubi nota quatuor: 1. Excommunicationem illam non esse

reservatam, ideoq; à quolibet confessorio absolvi posse. 2. Quia Pontifex expresse dicit: *qui scienter, &c.* ideo ab hac excommunicatione incurrendâ excusat omnis ignorantia, etiam culpabilis, crassa, & facti juris hujus. 3. Quia hæc constitutio de aliis impedimentis non meminit, præter consanguinitatem, affinitatem & votum solemne, ideo ex nota illa Regula, quod *odiosa restringenda sint*, ad alia impedimenta extendi nequaquam debet. Ut ex communi observat Averla *hic quæst. 7. sect. 5. 4.* Addit rectè Pontius *hic. 7. disp. 45.* neque hæc excommunicatione affici eos, qui vinculo cognitionis spiritualis vel legalis obstricti matrimonium inter se contrahunt; quia constitutio solum meminit consanguinitatis & affinitatis.

§. III.

Præter nullitatem talis matrimonii necessario postea aut dissolvendi, aut revalidandi.

442 **H**oc nimis certum ex dictis; qui enim contraxerunt cum impedimento dirimente, ipsa conjuges non sunt, sed meri soluti: ideoque, si copulam exerceant, meri & veri fornicarii & concubinarii. Nullum ergo hic datur medium, nisi separatio, aut revalidatio, nisi in raro casu per modum fratris & sororis cohabitent: & siquidem impedimentum ac nullitas matrimonii notoria sint, Episcopis, eorumque Consiliariis Ecclesiasticis cura relinquenda est: nec

se immiscere debet confessarius; at verò, si occulta & in foro conscientie tantum ad confessionale allata: hoc opus, hic labor, hic sudor confessariis! in horum gratiam ex multa lectione & longa praxi pono prius aliquot instructiones, deinde §§. sequentibus dabo praxin revalidandi ejusmodi matrimonia.

I. Ante omnia confessarius sciat, & attendat, 443
ex quo capite matrimonium sit invalidum; quale sit impedimentum: cujus juris: an dispensabile, nec ne; matrimonium enim potest esse invalidum ex duplici capite: 1. Ex defectu solius consensus alterius vel utriusque contrahentis: utpotè, si consensus fuit fictus, si ex metu gravi & injusto extortus, si ex errore circa substantiam, vel qualitatem conditionis servilis: huc ergo spectant impedimenta erroris, conditionis, vis, & quandoque raptus: & hæc propriè non sunt dispensabilia, sed per novum liberum consensum supplebilia per ipsos contrahentes: ut §. sequent. patebit. 2. Potest esse invalidum matrimonium, non ex defectu consensûs, qui abundè adest, sed ex defectu habilitatis personalis ex alio impedimento dirimente à jure inducto ob aliam justam causam: utpote ob indecentiam copulæ, ob punitionem criminis, ob tuendam libertatem matrimonii, &c. Et hæc aut sunt juris naturalis vel divini, aut juris positivi vel Ecclesiastici tantum. Juris naturalis vel divini, adeoque indispensabilia, impedimenta sunt: 1. Impotentia perpetua, item ætas indifcreta: de his nulla difficultas in praxi. 2. Con-

sanguine

sanguinitas in primo gradu recto & transverso
 & hic casus rarus, non tamen omnino nullus,
 unus jam bis insinuatus est: 3. Ligamen seu
 vita alterius prioris conjugis: & hic casus satis
 frequens, praesertim istis temporibus bellicis.
 4. Votum solemne professionis ac sacro Ordini
 adjunctum, saltem impediens, & secundum
 multos etiam dirimens jure divino naturali: &
 hic casus quidem frequens in apostatis reverlis;
 sed nullius difficultatis, in confessionali, ne
 audiendi quidem, nisi separari. Additur cul-
 tas. disparitas; sed nullius praxis, certe nullius
 difficultatis. Juris positivi & Ecclesiastici tan-
 tum, ideoque dispensabilia (jure ordinario à
 Pontifice, & per accidens, certis conditionibus
 infra insinuandis, etiam ab Episcopo,) sunt re-
 liqua omnia: utpote 1. Omnis consanguinitas
 ultra primum gradum, & secundum multos,
 etiam in primo gradu transverso. 2. omnis
 omnino affinitas ex quacunque copula. 3. Om-
 nis omnino cognatio spiritualis & legalis. 4.
 Omne crimen, & publica honestas, & jure
 novo raptus, & clandestinitas.

444 II. Confessarius deprehenso impedimento
 quocunque & cujusvis juris, mox advertat, an
 conjux poenitens sit in bona fide, seu ignorantia
 invincibili & inculpabili sui impedimenti; si
 enim bona fide contraxit, & adhuc perseverat in
 bona fide & ignorantia invincibili sui impedi-
 menti ac nullitatis matrimonii; esto alioquin
 sciat

sciat defectum v. g. copulam cum consanguinea conjugis antea habitam, dummodò ignoret, ob id matrimonium suum nullum esse, regulariter in sua bona fide relinquendus est; regulariter enim advertit confessarius suam informationem obfuturam potius, quam profuturam, talem scilicet, etiam informatum, tamen conjugem putatitiam non derelicturum, cum illa peccaturum, aut si derelinquat, oritura gravissima scandala, alia incommoda & difficultates, maxime circa proles jam susceptas: eo casu potest & debet confessarius prudenter dissimulare: juxta illud D. Augustini relatum c. 7. De poenitentia, d. 7. *Si scirem tibi non prodesse, non monerem, non terrerem, &c.* Et communem DD. cum Sanchez l. 2. disp. 38. n. 8. Addente: si opus sit, etiam posse talem obligationem debiti docere. Ratio est; quia ex duobus malis minus est eligendum: minus autem malum est fornicari materialiter tantum in bona fide conjugii, quam acceptâ informatione imprudenti formaliter peccare, continuâ perplexitate, aut alia graviora mala oriri: ergo silendo permittit potius peccare materialiter, quam formaliter, aliave gravissima mala incurrere: Idque maxime verum est, quando impedimentum est juris naturalis seu divini, ideoque indispensabile. Sic enim legitur, D. Carolum Borromæum, habito Concilio Ecclesiastico, reliquisse in bona fide Nobilem illum, qui matrimonium contraxerat cum propria & sorore & filia ex propria matre

PARS IV. SACRAMENT. D d dam-

damnatissimo incestu suscepta, postquam nefandum nefas mater ipsi sanctissimo Archiepiscopo confessa fuit, Attamen etiam sæpè locum habere debet, quando impedimentum est juris positivi & dispensabile, dispensatioque impetrari possit; nam restat magna difficultas plerumque, & delicatum periculum in renovando novo & absoluto consensu, quando unus tantum conjugum nullitatis matrimonii conscius factus, causam nullitatis sine infamiae periculo & incommodo proderè non potest: ut videbis infra, & miraberis: idque maxime, si conjuges non admodum bene concordent; quid si alter conjux ex petitione novi consensûs nullitatem matrimonii ostaciens de novo consentire nollit? Ut alicubi factum scio. Quin etiam, si pœnitens conscius nullitatis matrimonii facile apprehendat, se debitum exigere non posse, invincibiliter tamen putet, se alteri bona fide exigenti reddere debere; eadem ratione tace, dissimula confessarie, præsertim si fœminæ sint, quibus debitum negare difficile & periculosum est, donec impetrata dispensatione, de revalidando matrimonio contractu ipsos instruas.

445 III. Quando verò pœnitens non est in bona fide, sed vel conscius sui impedimenti & nullitatis matrimonii, aut de eo rationabiliter dubitans, aut illius ignorantia vincibili & culpabili laborans, quippè de eo suspicans vel anxius; tamen ex desidia vel malitia negligit inquirere veritatem, omnino tenebitur confessarius

rius de veritate informare; quia alioquin esset in malo statu & incapax absolutionis: Sicut universaliter tenetur veritatem aperire, quando pœnitens ipsemet de impedimento vel valore matrimonii sui dubius vel anxius ipsum consulit aut interroget; tunc enim dissimulatio veritatis esset approbatio falsitatis, & longè plus mali tunc timeri debet ex dissimulatione, quàm ex aperta manifestatione veritatis, præsertim quando impedimentum est aliis quibusdam notum. Quare Confessarius vel Parochus rotundè dicat, laborare eos impedimento; matrimonium esse nullum, atque inde abstinendum esse ab omni matrimoniali usu, non tantùm ipsâ copulâ, sed omni etiam actu impudico solutis illicito. cum reverà soluti sint. Quòd si ergò conjux pœnitens non sit jam in bonâ fide, sed, ut dictum, conscius vel certior factus de nullitate sui matrimonii, jam inspiciendum erit, cujus juris sit impedimentum dirimens: Si impedimentum annullans matrimonium sit juris naturalis vel divini, ideòque indispensabile humanitus, v.g. Ligaminis, vivente adhuc altero conjugē. Hic est miseria cum aceto. Inducendi, imò cogendi sunt, ut omni possibili modo vel prætextu separentur, aut fugâ occultâ, quæ viro facilior, faminae difficillima, aut ingressione Religionis, servatis servandis, aut divortii sub alio titulo, si adsit, procuratione. Quòd si nihil horum succederet, & moraliter omninò impossibilis videatur separatio ob gravissimam inde oritura damna-

pericula, scandala, ipsique seriò promittant, & subindè (valdè tamen circumspectè, & consultè confessario) etiam jurent, vel voveant continentiam perfectam ab omni copula & impudicitia, quæ solutis illicita, ut dictum, tandem cohabitare permittantur tanquam frater & soror; & quoad fieri potest, non tantum lecto, sed etiam loco de noctu separati. Ut omnes monent. Sed quæso te, in eadem domo, in eadem camera, & subindè, ob inopiam, in eodem lecto, an unquam extra præsentissimum periculum præsertim si adhuc non senes expertæ voluptati valdè affecti sint? Nihil hîc remedii præter gratiam divinam implorandam & impetrandam piis mediis & devotionibus, singulariter ad sanctissimos Virgineos Conjuges, MARIAM & JOSEPH, aliosque sanctos, qui in vero conjugio virginitatem spontè servârunt : Ut Dixi Henrici cum Cunegunde, Elzearii cum Delphina, &c. Quæ prudens confessarius suggeret : horrent pili, dum recordor vexationis, quam in simili semel habui per sexennium.

446 IV. Quòd si denique impedimentum juris positivi & Ecclesiastici : adeoque dispensabile sit sive deinde conjuges defacto jam sint in bona vel mala fide, perindè est ; jam solum inquirere & advertere debet confessarius, an à principio bona vel mala fide matrimonium contraxerint cum impedimento dirimente, an scilicet, quando contraxerunt, verè inculpate ignoraverint, vel jam sciverint, adesse impedimentum dirim-

dirimens, & matrimonium fore invalidum. Quando uterque conjux mala fide matrimoniū contraxit, non ignarus scilicet impedimenti & nullitatis matrimonii: Iterum est miseria priori propè par; vix enim est spes impetrandæ dispensationis, Pontifex enim dispensare non solet, nisi admodum difficulter; Episcopus autem dispensare tunc non potest, in communi sententia, & ubique (quantum mihi aliquoties experto constat) receptâ praxi: ergo res recidit in miseriam præcedentem, eodem ferè modo dijudicandam, ut supra. Tandem ergo, quando uterque vel saltem unus conjugum bona fide contraxit ignarus scilicet impedimenti & nullitatis matrimonii, etsi fortè non ignarus causæ, v. g. copulæ cum consanguinea conjugis antea habitæ (ut jam N. I. insinuavi.) jam confessarius cum pœnitente gaudet de remedio, & sciat Episcopum dispensare posse, positis certis conditionibus infra exponendis: ergo si separari nolint, vel non possint ob incommoda supra indicata, prout reverà ordinariè non possunt; inprimis eis interdicat omnem omnino matrimonii usum tam petendo, quam reddendo interea, donec impetretur dispensatio, quam ab Ordinario plerumque ipse confessarius, suppressis veris nominibus personarum, aliisque peregrinis substitutis, procurare & impetrare debet, ac denique impetratâ dispensatione curare, ut renovato consensu matrimonium revalidetur: juxta dicenda infra ordine suo.

P R A X I S.

Revalidandi matrimonium invalidum.

Matrimonium invalidum ex defectu consensûs tantum. *Per consensus supplementationem.*

447 **Q**Uando matrimonium fuit invalidum ex defectu solius consensûs, utpotè ficti, vel revocati, vel metu injusto extorti, aut ex errore circa substantiam vel qualitatem conditionis; nulla requiritur dispensatio, sed ipsi contrahentes novo vero ac libero consensu elicto matrimonium revalidare possunt, & post fictionem etiam debent, cum sine consensu essentia matrimonii non subsistat, circa quem consensum suppleendum, sic accipe. Si defectus consensûs fuit ex utraque parte contrahentium, cum scilicet ambo fictè, meticolosè vel erroneè contraxerunt, certum est apud omnes, debere ex utraque parte suppleri novo vero ac libero consensu non tantum interno, sed etiam externo per verba vel signa de præsentì expresso, & invicem manifestato, ut matrimonii contractus & Sacramentum convalescat. Omnes. Sanchez. l. 2. disp. 32. num. 15. Pontius l. 4. c. 24. Ratio clara est cum enim consensûs utriusque planè nullus fuerit, & nè ex parte quidem fuerit matrimonium inchoatum, necessariò requiritur utrius

riusque novus & verus consensus externus sensibilis, ut matrimonii contractus & Sacramentum sensibile convalescat. Atque id ipsum esse necessarium, quando defectus consensus fuit ex parte unius tantum contrahentium, docent multi DD. *Lessius, Pontius, Hurtad. Aversa*, apud probabile censentem *Tambur. tract. 4. c. 7. §. 1. n. 2*. Atque ita respondisse Clementem VIII. Pontificem, refert *Comitolus l. 1. Respons. Moral. c. 120*. Ratio potissima est; quia quando unus contrahens fictè vel coactè vel erroneè consentit, eo ipso etiam alterius, quantumvis verus & serius, consensus nullus est & invalidus; nam tradit suum corpus, & acceptat alterius corpus cum imbibita conditione: si & alter consentiat, tradit & acceptet: neque potest valere traditio unius, nisi ad sit acceptatio alterius: neque acceptatio unius valere potest, nisi ad sit alterius traditio; ut sanè manifestum est: atqui in proposito alter verè non consentit, nihil tradit, nihil acceptat: ergo etiam alterius consensus nullus est, nulla traditio, nulla acceptatio: ergo utrumque de novo verum consensum elicere & exterius manifestare oportet, & insuper ad eum finem alter, qui prius fictè & coactè consensit, alterum de suo ficto vel coacto consensu certiorum reddere debet, ut scilicet is de novo consentiat. Ratio minimè spernenda: sententia omninò probabilis, sed non placet practicè. Itaque dico;

II. Quando defectus consensus ficti, coacti, 448

erronei, est ex parte unius tantum contrahentis, sufficit hunc solum supplere & renovare suum consensum verum liberum, dummodo alter, qui verè consenserat, interea suum consensum, non revocarit. Ita communis DD. D. Thomas. D. Bonaventura. Richard. Paludanus, Sotus, Angles. Gabriel. Navar. aliisque cit. Sanchez. l. c. Layman tr. 10. part. 2. c. 6. num. 1. Item Bonacina, Filius, Diana, omnesque citans Bossius *De matrimon. c. 2. num. 28.* Herincx. *disp. 3. quest. 7. n. 41.*

Ratio est; quia altera pars præstitit legitimum consensum circa materiam habilem, atque in eo moraliter & habitualiter perseverat, imò vi illius persistit in possessione alterius comparis tanquam rei suæ, suæ uxoris, sui mariti: ergo accedente novo alterius partis consensu verum matrimonium efficitur. Nec urget ratio sententiae contrariæ; falsum enim est, consensum contrahentium ferri in alterutrum, atque in valorem matrimonii, pro tempore præsentitantum, & non pro tempore futuro, si pro præsentis non subsisteret, quasi contrahens dicat semper: *consentio, trado me, acceptote, sed præcise si & tu nunc consentias, te tradas, me accipies, & non ultra*: ubi enim hoc scriptum? sed consensus simpliciter fertur in tempus præsens cum perseverantia usque in finem, seu donec revocetur: in proposito autem non revocatur consensus, cum vi illius contrahens accipiat possessionem corporis alterius, & in eo perseveret.

veret: ut modò dixi. Quare consensus alterius partis à principio ferio & liberè contrahentis ad se intrinsecè fuit omninò validus, vera traditio & vera acceptatio pro quocunque tempore, quo alterius compartis etià vernis consensus, vera traditio & acceptatio accesserit: & solum extrinsecè quoad effectum fuit invalidus vel potiùs suspensus, quamdiu altera pars verum & liberum consensum non præbuit, quo proindè libero consensu præstito, simpliciter in verum matrimonium convalescit: quemadmodum venditio domûs v. g. invalida ob defectum interni consensûs ex una parte, hoc solo accedente, convalescit, secundum omnes: Et similiter professio defectu interni consensûs in proficiente irrita, solo alterius consensu innovato ratificatur, et si non accedat novus consensus Prælati vel Capituli, ob eandem nimirum rationem. Ex communi Sanchez, Herincx, cit. & latè Cardinalis Lugo *Respons. moral. l. 3. dub. 2. & 16.* quidquid contra communem contendat Pontius. Minus urget allata responsio Clementis VIII. cum de eo responso nec constet authenticè, nec datum fuit, nisi tanquam à Doctore privato sequente, quod tutius est; nam similiter ibidem requirit, ut de novo adhibeatur Parochus cum testibus, cujus tamen oppositum in casu defectûs occulti declaravit Pius V. ut videbimus loco citato.

III. Insuper quando una tantum pars sicte vel
coactè vel erroneè consensit, probabiliter suffi-

cit, illam solum consensum internum revocare, nec opus est etiam exterius manifestare. Ita cum pluribus Sanchez *cit. disp. 22. num. 9.* Layman *part. 4. c. 14. in fine.* Bossius *cit. num. 42.* (Quemadmodum eodem Sanchez *num. 14.* & Bossio *num. 42.* docent: solus internus consensus innovatus sufficit in persona capaci, quæ antea fictè vel erronè: aut coactè professionem emisit, Religione seriò acceptante) *Ratio est:* quia hic solus novus consensus internus cum illo antiquo ficto vel coacto sufficienter manifestato, sufficienter sensibilis est, & aliis innotescit: ergò durante adhuc & non revocato consensu seriò & externo alterius partis, sufficienter constituit matrimonii contractum & Sacramentum. Contra tamen, novum illum consensum debere necessario exprimi externo novo signo sensibili, mihi probabilius cum aliis docet Pontius *l. 4. c. 25.* allegans rursus responsum Clementis VIII. Ratio bona est; Quod signum debeat esse expressivum consensus interni; non autem exprimitur consensus internus novus per signum tamdiu antecedens: ergò. Advertit tamen Herincx *cit. quest. 6. in fine:* ad hoc signum expressivum sufficere quodcunque signum vel actum, quo quis alterum tanquam conjugem tractat, & habet, & specialiter, ipsam copulam conjugalem habitam affectu maritali, seu animo invicem habendi in conjugem. Idemque dicendum proportionaliter de professione.

Atque, coacti, erronei fuerit ex parte unius, sive utriusque ad hoc, ut novo libero ac voluntario consensu sepositâ scilicet fictione, metu, vel errore matrimonium convalescat, necessarium est, ut de novo consentiens seu ratificans sciat prius matrimonium fuisse nullum, aut de eo dubitet; aut certe consensum de præsentî adhibeat, quo velit contrahere simpliciter, etiam si prior contractus matrimonii (itemque professionis, vel quivis alius) fuisset nullus. Ut latius patebit infra in simili. Denique an innovatio consensus debeat fieri coram Parocho & testibus generatim dicetur §. *ultima*. quo supposito consentiunt D.D. matrimonium antea ficte, coacte, vel erroneè contractum sufficienter revalidari per ipsam copulam affectu maritali certè & voluntarie exercitam. Sed controversum est, an matrimonium ex metu injusto irritè contractum revalidetur, seu ratificetur per copulam injustè extortam affectu tamen maritali non meretricio præstitam, vel admissam: Negant probabilius Sanchez *cir. Coninck Pontius*, alii plures apud Aversam q. 4. de *matrim.* Herincx q. 6. n. 1. Ratio est; quia qui cogitur agere prædictam copulam, eandem diminutionem libertatis patitur, quam qui cogitur ad contractum matrimonii per verba de præsentî: ergo pari modo ipsi fit injuria, & consequenter matrimonium hoc, utpote adhuc per metum extortum, invalidum erit. Adde, quia alioquin non fuisset satis provisum liberati matrimonii. Affirmant verò non pau-

pauciores cum ipso *Aversa* citato, & probabile
 censent ipse *Sanchez* & *Coninck* Rationem dant;
 quia durum videtur, eum, cui metus incutitur
 ad habendam copulam, obligare, ut non possit
 consentire sponte in matrimonium illud, ut sic
 effugiat peccatum, eundemque poni à pia Ma-
 tre Ecclesia in tam duro bivio, ut ipse vel peccet
 mortaliter, vel patiaturs grave damnum per me-
 tum intentatum. Hoc voluisse Ecclesiam, non
 est præsumendum. Dicendum ergo Ecclesiam
 solum voluisse providere matrimonii libertati,
 quando ipsum per verba de præsentì contrahitur.
 & merito, quia tunc periculum coactionis fre-
 quenter occurrit; nihil autem curare, quando
 ratificatur per copulam, quia casus huius coacti-
 onis rarissimus est.

§. V

**Matrimonium invalidum ex inhabilita-
 te personarum, ob aliud impedimentum;
 per dispensationem.**

451 **Q**Uando matrimonium contractum invali-
 dum fuit, non ob defectum consensûs, sed
 ob inhabilitatem personarum ex alio impedi-
 mento jure indicto, ex parte contrahentium
 minime supplebili, supposito semper impedi-
 mentum illud esse juris positivi Ecclesiastici, a-
 deoque dispensabile potestate humanâ; tunc uti-
 que ad revalidandum matrimonium ante om-
 nia requiritur legitima dispensatio, quâ impedi-
 mentum illud tollatur, & facultas de novo con-

trahendi per renovationem consensûs concedatur: de hac dispensatione modò paucis. De renovatione consensûs §. seq.

I. Solus summus Pontifex dispensat jure ordinario in omni impedimento jure Ecclesiastico inducto, seu dirimente, seu impediente, tam ante, quàm post contractum matrimonii. Est omnium, & ratio patet ex terminis. Episcopus autem jure ordinario dispensare non potest in ullo impedimento dirimente neque ad contrahendum, neque post contractum per se loquendo (quòd possit per accidens, dicam mox) Cum inferior non dispense in lege Superioris. Quoad impediencia tantum similiter certum est Episcopum non posse dispensare in voto perfecto & absoluto castitatis integræ ac perpetuæ, ac Religionis ingrediendæ, cum hæc sint expressè reservata summo Pontifici, sed bene in voto non nubendi, Ordines sacros suscipiendi; neque in sponsalibus, præsertim juratis, sed bene in aliis. Ex communi sent. Sanchez l. 7. d. 17. Layman. tract. 10. c. 4. num. 15.

II. Episcopus tamen per accidens pro solo foro conscientie in impedimentis solo jure Ecclesiastico matrimonium dirimentibus post jam contractum matrimonium dispensat, si hæc quatuor adsint conditiones. 1. Si adsit gravissima necessitas. 2. Si hæc necessitas ita urgeat, ut non sit tempus, vel facultas adeundi Romani & Pontificem, vel ejus delegatum valentem dispensare. 3. Si impedimentum sit occultum.

id est, fortè notum tribus aut quatuor, non tamen majori parti vicinæ. 4. Si matrimonium sit contractum bona fide. Est communissima, & praxi receptissima sententia Doctorum, quos vasto cathalogo refert, & sequitur Sanchez l. 1. de matrim. d. 14. num. 3. Layman *supra*. Dicat. lib. 4. Barbosa. de offic. & potestate Episcoporum allegat. 35. Perez. d. 44. §. 6. pronuntians hanc sententiam debere haberi pro omnino certa. Ratio ducitur ex præsumpta mente & benignitate Pontificis, qui in tanta necessitate rectè præsumitur nolle ita sibi in damnum fidelium reservare dispensationem, ut eam tunc non possit Episcopus concedere; etenim omnes Leges conditæ sunt ad bonum commune: multi autem essent destituti necessario remedio, si Episcopus non posset dispensare, quando adsunt dictæ conditiones, circa quas aliqua breviter nota.

- 454 III. Necessitas sufficienter urgens censetur, quando conjuges nequeunt absque gravi incommodo, vel scandalo separari, & si inseparati maneant, versantur in periculo continentiae, donec Papa, vel delegatus dispense. Ut ex communi bene explicat Diana p. 11. *Traët. 8. Resol. 3.* Censetur autem non posse adire Pontificem, vel ejus Delegatum, quando obstat eorum vel paupertas, vel debilitas, vel nimia distantia. Bona autem fide debet esse contractum matrimonium saltem ex parte unius contrahentis, si saltem alter conjugum bona fide contra-

xit, laborans scilicet ignorantia juris, vel facti si-
ve inculpabili, siue etiam culpabili; ut ex Tri-
sess. 24. de reform. Matrim. bene Probat Perez
loc. cit. Quin Henrig. Dicastill. & alii quidam
apud Dianam cit. putant, etiamsi utrinque mala
fides intercesserit; posse tamen in valde magna
& urgente necessitate Episcopum dispensare, &
hinc hanc gratiam impertiti misellis. Tentare
juvat, mihi saltem non succedit. Certò autem
excipiendi sunt ii, qui contraxerunt scienter in
gradibus prohibitis, aut ignoranter quidem, sed
non præmissis denuntiationibus, hoc enim se-
parati & spe dispensationis carere debere decer-
nit expressè Trid. Sess. 24. c. 5. Item quando
matrimonium contractum esset invalide ex di-
spensatione subreptitia Pontificis, non posse
amplius dispensare Episcopum, cum aliis mo-
net Diana part. 4. tract. 7. resol. 40.

IV. Insuper in raro & urgentissimo casu (cer-
tè longè rariùs occurrente) etiam ante initum
contractum matrimonii, & ad contrahendum
Episcopus potest uti illa facultate dispensandi
ob eandem, quæ suprà, rationem. Ita primus
omnium docuit Sanchez l. 2. disp. 30. n. 7. quem
postea catervatim secuti sunt Recentiores, Regi-
nald. Castropalaus. Bonac. Perez, Barbosa. Fil-
liuc. Pontius. Prepositus. Tamburin. & cum his
etiam Diana p. 11. tract. 3. Resol. 30. ita benè scri-
bens: Episcopus potest ex causa maxime ur-
gente dispensare in impedimento dirimente
etiam ante contractum matrimonium, si omni-
bus

bus tentatis dispensatio judicetur necessaria ad vitandam gravem infamiam, vel grave scandalum: quia summa necessitas, cui aliter occurrere non potest, eam facultatem tribuit Episcopo et tacita summi Pontificis licentia. Declaro rem practicè casu valdè pratico ab eodem Sanchez disp. 14. proposito. *Accedit mulier manè confessa, & reperitur habens impedimentum dirimens, cujus detectio infamiam notabilem induceret, & sunt omnia jam parata ad nuptias vesperi celebrandas: & tentatis omnibus mediis, nulla evadendi via reperitur, sed suspicio verbens orietur alicujus criminis detecti in confessione si famina abstinere velit à nuptiis, aut differre, donec Pontificia dispensatio obtineatur.* Sic Sanchez ibi bene probans eo casu urgentissimæ necessitatis Episcopum posse dispensare. At si non pateat recursus ad Episcopum, quid confessarius ager? Si quidem videret poenitentem laborare errore vel ignorantia præsertim invincibili, iterum taceat, dissimulet, & bonâ potius fide, quàm conscientiam consternatâ agere sinat. Ut cum Navarro in c. si quis autem de poenitent. disp. 7. n. 73. optimè docet idem Sanchez disp. 38. n. 6. post medium. At verò si advertat poenitentem duci errore vel ignorantia vincibili, rationabiliter dubitare, & suspicari de impedimento latente, & maximè si etiam interroget, ac consilium petat. Ex hæcenus dictis, & communi doctrina I. veritas omnino aperienda est: 2. permittenda est contrahere cum intentione facien

faciendi, quantum potest, si nihil obstat &c. 3. simpliciter interdicenda est consummatio matrimonii, tam reddendo, quam petendo: 4. præ-tendendum privilegium primi bimestris. Intereâ vel Româ dispensatio procurari poterit; sed crede mihi; experientia docuit, hoc ultimum moderno tempore plerumque esse difficile, & periculosa praxis. O quam invisum, & ad audiendum grave est novis maritis privilegium istud! imò plerisque vix auditum. Quid ergo? Ecce eo casu Episcopum dispensare posse jam audivisti ex Sanchez & aliis; si ergo mora suppetat, surge, curre, adjuva sororem tuam in tanto periculo trepidantem. Si mora desit, induc, ut ex tempore voveat Deo servare castitatem: aut primo triduo juxta monitum Archangeli Raphaëlis Tobiaë juniori datum, aut in raro casu, primis novem diebus in honorem novem mensium, quibus Deipara Virgo Deo gravis fuit; vel aliquid simile sanctæ intentionis. Quidni consensum saltem permissivum à novo marito nova nupta facile eblandiatur? Utinam non sæpè eblandirentur multa graviora, sed iniquiora! intereâ impetratâ dispensatione, suavis quoque modus esse poterit renovandi consensum. Quod si tibi his omnibus non satisfaciam, consule me sapientiores.

§. IV.

Per renovationem consensûs.

AD revalidandum matrimonium inter in-456
 PARS IV. SACRAM. Ec ha-

habiles ratione impedimenti invalidè contrahunt, certum est, non sufficere solam dispensationem, seu ablationem impedimenti & habilitationem personarum; sed necessario adhibendum esse novum consensum, adeò, ut in hoc etiam Papa nequeat dispensare: cum implicet matrimonium validum subsistere sine vero & valido consensu: prior autem consensus inter personas adhuc inhabiles nullius erat valoris: ergo post habilitationem vel dispensationem debet poni novus consensus conficiens matrimonium. Jam videndum, qualiter hoc casu debeat fieri novus consensus. Res delicata est, & salebrofa.

457 I. Res est facilis praxis, quando uterque coniux impedimenti, ac nullitatis, matrimonii est conscius, vel facillè conscius fieri potest sine timore alicujus incommodi. Hi enim facillimè validare poterunt matrimonium novo consensu, verbo vel facto declarato, seu quocunq; signo declarante mutuum consensum matrimonii, ut si affectu maritali cohabitare pergant, copulam maritalem petant, & reddant animo habendi invicem in conjugem (secluso scilicet decreto Trident. de quo mox infra) loquimur de valore, nam quoad licitum ob reverentiam Sacramenti tunc primum perficiendi, sine dubio monendi sunt, ut per verba de præsenti reverenter contrahant. Contra autem certum est, quando ambo contrahentes nullitatem matrimonii ignorant, quacunq; habitâ dispensatione,

non posse eos matrimonium revalidare, seu ratificare novo consensu: cum enim nihil sit volitum, nisi cognitum, non possunt velle matrimonium antea nullum (sicut & Professionis, vel aliud votum) facere de novo validum, nisi sciant, vel saltem dubitent, aut certè supponant antea fuisse nullum, atq; ita intendant contrahere, ut, etiamsi antea esset nullum, tamen modò contrahere velint. Communissima cum Navarro *c. 2. manual. num. 4.* Layman *c. 14. num. 3.* Sanchez & alii. Rursus certum videtur non sufficere hic consensum novum unius tantum conjugis qui solus impeditenti, ac nullitatis est conscius, sed requiri utriusque jam per dispensationem habilis effecti novum consensum internum & externum, sicut requiritur alias ad matrimonium de novo contrahendum. Ratio clara est: quia totus antecedens contractus quoad totum actum internum & externum nullus fuit, & invalidus, utpote factus inter personas inhabiles: & utrinque traditio & acceptatio inhabilium. Alia fuit ratio supra; quando matrimonium fuit invalidum ex defectu consensûs unius tantum partis, altera parte seriò, libere, & legitimè consentiente. Jam tandem, quòd si una tantum pars conscia sit impedimenti, & nullitatis matrimonii, & insuper non expediat id alteri parti innotescere. Hic Rhodus, hic salta. Tres reperi sententias, & breviter, ac fideliter proponam.

II. Sententia communis & tutissima est, ad 458
 Ec 2   revala-

revalitandum matrimonium post impetratam dispensationem omninò necessariò requiri, ut impedimentum ac nullitas matrimonii utrique parti aliquo modo innotescat, adeoque conscius alteri ignoranti saltem generatim, vel sub dubio significet defectum aliquem matrimonii, non necessariò ipsam causam nullitatis, vel impedimentum in specie, secundum omnes; v. g. dicendo: timeo vel suspicor ex causa aliqua non valuisse inter nos matrimonium, ideò rogo te ad pacandam meam conscientiam, ut quantum opus est, in matrimonium de novo consentiamus: & sic uterque consentiat; matrimonium contrahere legitimè intendat, & exprimat. Ita expresse Scotus *in. 4. d. 35. q. 1. n. 5.* Richard. Palud. Navar. *c. 22. num. 7.* pluresque congerens Sanchez *l. 2. disp. 36. n. 3.* Coninck. *disp. 24. dub. 10.* Pontius *l. 4. c. 25.* *Cusyro. Palani, Hurtad. Comitulus. Aversa.* Eosque citans & mordicus tenens Tamburin. *tract. 4. c. 7. §. 4.* Ratio sanèurgens videtur; quia nullus potest efficaciter velle, de novo contrahere matrimonium, nisi sciat, aut saltem supponat antea non esse validè contractum; quare nisi ignarus agnoscat aliquo modo nullitatem matrimonii prioris, non poterit esse novus consensus efficax de matrimonio de novo contrahendo, cum talis credat & supponat suum matrimonium jam esse legitimè contractum; sed solum erit approbatio, vel confirmatio prioris matrimonii, & voluntas perseverandi in illo; quæ sine dubio

non sufficit ad novum matrimonii contractum, quin imò cum illo consensu potest stare actualis voluntas nequaquam modò contrahendi, si sciret prius matrimonium esse nullum, ut aliquando apparuit. Solum ergò vult in tali matrimonio falsò putato permanere, aut ad summum significat, quòd *vellet* de novo contrahere, si antea matrimonium contractum non fuisset; quod rursus utique insufficiens est, cum *velletates* inefficaces ac conditionatæ nihil ponant in re. Quare merito fatetur *Layman* mox citandus, hunc modum tanquam securissimum omninò tenendum, si sine incommodo, periculo infamiæ, &c. adhiberi possit, quando nimirum conscius nullitatis sine gravissimo incommodo, periculo infamiæ, divortii, scandali, alteriusque mali compartem de nullitate matrimonii præfatto modo certiore facere potest.

III. Altera sententia est, requiri quidem omninò utriusque consensum novum expressè, sed non esse necesse, ut ullo modo alteri ignoranti indicetur impedimentum seu nullitas matrimonii, sed sufficere; ut conscius pro sua consolatione, vel conscientiae quiete obtineat ab altera comparte, ut de novo consentiat. Sic *Cajetan. Sotus. Veracrux, Ledesma, Henriquez, Rodriquez*, alii apud *Sanchez* citat. *Layman. citat. n. 5. Fillius. Bonacina*, alii moderni atque hanc sententiam probabilem censent ipse *Sanchez citat. n. 2. Castro-Pal.* quando gravia incommoda immineant, si compars fieret con-

scia impedimenti. ut indicatum. Ratio huius
sententiæ est; quia conjuges tunc jam sunt habi-
les ad matrimonium per dispensationem effecti;
ergo si utraque pars consentiat de novo, habetur
totum, quod requirit essentia matrimonii. Ego
cum Patre Herincx *hic disp. 6. q. 3. n. 33.* proce-
to credo, quod absolute possit revalidari matri-
monium etiam ab inscio nullitatis, dummodo no-
vus consensus sit de præfenti & absolutus cum
hac expressa intentione, quod etiam si non vale-
ret matrimonium antea factum, velis nunc de
novo facere; sine dubio enim non sufficeret
consensus conditionatus imperfectus, seu vel-
leitas tantum, ut jam supra innui. Sed absolute
de præfenti dicat etiam si non sit matrimonium,
nunc tecum contraho, nunc te accipio. Quare
consciis nullitatis, postquam nactus commo-
dam occasionem in signum amoris alteri dicat:
ego etsi necdum essem conjugatus, sed matri-
monium nullum esset inter me & te, vellem ta-
men te habere in conjugem, & ex nunc te volo
& accipio, &c. rogant compartem, ut in si-
gnum amoris id ipsum dicat. Similiter loqui-
tur Layman citatus n. 5. si maritus v. g. impe-
trata occultâ dispensatione super impedimento
non putet expedire, ut uxor resciat, potest eam
oblatâ opportunâ occasione interrogare, an tali
ipsum amore prosequatur, ut jam etiam in ma-
ritum ipsum accipere consentiat, perinde ac si ab
eo libera esset? Sic ille. Hoc autem facto non
apparet ratio dubitandi de valore novi matrimo-
nii.

nii, & certè plus non probant DD. prioris sententia. At, quid si nulla apparet spes impetrandi tam benevolum à comparte responsum? horresco recordans responsi eo casu semel à viro dati uxori. Ich muß dich wol haben / hätte ich dich nicht / wolt daß dich alle Teuffel hätten.

IV. Terria sententia est: sufficere, ut solus⁴⁶⁰ conscius impedimenti de novo consensum exprimatur per aliquem actum externum sive verbis, sive factis v. g. per copulam affectu maritali habitam, nec esse necesse, ut altera pars impedimenti ignara ullo modo moneatur vel de nullitate matrimonii, vel de novo consensu elicendo: nam ipsa v. g. reddente copulam ab altero petitam, jam adest, ajunt, sufficiens ejus consensus, & quidem externus, ideoque conjunctus cum petitione alterius animo revalidandi matrimonium facta sufficienter novum contractum matrimonii constituere poterit. Ita *Barth. Ledesma*, & alii, quos refert Sanchez citatus *disp. 36. n. 2.* Et quando non est spes absq; gravi incommodo obtinendi novum consensum alterius expressum, eam sententiam in praxi tutam censent ipse Sanchez citatus *n. 9.* Bonacin. *de matrimonio q. 2. proposit. 9. n. 7.* Castro-Pal. *sub. n. 4.* Gobat. *Theolog. Juridico morali. c. 37. n. 143.* & alii. Ego, quamvis hanc sententiam speculative, & re ipsa omnino falsam credam, tamen ob auctoritatem AA. tanquam practice probabilis poterit confessario servire pro ultimo remedio, quando nullum apparet medium me-

liori modo juxta primam vel secundam sententiam renovandi consensum mutuum matrimoniale. Ego ad has angustias nunquam redactus sum, sed in casibus plus æquò frequentibus, aut inveni securiorem modum contrahendi, aut ignaros sui impedimenti, cum adverti non esse satis bene concordēs, dissimulans in bona fide reliqui; juxta dicta §. 4. N. II. Et jam vides, quam meritò ibi dixerim, ejusmodi ignaros esse relinquendos in bona fide sæpè, etiamsi impedimentum sit juris positivi, ac dispensatio facile impetrari possit, eò, quòd plerumque sit magna difficultas in renovando novo, & certò sufficiente consensu ad revalidandum matrimonium, ut modò satis audisti. Quare prudentissimè notat Gobat, citatus n. 128. monetque confessarium, ut priusquam promuntiet matrimonium esse invalidum, interroget, an alioquin se conjuges putatii mutuo sincere ament, an verò sapius rixentur, an uxor putatitia habeat magnam parentelam, nec ne, an facile possit ejus contrahitio carnali carere? Et his ac similibus consideratis tandem dicat, vel non dicat, matrimonium esse invalidum, tali modo revalidandum &c.

§. VII.

An etiam per novam solemnitatem?

461 **P**er novam, dico: nam si matrimonium fuit invalidum ex defectu ipsius solemnitatis, quia scilicet clandestinè sine Parocho & duobus testibus

testibus contractum in locis ubi Tridentinum promulgatum & receptum est, postea debere ab utroque conjugere renovato consensu revalidari coram Parocho & testibus, nimis clarum est. Quæstio ergo est in casu, quando matrimonium contractum semel fuit cum debita solemnitate coram Parocho & testibus, sed invalide, sive ob defectum consensûs sive ob defectum habilitatis ex alio impedimento dirimente quocunque, quando postea sublato impedimento, renovato consensu revalidatur, debeant rursus adhiberi Parochus & testes? Quæstio sanè gravissimi momenti. Dico sequentia.

I. Certum est, quando impedimentum publicum fuit, & ad forum contentiosum deductum: itemque si periculum sit, ne in foro externo, vel in facie Ecclesiæ impedimentum aliquando innotescat, vel saltem duobus testibus probari possit, debere consensum renovari ad matrimonium de novo renovandum coram Parocho & testibus. Omnes Sanchez *l. 3. disp. 37. num. 11.* Layman citatus *p. 4. c. 14. n. 4.* Ratio manifesta est: quia illud matrimonium, quod constat, vel probari potest esse nullum, nec in se fuit validum, nec in facie Ecclesiæ præsumptum; ergo ut convalescat, necessaria est juxta Tridentini formam, præsentia Parochi & testium, qui apud Ecclesiam testari & probare possunt, esse matrimonium validum contractum. Addunt *Henriquez, Ledesma, alii, &* post ipsos *Sanchez, & Layman* citatus, idem di-

cendum, quando impedimentum alioquin occultum, tamen solus prius Parochus extra confessionem, vel unus testium cognitum habuit: quia non poterunt auctoritatem & testimonium matrimonio præbere, quod sciebant esse nullum. Verum id rectius negant Coninck *disp.* 24. *dub.* 10. Tamburin. *citatus* §. 2. n. 10. Herincx *disp.* 5. §. 3. n. 31. Ratio est: quia ex una parte unus tantum testis non facit impedimentum probabile in foro externo sufficienter ad dissolutionem matrimonii, ut constat *c. pro eo, &c. à nobis. De testibus*. Et ex alia parte Parochus & testes illi apti sunt ad testificandum matrimonium contractum secundum formam ab Ecclesia præscriptam: quod certò, non obstante unius cognitione contrariâ, satis testificari possunt: neque ipsi debent esse testes validitatis matrimonii, ut scilicet testes testentur matrimonium à parte rei esse validè contractum, quod ipsi scire non possunt, sed solum debent esse testes contractus matrimonii, scilicet matrimonium secundum formam ab Ecclesia præscriptam esse contractum.

453

II. Quæstio ergo tota difficillima est, an quando impedimentum omnino occultum fuit, ita scilicet ut in foro externo per duos saltem testes non singulares probari non possit, esto tres vel quatuor singulariter aut ex relatione alterius, aut ipsius unius conjugis confessione cognitum habeant: (tunc enim adhuc censetur impedimentum occultum, quia tota illorum testimonii auctoritas reducitur ad relationem, vel con-

confessionem unius v. g. conjugis; ut ex jure, & comuni notat Sanchez citatus n. 12.) Eo impedimento sublato, debeat matrimonium innovari rursus solemniter coram Parocho & testibus? Ita affirmant gravissimi DD. quos congerunt, & sequuntur validissimus omnium Basilii Pontius l. 5. c. 6. de matrim. n. 6. Paulus Comitulus resp. moral. l. 1. q. 120. Ratio est: quia Concilium Tridentinum statuit pro forma substantiali contractus matrimonii presentiam Parochi & testium: atqui forma tunc adhiberi debet, quando actus producit in suo esse (ut optime probat Baldus in Leg. observari q. 5. ff. de officio proconsulis) Tunc autem producit matrimonium in suo esse, quando innovatur consensus: ergo tunc debet adesse forma inducta à Tridentino, scilicet presentia Parochi & testium. Refertur etiam ita respondisse de muliere, quæ fictè consenserat Clementem VIII. esse scilicet necessarium novum consensum utriusque coram Parocho & testibus, admonito prius marito de matrimonii nullitate: sed ad vitandum scandalum Sanctitas sua dispensat ut seceretò inter se contrahant, renovato consensu. Refertur etiam sic declarasse Congregatio Cardinalium. Sic etiam Rotam Romanam saepe (Lugo ait, *semper*) ita decidisse.

III. Contra tamen, quando matrimonium invalidè contractum est coram Parocho & testibus ob defectum consensus, vel aliud impedimentum occultum, necesse non est Parochum & testes

testes iterum adhibere, sed ipsi conjuges per novum consensum modis supra explicatis, matrimonium validum efficere possunt. Ita jam communior DD. Navar. *manual c. 32. num. 70. & l. 4. consil. 14. Petrus Ledesma, Corduba, Henriquez*, aliisque congestis Sanchez *l. 2. disp. 27. num. 3. Layman citatus c. 14. num. 4. Connec, Bonacina, Diana*, aliique. quos citat & sequitur Bossius *hic c. 2. num. 8.* Et noster Herincx *disp. 5. quest. 3. num. 30.* Ratio sufficiens est; quia tota ratio, quæ movit Concilium Tridentinum ad cassanda matrimonia clandestina, est, ut impediuntur nimirum grandia peccata, & incommoda, quæ ex iis oriri plerumque solent; in nostro casu penitus cessat, quin potius e contrario incommoda & scandala gravissima sapissimè sequerentur, si matrimonia, quæ publice valida habebantur, iterum coram Parocho & testibus celebrari oporteret: ergo merito rationabilissimè colligimus Concilium Tridentinum decreto illo, quatenus tam prohibitorium, quam cessatorium est matrimonii clandestini, nequaquam comprehendisse casum illum, quo matrimonium occultè invalidum revalidari debet; sed solum voluisse semel adhiberi solemnitates, ut constet Ecclesiæ de contractu matrimonii, quantum constare potest & debet, ne quando malitiosè dissolvi possint matrimonia, quod in nostro casu etiam fit, cum enim impedimentum occultum non possit Ecclesiæ probari, non est via dissolvendi matrimonium, quod ex præ-

ſumptione Eccleſiæ erat validum. Adde 1. Quod Concilium Tridentinum, ut ex contextu patet, ſolum intendat irritate matrimonium clandestinum, quod antea jam erat prohibitum: at nullibi apparet prius fuiſſe prohibitam occultam ratificationem matrimonii prius in facie Eccleſiæ contracti, ſed invalidiſſimè ob occultum impedimentum. 2. Ita declarâſſe Pium V. teſte Navarro *citato c. 3. 24. n. 70.* Ita declarâſſe Congregationem Cardinalium teſte locuplete Barboſa in *Remiſſionibus in Tridentinum ſeſſ. 24. c. 1. De reformatione matrimonii.* 4. Ita quoque decidiffe Rotam Romanam apud Boſſium citatum *n. 7.*

IV. Vides, & miraris utramque ſententiam ad 468 ſe advocare Pontificem, Cardinales, & Rotam: ſed certè pro neutra parte convincunt ejuſmodi teſtimonia: Tum. 1. quia de iis non conſtat nobis authenticè. Tum. 2. quia Pontifex potuit ita reſpondere ut privatus Doct^r tutiora ſequens, non autem docere ex cathedra: Tum 3. quia cum utraque ſententia ſit probabilis, pro re nata modò unam, modò aliam ſententiam Patres illi ſequuntur: Tum 4. maximè, quia modò ſupponunt, vel timent publicationem, vel periculum publicationis talis impedimenti, modò non timetur. Quare utraque ſententia eſt verè probabilis: prior quidem tutior, hæc verò noſtra longè probabilior. In praxi tamen placet iudicium Tamburini citati *c. 7. §. 3. n. 8.* in hæc verba: Sanum nihilominus eſt conſilium advocare Parochum, teſtèſque, quantum fieri poteſt, in re-
vali.

validationem dicti matrimonii, ut litibus de nullitate matrimonii aditus præcludatur. Quando autem subest aliquod periculum, si Parochus advocetur, opportunum remedium est, ut confessarius obtineat ab eodem Parocho licentiam (quam certè dare graviter obligatur) assistendi, quâ obtentâ adhibitis duob⁹ fideissimis testibus in solitario cubiculo matrimonium revalidetur. Si neque hoc facîle fieri possit, tuto amplectito secundam sententiam, nam reverâ hæc hodie communiter à doctis & piis viris in praxin deducitur, eamq; in praxi servari testatur Seraphin. decis. 96. Hæc Tamburinus sapienter,

466 Petes tandem. Quid si Pontifex vel sacra Pœnitentiaria in Brevis, vel Rescripto alicujus dispensationis concessæ ad revalidandum matrimonium contractum cum occulto impedimento, apponat more solito hæc vel similia verba: *Si ita est, cum eis dispensa, ut inter se publicè & servatâ formâ Tridentini contrahant*: necessariumne erit, ut id fiat coram Parocho & testibus? Respondet Sanchez, non esse necessarium, quamvis enim (ait) non possit tunc delegatus dispensare, ut occultè celebretur matrimonium, tamen potest dispensare in impedimento, quo per dispensationem sublato jam ex doctrina data poterunt conjuges inter se solos matrimonium celebrare. Verum huic responsioni totis viribus se opponit Gutierrez: Eo quòd Pontifex iis verbis det formam delegato, ut non possit dispensare, nisi servatâ dispositione Tridentini: ergo si il-
lam

lam non adhibeat, nihil efficit delegatus. Sed propugnat Sanchezium Pontius c. 3. n. 2. Formam à Tridentino impositam esse, ut semel illa præsentia Parochi & testium adsit, quando scilicet in facie Ecclesiæ sit contractus; cum igitur in casu nostro tunc adfuerit præsentia Parochi & testium, satis superque servata est forma requisita à Tridentino.

SECTIO III.

De peccatis conjugum in usu matrimonii & debito conjugali.

SUMMARIUM.

- 467. *Conjugum obligationes.*
- 470. *Nec petere, nec reddere possunt debitum sive utraq.*
- 471. *Sive una tantum pars physice,*
- 473. *Vel moraliter certo sciat matrimonium esse nullum.*
- 474. *Quid in dubio de valore?*
- 475. *An reddere & petere possit habens impedimentum impediens tantum?*
- 476. *V. g. votum continentie, ante, 477. Vel post nuptias.*
- 478. *Ac etiam post matrimonium jam consummatum, emissum.*
- 480. *Quid si impedimentum matrimonio superveniat?*
V. g. affinitas ex incestu cum consanguinea uxoris;
- 481. *Vel cognatio spiritualis ex baptismo,*
- 482. *Aut professio Religionis, vel susceptio sacri Ordinis.*
- 483. *Tria Confessariorum valde notanda circa impeditos vel privatos jure petendi.*
- 484. *An & quando copula inter tales habita contrahat specialem malitiam?*
- 486. *Licite utuntur conjugio ad finem generationis,*
- 487. *Et ad vitandam incontinentiam.*
- 488. *Ex mera verò libidine & voluptate utentes peccant venialiter.*

490. *Quis modus servandus in usu conjugis usq. ad n. 494.*494. *Quo loco & tempore licite fiat?*495. *Quæ accessoria, & dispositiva licita sint in ipso usu?*496. *Quando notabiliter & mortaliter excedunt per actus & tactus impudicos?*550. *Quando tactus, amplexus &c. inter conjuges sint, vel non sint peccatum?*504. *Et an eis liceant etiam, dum copula ab extrinseco est impedita, interdicta, vel illicita?*505. *An & qualiter eis licita sit delectatio morosa venera sensibilis ex copula tantum cogitata, impedita, vel altero absente?*

467 **C**onjuges contracto legitimo matrimonio simul contrahunt multiplicem obligationem; & generatim quadruplicem: 1. Mariti & uxoris mutuam. 2. Mariti ad uxorem. 3. Uxoris ad maritum. 4. Utriusque ad prolem. 1. Obligationes mutuae uxoris & mariti sunt reditio conjugalis debiti: fides intemerata tori, charitatis & individua vitae societas. De his hoc & sequenti §. 2. Obligationes propriae mariti ad uxorem sunt: uxoris sustentatio, instructio, protectio. 3. Obligationes propriae uxoris ad maritum sunt iterum tres: Obedientia, reverentia, liberorum & familiae gubernatio sibi competens. 4. Obligationes mariti & uxoris communes ad prolem sunt tres: dilectio, educatio corporalis, & spiritualis. In his omnibus peccant conjuges gravius vel levius juxta rationem materiae, Verum non contra continentiam, & sextum praeceptum, sed contra pietatem & quartum Decalogi praeceptum: ubi de obligatione hac &

& peccatis oppositis sufficienter expressa sunt. Sed lege utilissimè tam pro cathedrâ, quàm confessionali par nobile fratrum Petrum Marchant. part. 3. *Tribun. seu spec. Theol. tom. 3. Tract. 1. tit. 12. toto.* Et Jacob Marchant. *in suo horto pastorum in quartum præceptum.* Item David à Mauden in suis doctissimis Commentariis de 10. præceptis, & de Tobia. Hic ergò propriè restant explicandæ obligationes mutux conjugum quoad debitum, torum, & societatem.

ASSERTIO.

Conjuges debitum conjugale licitè, honestè, 468
imo & meritoriè exercere, petere, & red-
dere possunt, *dummodò fiat debito jure: debito*
sine: debito modo & circumstantiis: & intra
terminos honestatis naturalis. Alioquin pec-
cabunt etiam sæpè mortaliter & gravissimè.
Hæc partim est de fide, ut constabit Assert. se-
quenti, partim est communissima DD. ut con-
stabit; nulla proin alia probatione, sed multâ
indigens explicatione quatuor conditionum in
Assert. positarum.

§. I.

Debito Jure.

EX valido scilicet matrimonii contractu;
secluso omni impedimento vel dirimente,
vel impediante usum matrimonii; pro quibus
discernendis quatuor pono regulas.

PARS IV. SACRAMENT.

Ff

PRI.

PRIMA REGULA.

Quo ad impedimentum dirimens.

469 **C**onjuges conscii impedimenti ac nullitatis matrimonii, sive à principio mala fide, ut potè scientes, vel practicè dubitantes cum impedimento dirimente uterque, vel alteruter contraxerit; sive, licet à principio uterque vel alteruter bonâ fide contraxerit, adhibita scilicet debitâ diligentia, & servatis servandis, postea tamen de impedimento, & nullitate matrimonii certiores fiunt, vel practicè dubitant, peccant mortaliter toties, quoties copulam petendo vel reddendo, vel alia impudica solutis mortaliter illicita exercendo, respectivè, solo scilicet illo conjugè, qui in bona fide & ignorantia invincibili impedimenti fuit, & mansit, à peccato excusato. Declaro particulatim.

470 I. Quando uterque conjux novit certò matrimonium esse nullum, nimis clarum est, utramque peccare mortaliter & reddendo & petendo debitum, quia jam evidens est esse meram fornicationem, quæ est intrinsecè mala, nullo casu licita, ut neque certa mortis formidine excusari queat. Juxta communissimam DD. ut suo loco videbimus. At verò quando unus conjugum optima fide, sincerissimè, & penitus pro certò sibi persuadet, matrimonium esse validum, alteri autem soli constat, esse nullum. Multi quidem graves viri olim censuerunt hunc posse reddere debitum citrà peccatum

mortale saltem. 1. Aliqui, si urgeatur metu mortis: quam sententiam *Sanchez* citatus vocat falsissimam. 2. Alii apud *Dianam* citat. si talis, præsertim fœmina, simul mortis, & gravissimæ infamiæ metu urgeatur: posse se quasi passivè habere, semel & iterum usque ad dispensationem omnibus modis festinandam. 3. Alii, si cogatur metu magistratus Ecclesiastici ignorantis impedimentum illud, tunc enim Episcopum dispensare ex commissa potestate, siquidem impedimentum sit juris Ecclesiastici. 4. Alii absolute concedere videntur. Saltem fatendum est, posse hic dari ignorantiam invincibilem, & pœnitentem à Confessario in bona fide posse relinqui, ut jam *Señ. præcedenti* §. 3. in fine notavi. Sed absolute loquendo.

II. Quando uni conjugum certò & planè 471
physicè constat matrimonium esse nullum, quia liquidò novit adesse impedimentum dirimens, quantumvis altera pars bonâ fidè indubitanter matrimonium valere putet, & debitum urgeat, nullo casu potest licitè reddere debitum & potius omnia perferenda sunt, quàm debitum reddendum. Communissima DD. apud & cum *Sanchez lib. 2. disp. 31. Bonacina de matrim. Proposit. 4. n. 17. Tanner. Tom. 4. disp. 8. quæst. 6. n. 34. Perez disp. 53. Señ. i. tota. Castro-Palaus, dicastill. alii cum Gobat. cas. 16. n. 638. Herincx disp. 6. n. 39. Atque ita expresse declarat Innocentius III. c. Inquisitioni. De sententia Excommunicationis. Ubi consultus de tali*

tali respondit : *Debet potius sententiam excommunicationis humiliter sustinere, quam per commercium carnale cooperari peccato mortali.* Sic Pontifex : Quâ sententia definitum est, quod illa traditio sit intrinsecè mala, semperque illicita, ut rectè notat *Perez* citatus. Ratio invicta est : quia fornicatio est intrinsecè mala, semperque illicita ; atqui non potest negari, quin tunc admittatur propriè & Theologicè dicta fornicatio, cum reverà soluti sint, & non conjuges : quamvis enim pars ignara impedimenti, & in bona fide persistens debitum licite exigit, excusante ignorantia invincibili nullitatis ; non tamen exigit valide, sic ut alter impedimenti conscius reddere possit, vel debeat : putat quidem pars ignara se habere jus petendi ; sed illam reverà non habere jus certò constat parti impedimenti consciæ, quare consentiens in copulam non consentit in debitum conjugii, sed in crimen fornicationis. Idque proin verum est, sive juris naturalis, vel divini, sive Ecclesiastici tantum sit impedimentum annullans matrimonium ; cum utroque æquè reddatur nullum. Et falsissimum est Ecclesiam per judicem Ecclesiasticum compellentem talem ad matrimonii consummationem, dispensare in impedimento occulto, quod pars conscia probare non potest : nam proceditur secundum allegata & probata, supponendo, non faciendo matrimonium. Unde si posita impedimentum detegeretur, & probaretur, Ecclesia eos separaret, & liberos declararet : ut
opti

optimè observat *Herincx* loco citato : censura autem tunc lata non obligat in conscientia & coram Deo, sed solum in externis debet se talis habere pro excommunicato ad evitandum scandalum, & ob bonum commune. Quid de cætero tali agendum sit, jam nosse debes ex dictis *Sect. præcedenti*. §. 4.

III. Sententia hæc vera est; etsi talis compulsus ³⁷² ad reddendum debitum non sit physicè, sed tantum moraliter certus, matrimonium esse nullum, id est, quando ita de eo moraliter certus est, ut prudenter non possit dubitare, oppositum esse probabile, ut si tres testes omni exceptione majores jurati dixissent, uxorem esse intra quartum gradum junctam marito, & nullus alius auderet contrarium asserere; cum etiam talis nequeat dubitare, quin matrimonium sit nullum, consequenter dubitare nequit, quin redditio sit illicita. *Perez, Dicastill.* & alii cum *Gobat citato num. 646*. At verò quando solum opinatur probabiliter matrimonium esse nullum ex aliquo impedimento, non obstante ea opinione, tenetur reddere conjugi, qui bona fide contraxit, & debitum exigit, donec ita certus fiat, ut parum aut nihil dubii remaneat. Communis apud citatos. Nam supra citato *c. inquisitioni* expressè dicit Pontifex : *Si habet conscientiam de credulitate, probabili & discreta, quamvis non evidenti & manifesta, reddere debet.* At nunquid tunc etiam poterit petere non obstante opinione probabili de impedimento v. g. vitæ prioris conjugis?

jugis? Respondetur, si simul etiam probabiliter opinetur, vel credat non subesse; v. g. priorem conjugem jam obiisse ob rationes utrinque probabiles, poterit etiā petere. Ita cum aliis Sanchez *lib. 9. disp. 14.* & alii cum Gobat n. 642. Quia non apparet ratio, cur ex opinione speculativa de valore matrimonii ac nullitate impedimenti nequeat inferre probabilem resolutionem practicam de licita tam petitione, quam redditione. At verò quando ita habet probabilem opinionem de nullitate matrimonii, ut nulla probabilitas, sed tantum sit dubiū, suspicio vel formido de valore, non poterit petere quousque veritatem inquirat. Sanchez *disp. 45. Dicastill. Gobat, & alii.*

477 IV. Quando occurrit dubium de valore matrimonii, ex alibi generatim dictis ita breviter resolvendum est. 1. Quando uterque, vel alter conjugum bona fide contraxit matrimonium, & postea incipit dubitare de impedimento latente vel valore, inprimis tenetur adhibere diligentiam moralem & exactam cognoscendi veritatem, interim abstinens necessario omni matrimonii usu: sufficienti autem adhibitā diligentia, si veritas apprehendi non possit, & dubium perseveret, jam non tantum reddere, secundum omnes, sed etiam petere debitum licite possit, secundum communem DD. cum citato Sanchez, Perez &c. Ratio est: quia stat possessio pro valore matrimonii bona fide contracti, juxta receptum illud: *Dubium superveniens bonae fidei possessari obesse non debet;* quare
in

in omnibus contractibus, si oborto dubio, nequeat quis deprehendere rem non esse suam, liberrimè utitur re bonâ fide possidere coeptâ. Cur non sit idem in matrimonio? 2. Quando uterque malâ fide contraxit matrimonium scientes vel credentes subesse impedimentum dirimens, etsi superveniat postea dubium de valore matrimonii, nimis clarum est, neutrum posse petere, nec reddere. Sanch. citatus *lib. 2. disp. 43.* alii omnes: Idemq; dicendum, quando contraxerunt à principio cum dubio de valore matrimonii (saltem absque præmissa diligenti inquisitione veritatis) Vide dicta *Señt. 2. §. 2. N. IV.* Ratio est; quia possessio malâ fide coepta nullum tribuit jus in dubio: atqui mala fide contractus initur, vel possessio inchoatur in eo, qui ab initio dubitat, an contrahendi vel possessionem capiendi jus habeat: ergo, &c. Quare tales, & contrahendo Sacramentum periculo nullitatis exponentes, & postea petendo, & reddendo debitum, vel copulam, toties, quoties peccant mortaliter; quia semper se exponunt periculo fornicationis. 3. Quando unus tantum dubitat de valore matrimonii, sive, quia ab initio mala fide contraxit, sive quia in dubio superveniente diligentiam inquirendi veritatem non adhibet, ipse solus debitum petere non potest ob rationē modo dictam, sed tenetur reddere alteri non dubitanti, & bona fide petenti; quia hinc bonâ fide utitur jure suo, quo per alterius dubium privari non potest, nec debet: Idq; saltem post con-

summum matrimonium; nam primo bimestri
si non sit consummatum matrimonium, non ad-
est talis obligatio reddendi, juxta dicta suo loco.

REGULA II.

*Quoad impedimenta impediunt tantum
& specialiter, votum.*

475 **C**onjuges, qui contraxerunt cum impedi-
mento impediente vel prohibente tantum,
non prohibentur, sed licite exercent copulam,
duobus tantum casibus exceptis. 1. Si interdi-
ctum sit contrahere ob examen faciendum de
impedimento dirimente dubio, peccant peten-
do, & reddendo, donec causa decidatur, & ipsis
constet, nullum esse impedimentum; alioquin
enim practice dubii exponerent se periculo for-
nicationis. 2. Quando conjux emisit votum
simplex castitatis, seu continentiae, quo voto di-
recte excluditur actus conjugalis: ubi accurate
ita distinguendum & resolvendum est.

476 1. Si votum continentiae perpetuae editum
est ante matrimonium contractum, tenetur vo-
vens servare tantum, quantum potest sine prae-
judicio conjugis: nimirum ut durante matri-
monio debitum non petat, etsi petenti semper
reddere teneatur: nam conjux non obligatur ad
petendum debitum, sed tantum ad reddendum.
Expressè *c. Si dicat. 33. q. 5.* Unde si contingat
alterum conjugem incestum cum illius consan-
guinea, vel adulterium committere, debet in-
nocens suum votum (nisi dispensatum sit) per-
fecte

fectè fervare, etiam non reddendo, quia tunc sine injuria conjugis potest. Uti ex communi docent Lessius *Lib. 2. c. 41. n. 53.* Layman *hic part. 3. c. 1. n. 10.* Diana *supra*, alii apud ipsos. Solutò verò matrimonio, etiamsi antea in petendo debito ab Episcopo vel privilegiato dispensatum fuerit, rursus continentia integra servanda erit, neque ad alias nuptias transire licebit sine expressa Summi Pontificis dispensatione, cui votum illud semper reservatum est. Prout latius docetur in materia de votis.

II. Si votum editum fuit post nuptias, ac⁴⁷⁷ matrimonium ratum ante consummationem, siquidem vovens scivit, se aliter votum suum exequi non posse, quàm ingrediendo Religionem, censetur se ad id obligasse, & tenetur Religionem ingredi: qui enim promittit finem, implicite etiam promittit medium unicum necessarium ad eum finem, si id intelligat: unicum autem medium exequendi votum continentiae simpliciter habet conjux, ut ante consummationem ingrediatur Religionem: ergò tunc vovendo absolutam continentiam ad id se obligasse censetur. Secus est, si vovens hoc non intellexit, sed putavit se in matrimonio posse continentiam servare, vel putavit alterum conjugem consensurum, tunc enim solum tenetur abstinere à petendo, reddere autem cogitur, ut in priori casu. Ex communi *Coninck*, *Layman*, alii passim.

III. Si votum à conjuge editum fuit post⁴⁷⁸
Ff 5 matri-

matrimonium jam consummatum, rursus distinguendum est, factum sit sine, vel cum consensu, vel approbativo, vel permissivo tantum, alterius conjugis? Si votum emissum absque omni consensu, sed nesciente vel contradicente altero conjugē, censetur se obligasse in quantum potuit sine ejus præjudicio, ut scilicet à petendo absteineat, & si ab obligatione reddendi liberetur per adulterium, incestum, & maxime mortem conjugis, in continentia perpetua maneat. Si verò votum editum sit cum pleno positivo & approbativo consensu conjugis juri suo renuntiare volentis. (& maxime si emissum ab ambobus mutuo consensu per modum mutue conventionis.) tunc omnino obligatur, ut neque petere, neque reddere unquam liceat sub mortali; secundum omnes. Secus si votum emissum sit cum consensu permissivo tantum alterius conjugis, scilicet permittentis solum alterum vovere, sed salvo jure suo, tunc enim huic juri suo non renuntianti vovens reddere debitum obligatus manebit. Quin etiam si absolute prius consenserit, postea tamen poeniteat de concessione, & maxime si in gravi incontinentia periculo versetur, votum alterius quoad reddendum obligare cessabit, quatenus majoris boni impeditivum est. Ut contra alios cum aliis docet Sanchez *Lib. 9. disp. 7.* Sed tutius longè esse super eâ dispensationem petere, rectè monet Layman *stat. c. I. n. 14. ad finem.*

et Ordines suscipere, jam alibi dictum, peccare quidem mortaliter contrahendo matrimonium; at post contractum posse licite reddere, & petere; sed intellige tunc, & adde nunc, saltem post primam consummationem. Etenim probabilissimum est, eum, qui vovit Religionem ingredi, peccare mortaliter primâ consummatione, non tantum petendo, de quo vix dubitari potest, sed etiam reddendo, maxime intra primum bimestre. *Ratio est*: quia quamdiu intra primum bimestre matrimonium manet duntaxat ratum, certò habet jus ingrediendi Religionem, neque ab altera parte compelli potest ad copulam: per consummationem autem reddit primum sui voti executionem impossibilem: Atqui culpabiliter reddere sibi impossibilem executionem voti, vel cujusvis obligationis sub mortali, mortale est; ergò, &c. Ita cum *D. Thoma* suo tempore communis DD. Et etiamnum docent multi RR. *Coton. Dicastill.* apud *Gobat Tratt. 9. casu 1. num. 59.* *Herincx disp. 6. q. 2. n. 17.* Post consummationem autem factâ jam impossibili impletione sui voti, licite & valide deinceps poterit petere & reddere debitum, donec conjugé moriente, aut adulterante, aut Religionem ingrediendi consentiente, &c. ipse votum suum debite exequatur, sicut obligatur. Verum quamvis hæc doctrina tempore *D. Thomæ* communis fuerit, attamen posteriores Theologi tanto numero apud *Dianam* *parte II. tract. 5. resolut. 4.* consentientem tali abso-

absolutè concedunt licentiam liberè consum-
mandi reddendo debitum, ut sentiam cum Go-
bat *tract. 10. casu 18. num. 629.* tali à confes-
sario absque scrupulo peccati gravis posse per-
mitteri redditionem debiti etiam primâ vice pe-
tentî, maximè post primum bimestre, imò &
intrâ, & simpliciter, uti cum multis contra
multos expressè docet Tannerus *Disp. 8. quæst.*
6. n. 56.

R E G U L A III.

*Quoad impedimentum matrimonio super-
veniens.*

480 **I**mpedimentum dirimens matrimonium con-
trahendum post contractum matrimonio su-
perveniens privat jure petendi debitum, ut sci-
licet nec validè, nec licitè petere possit, pe-
tendôque peccet mortaliter, etsi innocenti
conjugi teneatur reddere. *Omnes.* Hujusmodi
autem impedimenta matrimonio supervenien-
tia tantum possunt esse sequentia. **I.** Affinitas
contracta cum proprio conjugè, ex incestu cum
consanguinea ejusdem conjugis in primo &
secundo gradu tantum, claro jure, privat jure
& facultate petendi debitum, sic ut nec validè,
nec obligatoriè, nec licitè sub mortali possit
petere debitum; attamen parti innocenti red-
dere tenetur. De quo jam satis dictum *c. l.*
sect. 1. cum de impedimento affinitatis. Dico autè
incestus; nam adulterium solum non incestuo-
sum non privat jure petendi debitum, nisi qua-
tenus

tenus conjux innocens sciens adulterium commissum, ei debitum justè negare potest; quare adulter vel adultera semper licitè petet debitum saltem rogando, solum validè & obligatoriè non poterit exigere, quando adulterium conjugii innocenti apertum est, ut mox indicabo. Dico etiam incestuosus cum consanguine conjugis, non enim jure petendi debitum privatur is, qui peccavit cum affine tantum propriæ conjugis, cum iste sit improprie incestus, & nimis improprie contrahatur affinitas cum propriâ uxore, quippe quam, si non esset uxor, adhuc ducere posset. Ut contra nostrum *Rodriguez* docet communis DD. cum *Sanchez* cit.

II. Cognatio spiritualis contracta cum conjugè ex Baptismo vel susceptione propriæ communis proles, etiam privat jure & facultate petendi debitum secundum longè probabiliorem sententiam apud *Sanchez* mox citandum. At certè æquè probabiliter, vel probabilius negant alii jam satis communiter. *Durand. Cajet. Suarez*, aliisque congestis ipse *Sanchez l. 9. disp. 26. Cönnick, Hurtad. Dicastill.* ac totis viribus *Perez disp. 26. sect. 6. Herincx disp. 7. q. 2. n. 10.* Ratio sufficientissima est; quòd hoc nullo claro jure ostendi possit; absque claro autem jure non est asserenda tam gravis pœna. Quare ego cum Gobat citato *casu. 5. n. 615.* etiam secluso privilegio, tutò sequerer in praxi hanc sententiam.

III. Professio Religionis & susceptio sacri Ordini. 482

Ordinis post matrimonium contractum, vel etiā consummatum qualiter valeant, & non valeant & si non valeant, qualiter impediā petitionem debiti satis dictum est *c. I. §. ult.* Similiter quoad impedimenta impediētia tantum, matrimonio tantum supervenire potest votum simplex continentiae, Religionis ingrediendae, vel sacri Ordinis suscipiendi, de quibus etiam satis est dictum.

483 IV. Circa praedicta omnia pro praxi nota adhuc tria confessarie. *Primum.* Quovis impedimento obstrictus ac jure vel facultate petendi debitum privatus conjux v. g. incestuosus, aut voto continentiae adstrictus, si intelligat ex eo, quod nunquam petat debitum, matrimonium conjugum, praesertim uxori, fieri onerosum, utpote vel quia praereverecundia ita petere non audeat, vel quia in periculo incontinentiae versatur; vel his seclusis, quia male de ipso suspicatura sit, poterit in gratiam conjugis se ad debitum modestè insinuate. Ita communis. *Sotus, Ledesma,* aliisque citatis Sanchez *l. 9. disp. 7.* Layman, & alii citati. Ratio est: quia neque impedimenta inducta ab Ecclesia, neque ipsa vota obligant cum tanto rigore vel impedimento majoris boni; id verò tutissimè fiet per modum interrogationis, an non placeat; &c. quod si respondeat conjux modo imperativo, res salva est; tunc enim haec petens, ipse potius reddens erit: at si ipsa non respondeat, sed vicissim interroget, cur ego non faciā more solito? facile responderetur, se non ampli-

us oblectari multum, ipsi tantum gratificari vel-
 le. *Alterum est*; certum esse, quod ignoran-
 tia & facti & juris seu legis privantis jure peten-
 di debitum excuset ignorantem legem privan-
 tem hoc jure, ut eo non privetur. Ex commu-
 ni Layman tract. 10. parte 4. c. 8. n. 8. *Ter-
 tium est*: cum privatis jure petendi debitum, si-
 ve propter incestum, si ve propter simplex vo-
 tum castitatis dispensare polle confessarios Men-
 dicantium à suis Provincialibus deputatos, per
 privilegia non tantum *vive vocis oraculi* (quæ
 per Tridentinum revocata novimus) sed etiam
 per veras Bullas seu Brevia concessa, ut bene
 probat præter alios Quintanaduennas *singula-
 rium tract. 9. singulari 1. a n. 6.* atque ibidem
singulari 11. observat, eosdem Mendicantes,
 quandoquidem pollent hac facultate, etiam
 extra Sacramentum pœnitentiæ posse eos di-
 spensare, etiam cum absentibus. Ac proin
 (ait Gobat cit. n. 604.) si Parochus scribat tali
 Religioso: peto reverentiam vestram, ut di-
 spenset cum NN. in petitione debiti: erit res
 salva, cum confessarius rescripserit: *dispensio.*
 Dummodò subsit iusta causa, quæ vix potest de-
 esse. Quod valdè nota.

R E G U L A IV.

Quoad speciem peccati.

COpula habita inter personas, quarum ma-
 trimonium ob impedimentum non subli-
 git, vel aliàs jure petendi debitum privatæ
 sunt.

sunt, tunc accipit specialem malitiam necessario in confessione explicandam, quando impedimentum jure Divino vel Ecclesiastico inductum fuit præcipue propter ipsam copulam tanquam specialem indecentiam & deformitatem habentem inter tales personas contra aliquam virtutem specialem, aut *Religionis*, ut videre est in impedimento voti solemnitis, sive ordinis, cultus disparitatis; aut *pietatis ac reverentiae* erga sanguine junctos, ut in impedimento consanguinitatis, affinitatis; cognationis spiritualis ac legalis; aut contra virtutem *justitiae*, ut in impedimento ligaminis, &c. In his enim præter peccatum mortale fornicationis contra virtutem continentiae, copula illa accipit specialem speciem malitiae contra illam aliam virtutem, utpote sacrilegii, incestus, adulterii, &c. utique necessario explicandam in confessione. Secus vero se res habet, quando impedimentum matrimonii inductum fuit, non propter specialem indecentiam copulae carnalis inter tales personas, sed ob aliam causam, utpote ob criminis punitionem, ob matrimonii libertatem tuendam, &c. ut videre licet in impedimento criminis, raptus, metus, &c. Quo casu si quis cum muliere tanquam conjuge jungatur, solum simplicem fornicationem committit, perinde ac alii soluti: nisi facerent forte id in contemptum Ecclesiae, aut formali non obediendi intentione, tunc enim & contrahendo, & utendo matrimonio committerent speciale peccatum inobedientiae formalis.

malis, semper & in omni materia mortale. Ita
communissima. Sanchez lib. 7. disp. 5. num. 7.
Coninck citat. dub. 2. in fine Layman citatus
c. 1. n. 6. Et præ alijs optime Perez, omnia im-
pedimenta sigillatim percurrrens disp. 27. Seet. 2.

§. II.

Debito fine.

Quo fine, quæve intentione contrahendum⁴⁸⁵
sit matrimonium, ut non peccetur, jam
dictum est c. 1. seet. 3. Jam videndum est, quo
fine, vel intentione matrimonio utendum, seu
copula conjugalit exercenda sit, ut honestè, vel
saltem licitè absque peccato fiat. Pono iterum
quatuor velut regulas.

Prima. Licitum & sanctum est conjugio uti⁴⁸⁶
ad finem generationis prolis, ad evitandam in-
continentiam in comparte, aut ad satisfactio-
nem sui debiti. *Omnes.* Ratio clara est, quia ge-
neratio prolis est finis principalis matrimonii,
& actus matrimonialis, ideoque semper licitè &
sanctè intenditur; quam rectam matrimonii in-
tentionem ab Angelo edoctus exprimit Tobias
junior Tob. 8. dicens: *Et nunc Domine tu scis,*
quia non luxuria causâ accipio sororem meam
conjugem, sed solâ posteritatis dilectione, in qua
benedicatur nomen tuum in sacula seculorum.
Vitare autem *incontinentiam* est finis matrimo-
nii secundarius, & respectu compartis debitus est
ex charitate: *satisfacere autem debito* postulato

obligatur conjux ex justitia & bono fidei matrimonialis.

- 487 *Secunda.* Licitum est conjugum etiam coniugio uti ad evitandam incontinentiam in se ipsis tantum, idque etiam absque intentione formali prolis generandæ, utpote, quia ob senectutem, vel sterilitatem non est spes generandi prolem, vel quia jam imprægnata uxor ultra concipere nequit, &c. Idque etiam si conjuges ob paupertatem, vel similem causam non malam optent non concipi, non generari, multiplicari prolem. Ita contra *D. Thomam* & *D. Bonavent.* aliosque veteres non paucos in 4. disp. 31. communis DD. cum Navarro disp. 16. num. 32. Sanchez, Layman, alii passim. Ratio est; quia matrimonium post lapsum hominis à Deo ordinatum est in remedium concupiscentiæ, ut indicat Apostolus 1. ad Corinth. 7. Propter fornicationem unusquisque uxorem habeat &c. Et post: revertimini in id ipsum, ne tentet vos satanas propter incontinentiam vestram. Nec admittenda est limitatio aliquorum apud Sanchez l. 9. disp. 9. tunc solum licitum esse matrimonio uti propter evitandam incontinentiam, quando alia remedia carnis coercendæ non sufficere videntur: Cum enim ipsum matrimonium institutum sit in remedium incontinentiæ, ejusque actus de se honestus sit: cur alia remedia præferri deberent? esset reverà hoc materia infinitorum scrupulorum & anxietatum conjugibus, præsertim, qui sine spe prolis, utpote con.

conjuges ſterili, vel jam prægnante, copulantur, ſi ſemper examinare deberent, an aliis mediis v. g. orationibus, jejniis, &c. concupiſcentiæ ſuæ mederi poſſint. Ut bene notat Layman hic *part. 3. tract. 4. n. 2. in fine.*

Tertia. Conjugio uti ſolius libidinis vel voluptatis exercendæ gratiâ, eſt peccatum veniale. Ita expreſſè S. Auguſtin. *l. de bono conjug. c. 6.* dicens: *conjugalis concubitus generandi cauſâ non habet culpam, concupiſcentia verò ſatiandæ tantum cum conjugē, venialem.* Eſtque cōmuniſſ. DD. cum D. Thoma, D. Bonavent. Scoto in *4. d. 31.* aliisque congeſtis Sanchez *l. 9. diſp. 11.* quidquid aliqui cum Diana ab omni peccato, modo improbabiliter, excuſare conentur: eſt enim inter propoſitiones noviffimè ab Innocentio XI. damnatas etiam hæc, ordine *9. Opus conjugii ob ſolam voluptatem exercitum omni penitus caret culpâ, ac defectu veniali.* Ratio eſt; quia eſt inverſio ordinis à natura inditi; voluptas enim venerea indita eſt à natura ad acueſcendam ipſam operationem naturalem & promptiorem reddendam: ergo contra ordinem naturæ pugnat, qui operationem ad delectationem refert, cum delectatio amplectenda ſit propter operationem: idemque eſt in cibo, potu, ſomno. Contingitque ſæpe in eo peccari mortaliter, quando in ea voluptate ultimum finem conſtituunt, ſeu propter illam legem Dei transgredi parati ſunt, quo ſenſu Archangelus Raphaël dixit Tobię juniore. *Tob. 6. Hi qui conjugium*

ita suscipiunt, ut Deum à sua mente excludant,
& sua libidini ita vacent, sicut equus & mulus,
quibus non est intellectus, habet potestatem Da-
monium super eos.

489 *Quarta.* Seclusa intentione generandi pro-
lem, vel evitandi incontinentiam, cuius peri-
culum non adest, conjugio uti solius corporalis
sanitatis causâ, esse culpam venialem in petente,
docent DD. satis multi cum S. Thoma cit. *dist.*
31. q. 2. 2. a. 2. ad 4. eò quòd sit piorum homi-
num persuasio copulam conjugalem non vaca-
re culpâ, nisi referatur ad bonum fidei & prolis.
Verùm id longè probabilius negant, & omni
culpâ liberant jam alii. Communissima cum
Sanchez & Layman citatis, cum enim matrimo-
nium præcipuè institutum sit ad propagatio-
nem speciei; videtur etiam secundariò institu-
tum ad conservationem individui generantis,
cum species nisi salvis individuis propagari non
possit. De his plura curiosa apud citatos.]

§. III.

Debito modo, & circumstantiis.

REGULA I.

490 **M**odus essentialis copulæ utpotè princi-
paliter ad generationem prolis ordinatæ
est, ut fiat cum immissione & retentione semi-
nis intra vas naturale. *Ratio* patet; quia alioquin
nisi recipiatur, & retineatur ibi semen, impossi-
bilis erit generatio: ideoque peccatum contra
naturam. Peccant ergò mortaliter & gravissime
con-

conjuges toties, quoties se polluentes (De hoc specialius §. seq.) seu voluntariè abruptâ copulâ semen extra effundentes; uxores ad hoc cooperantes, consentientes, vel semen jam receptum ejicientes, quacunque da causa fiat, sive paupertatis; ne multiplicetur proles, sive infirmitatis vitandæ, sive etiam periculo mortis, in partu v. g. evitandæ. Certum apud omnes. Sanchez *Lib. 9. disp. 17. n. 19.* alii passim: addente Dicastillo apud Gobat *num. § 90.* etiam minimam deliberatam effusionem seminis extra vas esse mortale crimen, *Ratio* clara est; quia omnis voluntaria effusio seminis extra vas est intrinsecè mala, & peccatum contrà naturam, quippe directè excludens finem principalem conjugii, & copulæ carnalis, scilicet generationem prolis, ac proin nullo fine, nullâ causâ necessitatis cohonestari potest. Undè etiam in fornicatione inter solutos est circumstantia mutans speciem necessariò in confessione explicanda; est enim tunc inchoata fornicatio, & completa mollities, nisi ipsos ignorantia excuset, prout reverà plerumque ignorant, atque id exprimunt quasi pro minuendo suo peccato; quare cautus sit confessarius in interrogando. Intelligendum est semper si voluntariè fiat, & ex proposito ad impediendam generationem, vel ob aliam quamvis causam. Secus est 1. Si præter intentionem accadat, utpote ex festinatione, ex metu, ob senium, ob indispositionem alterius partis. Adde etiam, ex malitia solius alterius

partis, etsi enim uxor sciat maritum solere copulam abrumpere, & semen effundere, non tamen peccat nec petendo, nec reddendo, dummodò ipsa non consentiat, nec cooperetur, quia non sequitur ex actione uxoris, sed præcisè ex malitia viri. 2. Si fiat ob impotentiam aliquam corporalem quamdiù probabilis spes superest copulam debitè perficiendi: tamdiù enim licebit eis conari ad copulam; quamvis præter intentionem sæpius contingat maritum semen extrà vas effundere, donec omninò desperetur de copula perficienda, juxtà dicta c. 1. n. 127. de *impedimento impotentia*. De hoc latè Sanchez *citat. disp.* 17. n. 23. addens: quamvis, ubi non constat impotentiam esse perpetuam, sibi vir persua-deat fore, ut illa vice, quâ congregitur, intra vas non possit seminare, posset tamen depositâ conscientia accedere ad uxorem. Et n. 26. addit: ab omnibus admitti iudicium Cajetani, qui censuit quemdam maritum, qui toto bien-nio nequiverat seminare intra vas, at elapso sexennio potuit, & non deliquisse illis sex annis conando habere perfectam, sicut prius habuerat, copulam, eo quòd semper probabiliter speraret se habiturum illam. 3. Insuper cessante omni periculo pollutionis in utroque conjugè, conjuges mutuo consensu inchoatam copulam abrumpentes, ne proles generetur, sive ob incipiam, sive ob aliam causam, non peccare mortaliter, docent DD. satis communiter, *Cajetanus, Paludanus, Armil. Sa*, aliisq; congestis San-

Sanchez *Lib. 9. disp. 19. Layman* citatus. Qui id etiam ab omni culpa excusant, quando justa causa subest v. g. ob paupertatem, ne multiplicentur proles ex una parte, ex altera verò parte ad sedandam aliquam concupiscentiam, & incontinentiam vitandam. *Ratio est;* quia vasis illa foeminei penetratio absque seminatione, & pollutionis periculo reputatur instar tactuum partium pudendarum, qui inter conjuges permixti sunt. Si autem foemina jam seminavit, aut ad id excitata sit, lethaliter delinquit maritus, data opera desistens ante suam seminationem, ut merito advertit Sanchez *ibid. n. 4.* Atqui in totum sanè probabiliter contradicunt Sylvester, Henriquez, alique citati. 4. *Diana parte 3. resolut. 37.* sic scribit: *quidam inchoat copulam cum uxore, & postea ob morbi periculum de ejus consensu se retrahebat, verum ex hoc aliquando sequebatur pollutio, quaesitum à me fuit, an talis actus esset licitus? Respondi affirmative* Sic ille, quem vide. De hoc iterum §. sequenti.

REGULA II.

Modus copulae conveniens, & sanum est ⁴⁹¹ consilium; ut conjuges curent, ut simul utriusque semen effundatur, eò quòd id multum conducere ad prolificandum doceant Medici; quare tardiori ad seminandum permittendum, imò consulendum est, ut antè concubitum tactibus excitetur ac venerem, ut sic possit in ipso concubitu simul seminare: ejus tamen rei nulla

est necessitas vel obligatio : Quare dum vir le-
men effundit , non tenetur foeminae semina-
tionem expectare : neq; culpæ saltem lethalis reus
erit vir prius tactibus incitans venerem , sciens
se ob id citius foeminâ seminare. Ita cum aliis
Sanchez citat. disp. 17. n. 8. q. 10. c. 11. Ad-
dens n. 12. ubi vir semine intra vas recepto,
membrum virile extraxit , licet foemina , quæ
nondum effudit , tactibus se excitare , donec &
ipsa seminet , quia hæc provocatio est actus
conjugalis perfectio & consummatio. Confir-
matur , quia alias maximo & evidentissimo pe-
riculo admittendi peccata mortalia esset exposi-
ta foemina. Hæc vitâ & moribus verè virgineus ,
sed doctrinâ *Physicus Sanchez* , cui subscribunt
expresse *Bonacina de matrim. q. 4. part. 6. n.*
14. Perez disp. 94. Sect. 8. Basilus Pontius l. 10.
c. 11. Dicastil. disp. 9. dub. 7. n. 51. Diana part.
2. tract. 17. resol. 31. (testans ita sentire *Lessium*)
Gobat cas. 15. n. 591. meritò reprehendens
Stephanum de S. Paulo scribentem oppositam
sententiam esse omnium communiter. Certe
hæc doctrina mihi non rarò fuit necessaria in
confessionali. Similiter autem econtra , neque
etiam uxorem peccare , si viro usum valis con-
cedat , ipsa verò animum ad alia convertat , ne
concitetur ad seminationem , & sic impediat
generatio prolis ob suprà dictam aliquam iustam
causam , docent ibidem *Sanchez n. 5. Perez Sect.*
8. Dicastil, Escobar , alii cum *Diana part. 5.*
tract. 14. resol. 38. Gobat n. 592.

REGULA III.

Modus copulæ licitæ necessario requirit⁴⁹² situm corporum aptum ad semen intra vas infundendum & retinendum. Situs naturalis ordinarius copulæ est jacendo, viro incubo & foeminâ succubâ copulari. Hic enim modus est aptissimus ad seminis virilis effusionem, intra vas immissionem, & retentionem: à quo modo, quò magis deviat situs, eo magis adversabitur naturæ. *Prima* & modica deviatio est jacendo à latere vel stando copulari: hic jam non æquè tuta est seminis in vase receptio & retentio: certò tamen tuta satis. 2. Etiam deviatio est præposterè à tergo copulari more pecudum: hic jam etiam est periculum effusionis, attamen sanè non certum, nec ordinariè, cum eo situ fæmina semen integrum & recipere & retinere, si velit, regulariter possit. 3. Et deterrima deviatio est, conversim viro succubo & fæminâ incubâ copulari: ubi præter periculum gravius effusionis seminis, etiam conditio personæ naturalis variatur, est enim naturale viro agere, & fæminæ pati: eo autem modo potius vir patitur, & fæmina agit. Istis ergò modis innaturalibus, præsertim secundo & tertio, copulari peccatum mortale censent DD. gravissimi bono numero citati à Sanchez *Lib. 9. disp. 16.*

Verùm communis jam & longè probabilior⁴⁹³ est sententia DD. cum ipso Sanchez ibidem, Layman, Perez, alii citati. Nimirum: Quo-

cunque dictorum modorum copulari servato vase naturali, & secluso certo periculo effusionis seminis, etiam solius voluptatis gratiâ, absq; alia iusta causa non esse peccatum mortale (sed certe crassum veniale) ut valdè increpandi sint ita sine necessitate copulantes. *Ratio est*; quia est sanè abusus, & inversio ordinis naturæ, adeoque culpâ vacare non potens. Attamen certè inter conjuges non potest rationabiliter damnari peccati mortalis, tum quia versatur tantum circa accidentalìa copulæ, cum substantialia omnia servantur, utpote vas debitum, immissio & retentio seminis, ut supponitur; tum quia ex nullò dictorum modorum etiam tertio est certum periculum effusionis seminis extra vas: quia semen non recipitur per vas in matricem per infusionem, vel descensum, sed per attractionem virtute naturali attractiva seminis, ut demonstrant Medici. Quare quando viri confitentur, se ita præposterè congressos cum uxoribus, non est opus communiter querere, utrum effuderint semen extra vas, sed potius eis dicendum, ut abstineant à tali concubitu, eò quòd multi sapientes eum concubitum damnant peccati mortalis; tametsi alii plures sapientes sentiant clementius; quòd addi etiam quandoque potest, ut parcant conscientiæ & pudori uxorum, quæ fortè credent, id continere crimen mortale, & tamen fortassis præ verecundiâ non confitebuntur, prout experienciâ compererunt confessarii. Cæterum apud omnes constan-

stans est, mortaliter delinquere conjuges, si ita
varient situm cum prævisò periculo effusionis
seminis; aut si ob peculiarem corporis disposi-
tionem, aut morbum fieri soleat, ut uno ex illis
innaturalibus modis concumbendi effundatur
semen, aut denique (saltem ex conscientia er-
ronea.) Si ex intentione ita ingrediantur v. g.
stando, &c. ut ea ratione proles non nascatur,
sicut enim mortale est actu, & re ipsâ positivè
impedire generationem per concubitum inna-
turalem; ita & mortale est velle sic eam impe-
dire, etsi erroneè & falsò credentes ita impe-
diri. Contrà verò si secluso prædicto periculo
ob justam causam fiat variatio sitûs (v. g. Quia
uxori prægnanti timetur periculum, si incum-
batur ventri, vel quia vir debilis membrum ea
ratione meliùs stabilit, &c.) omni culpâ vaca-
bit præposterè coire servato debito vase, ut no-
tant DD. citati. Nullo tamen casu licebit co-
pulam inchoare extrà vas naturale. Ut §. se-
quenti patebit.

REGULA IV.

Modus licitus copulæ requirit eas circum-
stantias temporis, loci &c. quibus co-
pula terminos legis & honestatis naturalis non
excedat, ut nimirum fiat loco & tempore se-
creto, & non prohibito. Locum secretum esse
oportere ipsa naturalis verecundia dictat: & ne
in loco sacro fiat, lex Ecclesiæ prohibet sub
mortali, extrà tamen casum urgentis necessita-
tis,

tis, ut si conjuges diu deberent esse inclusi in loco sacro, vel tempore belli in desertis Ecclesiis habitare cogerentur, ut docetur in materia de sacrilegiis, & nos aliquid c. sequenti. Tempus etiam secretum, & nocturnum eadem naturalis verecundia suadet, sed non obligat, ut raro in circumstantia temporis peccetur. Aliqua tamen ex dictis notanda sunt. 1. Conjuges post matrimonium ratum primo bimestri liberos esse ab obligatione reddendi debitum, jam supra audivisti satis. 2. Concil. Trid. *Sess. 24. c. 1. De reformat. matrimonii*, hortatur conjuges, ut ante benedictionem sacerdotalem à proprio Parocho, vel altero de ejusdem vel Ordinarii licentiâ collatâ, in eadem domo non habitent, nec matrimonium consumment. Cum autem illa vocula *hortatur*, consilium potius, quam præceptum significet, ideò probabilis est sententia Navarri *c. 2. n. 38.* ac aliorum cum Layman *lib. 5. tract. 10. parte 2. c. 4. n. 12.* nullam culpam esse per se loquendo, secluso contemptu vel scandalo, si conjuges ante benedictionem matrimonium consumment, licet alii communiter culpam venialem agnoscant, faventque Sanchez *lib. 3. disp. 12.* latè de hoc agens. Convenientissimū & decentissimum est pro antiquissima & sanctissima consuetudine eo die, quo recipienda vel recepta est sacrosancta Eucharistia, abstinere à debito conjugali petendo. Ita omnes SS. PP. & DD. Hieron. in Apologia ad Damasum: *Illorum*, inquit, *conscientiam con-*

Vento, qui eodem die post coitum communi-
cant &c. Quam quidem consuetudinem Le-
gis vim obtinuisse, ut saltem sub veniali obliget,
venialiterque peccent conjuges, eodem die post
copulam ad Eucharistiam accedentes, docent
multi graves DD. apud Sanchez *lib. 9. disp. 13.*
n. 2. Et mordicus noster Marchant *Tribunal.*
tom. 3. sen specul. p. 3. tract. 1. tit. 12. quest.
4 §. 4. Verum communis est sententia DD. quos
late citat, & sequitur Sanchez *ibidem num. 5.*
eumque secuti RR. omnes: quod si debitum
petatur, & reddatur recto fine, & sine omni alia
culpa, nulla erit culpa eo die ad Eucharistiam
accedere, quia actus ille de se est bonus & hone-
stus: imo meritorius, & carnalis voluptas ad-
mixta propter bonum finem licitæ copulæ pu-
rificatur; quod si verò copula conjugalis petat-
ur, & reddatur ex mera nimia concupiscentia,
& voluptatis capiendæ causâ, sanè plerumq; erit
culpa venialis; eo die Eucharistiam sumere ob
magnam indecentiam & disconvenientiam ad
Sacramentum puritatis. Excepto tamen, nisi
iusta causa excuset, & indecentiam colonestet;
utpotè quia est magnum festum, in quo valde
deceat communicare; vel nisi quis communi-
cet, alii prayè judicabunt, vel scandalizabuntur;
vel quia quis speciali præparatione & devotione
indecentiam illam suppleat. Legelate Sanchez
citatum *disp. 13. tota.* Eadem ratione dicen-
dum de copula habita post Eucharistiam eo
die sumpta: Et quæ de culpa dicta, intelligenda

da sunt ex parte petentis maximè, nam reddens ipsâ obligatione suâ à tali culpa excusatur.

§. IV.

Et intra terminos honestatis naturalis.

495 **V**erè certa est regula communiter assignata: conjugibus in usu matrimonii una cum ipsa copula licere etiam accessoria, seu omnia ad eum usum copulamque carnalem dispositiva, corde, ore, opere; ut sunt affectiones carnales, imaginationes, delectationes morosæ, aspectus, sermones venerei, amplexus, oscula, tactus &c. intra terminos honestatis naturalis: adeo ut tunc certò peccent mortaliter, si limites honestatis naturalis notabiliter excedant, aliàs non. Sic omnes fatentur, & in terminis rectè proponit noster Marchant. *tom. 2. tract. 7. titulo 2. in appendice.* Ratio est; quia tota illa indulgentia conjugibus data est, & tantum dari potuit ab auctore naturæ intra terminos honestatis naturalis, & concubitûs humani rationalis, seu quatenus illa secundum naturam, & rectam rationem ad naturalem humanum & ordinarium concubitum ordinantur. Hos limites quò quis magis egreditur, eo magis ad peccatum contra naturam accedet, utpote mollitiei, sodomizæ &c. Eoque gravius peccabit mortaliter. Vera & certa sunt hæc omnia. At at undè sciam in particulari, vel alteri exponam excedi, vel non excedi notabiliter terminos honestatis naturalis, ideòque peccari mortaliter, nec ne? Per-

molesta, maximè tamen practica est hæc quæstio, quâ sapissimè pulsantur confessarii à conjugatis, præsertim fœminis & novis nuptis, ubi cautus sit confessarius. quoad fœminas maximè, nihil ex se in particulari resolvat, sed veleas ad matres, si habent, vel cognatas, aliasque conscientiosas, fidasque matronas ableget, vel earum scrupulis de dictis & propositis, quàm potest, honestissimè respondeat. Cum viris locuturo audacius, pono rursus claras propositiones, & velut regulas.

REGULA I. GENERALIS.

Conjuges quoad actus impudicos, tactus⁴⁹⁶ &c. tunc tantum terminos honestatis naturalis notabiliter excedunt, & mortaliter certò peccant, quando agunt, attentant, vel admittunt voluntariè aliquid contra naturam, aut sodomiticè, aut cum prævisò periculo pollutionis voluntariæ, seu cum periculo consensûs in illo; alioquin aut omninò non, aut non nisi venialiter delinquent. Hanc Regulam etsi interminis non reperi, longa tamen & improba lectione plus quàm triginta authorum, omnium huc collimantium collegi, & tanquam facilem & expeditam libens communico. *Ratio regulæ* est; quia ex una parte exceduntur sine dubio mortaliter limites honestatis naturalis, quando sic proximè ad peccatum contra naturam acceditur. Ex altera autem parte: cuicumque licet principale, debet etiam licere accessorium: cum
ergo

ergo conjugibus licitum sit principale copula; non debent eis esse illicita (saltem mortaliter) accessoria; seu quæcunque ad copulam induciva, dispositiva & præparatoria; quamdiu limites honestatis naturalis dictis modis non excedunt. Hæc 2. pars regulæ declarabitur per regulas sequentes. Jam quoad 1. partem sic breviter declaro. Sed castis omnia casta, & juxta Apostolum: *omnia munda mundis.*

- 497 I. Copula sodomitica inter conjuges, in vale innaturali quocunque consummata, vel an. mo ibi consummandi inchoata, est peccatum mortale contra naturam tam ex parte petentis, quam reddentis. *Omnes.* Estò enim vir habeat potestatem in corpus uxoris, non tamen habet ad quemcunque usum, sed ad usum uxorum naturalium intra vas legitimum tantum in ordine ad generationem. Insuper ex D. Augustino *lib. de bono conjug. c. i r.* & communi DD. rectè docet Sanchez citatus, id esse gravius peccatum inter conjuges, quam inter solutos: quia inter solutos est solum peccatum fornicationis contra naturam; inter conjugatos autem est simul etiam formale adulterium, tam ex parte viri petentis, quam ex parte uxoris consentientis: quia sic reverà peccant contra bonum fidei, quo ex vi contractus matrimonii obligantur invicem ad concubitum naturalem aptum generationi tantum: ergò extra vas naturale coeuntes æquè violant fidem datam matrimonii, ac si cum aliis ambo concubuissent: quare

quare eleganter D. Ambros. lib. De Patriarchis. relatus c. nemo sibi 32. quast. 4. dicit : nec hoc solum est adulterium peccare cum aliena conjugē, sed omne, quod non habet potestatem conjugii &c. ac proin ea circumstantia tanquam speciem mutans scilicet copulæ Sodomitice cum propria conjugē necessario est in confessione explicanda. Lege Sanchez l. 9. disp. 18. satis Teutonicum.

Navarrus quidem Consil. 7. de pœnitent. & remission. satis apertè excusat à mortali matrimonium, qui volens legitimè copulari uxori, sed quò se excitet, & majoris voluptatis captandæ gratiâ, inchoat cum ea copulam sodomiticam in vase præpostero cum intentione non ibi, sed in vase naturali consummandi. At contrà esse certò peccatum mortale Sodomice inchoatæ cum viris doctissimis à se consultis meritò docet Sanchez cit. disp. 17. num. 5. aliisque citatis sequitur Diana part. 2. tract. 17. resol. 37.

II. At cur dixisti : in vase innaturali quocun-
que? Urges me & te erubescere; non tamen frustra quæris confessarie : dicam in aurem. Et si forte non Sodomia propriè, certè species innominata, & infanda luxuria est (de qua generatim fortè c. sequenti) & mortalissimum nefas, si conjuges etiam ore coeant usque ad seminationem. Quis putasset fieri posse, & quidem sæpè? Eadem species infanda inchoata, & mortale peccatum erit meritò, membrum pudendum ori uxoris immittere & delectari

morosè &c. Attamen simpliciter osculari, lambere, obiter solum ore excipere has partes inter conjuges à mortali excusant Filiuc. tract. 20. c. 9. n. 95. Jacob. Marchant. ad 6. Præceptum. Consentit Diana part. 4. tract. 4. resol. 221. Ita scribens: *Va Va conjugatis, si vera esset opinio Paludani, Sylvestri, Rodriquez, docentium esse mortale, si conjuges inter se tangant, & osculentur pudenda propter solam impuritatem!* Et ipsa Sanchez cit. Disp. 17. num. 5. Sic scribit. *Quod si vir in superficie tantum vasis preposterius uxoris fricaret sua verenda, vel in os ejus intromitteret, cessante omni pollutionis periculo, non crederem esse mortale.* Possunt hæ sententiæ serviri confessario post factum, sed ante factum nullo modo consulendæ, quin imò graviter reprehendi sunt talia facilitantes.

499 III. Certissimum quoque est peccare mortaliter conjuges, quando vel seorsim, vel invicem se pollunt, seu tangunt cum pollutione seu effusione seminis extra vas directè volita & intentata. *Omnes.* cum id repugnet castitati conjugali, ac fini principali seminis, & matrimonii: neque mollities naturæ contraria per conjugium cohonestari possit: & insuper ex communi sensu DD. pollutio voluntaria conjugatorum (eodem ratione, quâ supra Sodomia) habet malitiam specialem, quâsi adulterii formalis contra fidem conjugii, quæ scilicet prohibet omnem usum carnis extra limites conjugii, & obligat, ut uterque servet alteri corpus suum: & confirmat illud

lud D. Ambrosius supra allegatus. *Non video tamen* (ait noster Herincx *disp. 7. de matrim. q. 4. n. 21.*) *efficacem istius sententia ratione, varios etiam deprehendi poenitentes, qui non apprehendebant specialem malitiam ex parte conjugis in pollutione, credentes fidem conjugis per hoc non frangi.* Sic ille: cui post factum acquiesco, sed in futurum communem DD. sententiam inculco.

IV, Peccant insuper mortaliter conjuges, 500 quando delectantur morosè, exercent tactus, oscula, amplexus, aspectus, colloquia venerea cum præviso periculo pollutionis, seu seminationis extra vas, etsi directè eam non intendant, nec subsit periculum consensûs directi in illam, si talia fiant solius voluptatis gratiâ, & nulla alia subsit justa causa exercendi tales tactus vel actus, prout apud omnes in confesso est: quod enim directè velle mortaliter illicitum est, etiam indirectè causare illicitum manet, nisi causa justa illam actionem excuset. Non ergo semper in conjugè petente, multò minùs in reddente mortales sunt illi tactus & actus, facti cum præviso periculo pollutionis in se, vel in altero conjugè, quando nec ea est intenta in se, nec adest periculum consensûs directi in illam, sed solum quando fiunt absque legitima causa excusante, quæ inter conjuges possunt esse variæ: & inter illas legitimam causam excusantem à mortali censent Sanchez *l. 9. disp. 49. n. 37.* Perez *disp. 45.* manifestationem & conservationem mutui amoris, præsertim ex parte reddentis: & con-

sentit Gobat *cas. 17. de matrimon. num. 667.*
 Quando alioquin unus conjux alteri esset suspi-
 ctus de exiguo amore, unde facile nascerentur
 sinistri affectus: & ibidem resolvit casum valde
 & frequenter practicum n. 668.

Titia uxor juvenis, jovialis & calidi genii,
 maritum habet jam jam septua genarium, ali-
 quot tamen ex ipsa liberorum patrem, attamen
 jam senio confectum, omnino impotentem;
 amant tamen invicem. Maritus amans, quia ali-
 ter non potest, rem tactibus agit, agit patitur,
 & inde polluitur semel, bis, ter: anxia rogat
 opem, hinc Deum & peccatum timet: illinc
 maritum amat, carnis stimulos patitur peracres.
 Queritur, an nihil, vel quid remedii superest?
 Respondet Gobat his omnino verbis: Respon-
 deo ex jam dictis, cum illi tactus videantur pra-
 cticari ordinariè sine pollutione, tamen hæc
 quandoque sequatur præter directam utriusque
 intentionem, cum deinde appareat fieri non ex
 mera libidine, sed ad testandum, fovendumque
 amorem conjugalem, qui cæteroquin facile fri-
 gescit in tam impari conjugio, ideo ex sententia
 Sanchez & Fillucii non videri delinquere mor-
 taliter illis tactibus. Confirmo autoritate Dia-
 nae, qui absolutè & sine limitatione respondit
 consultus, non peccare conjuges, qui in signum
 amoris conjugalis se amplectuntur, quamvis
 prævideatur secutura pollutio, quia affectus
 conjugalis est sufficiens causa talem actum ex-
 cusans. Sic restatur ipse *part. 6. tract. 6. resolat.*

27. Haftenus *Gobat.* Confirmat hic casus valde frequens iudicium Ovidii:

Siqua voles aptè nubere, nube pari.

REGULA SECUNDA.

I. **I**nter terminos dictos honestatis naturalis affectus carnalis, sermones Venerei, oscula, amplexus, & tactus quicumque inter conjuges, dum fiunt vel ad præparandum & excitandum invicem ad copulam, vel ad contestandum, aut fovendum amorem conjugalem, omni culpa vacant. *Omnes.* Ratio est: quia cui concessus est finis, etiam concessa sunt media ordinata ad illum finem; finis autem conjugum est amor & copula; utriusque media sunt illa prædicta: ergo. Ex communi Sanchez *l. 9. disp. 44.* Quod si verò ejusmodi fiant, & referantur ad majorem voluptatem in ipsa copula captandam, ad summum sunt culpa venialis; quia referuntur ad actum solum venialiter malum; nam & ipsa copula solius voluptatis captandæ gratiæ exercita tantum venialis est, ut paulò supra dictum. Communis cum Sanchez *citato n. 9.*

II. Insuper etiam si ejusmodi actus & tactus fiant ad solam voluptatem in ipsismet captandam absque ordine, vel animo perveniendi ad ipsam copulam, non excedit culpam venialem, uti contra D. *Antonin. Paludan. Sylvest. Margarit. Rodriguez,* alios non paucos, ex communi DD. plurimis citatis docet Sanchez *lib. 9. disp. 44. n. 12.* sic scribens: *procul dubio dicendum*

dum est solùm esse culpam venialem tactus inter conjuges ob solam voluptatem captandam absque animo perveniendi ad copulam. Sic ille. Sequuntur Layman l. 1. tr. 3. c. 6. num. 12 Perez, Dicastill. alii RR. cum Diana paulò supra citato, Gobat cas. 17. n. 656. Ratio est; quia voluptas illa Venerea non quæritur extra matrimonium, sed in actu suapte naturâ ordinato ad matrimonium: atque ad id ei nihil deest, nisi circumstantia debiti finis, scilicet copulæ perficiendæ, quo defectu non redditur culpa plus, quàm venialis; nam juxta regulam moralem alibi traditam: *excessus seu inordinatus usus rei alias licite, non est nisi venialis culpa*: conjugibus autem illi tactus & actus alias licent ad finem copulæ: ergo excessus & inordinatus usus absque debito fine, non erit nisi culpa venialis; intellige semper juxta prædicta, nisi fierent cum prævisio certo periculo pollutionis, saltem quando ipsâ copulâ illud periculum impediri non posset v. g. in loco publico. De quo latè Sanchez disp. 49. à num. 39. Et hæc de tactu conjugum ad invicem. Jam seorsim.

503 III. Quando conjux non animo copulandi, sed solius voluptatis capiendi gratiâ se ipsum tangit libidinose (nimirum cum commotione venerea spirituum generationi servientium) esse solùm culpam venialem absolutè docent Sanchez citat. num. 6. & Perez sect. 2. num. 6. Et consentiunt Vasquez, Castro-Palaus, Dicastill. apud & cum Gobat citat. num. 658. cum addito:

dito : quando certò abest periculum pollutionis, utpote, quia habet uxorem ad latus, vel propè in secreto, & (quod semper supponendum) sine imaginatione alienarum personarum. Ratio est ; quia reverà talis actus est indifferens ad actum conjugalem, & fornicarium : ergo si exerceatur ab habente jus & proximam potentiam ad copulam conjugalem, meritò dicetur naturâ suâ referri ad copulam illam, ideòque saltem à mortali excusari.

IV. Certò tamen peccatum mortale est : quando conjux absente conjuge sic libidinose tangit se ipsum. Ita contra *Sanchez* citatum communissima DD. *Armilla, Vasquez*, alii apud *Layman* citat. n. 12. in fine, plurimisque citatis. *Diana part. 3. tract. 4. resol. 215. & parte 9. tract. 8. resol. 31. & 34.* Ratio est : quia conjux non habet jus in proprium corpus ad usum Venereum, nisi tantum per accidens, ut hîc & nunc possit copulari cum conjuge : ergo extra casum & finem copulandi cum conjuge, tactus libidinosus sui ipsius conjugi per se est illicitus, quippe proximè ordinatus ad pollutionem, ideòque ex genere suo peccatum mortale ; & certè incipiens talem tactum cum intentione delectationis Venereæ captandæ exponit se nimio periculo pollutionis, cum, absente conjuge, delit facultas copulæ conjugalis. Equidem cum *Gohat* citato n. 660, valdè timeo, ne paucissimi sint, qui non fateantur se ferè semper pollui, quando etiam sine intentione pollutionis procurandæ cœ-

perunt se tangere ob voluptatem Veneream absente uxore. Dicta de tactibus conjugum intelligenda similiter de aspectibus, & verbis turpibus; nisi quod aspectus & verba non sint ita incitativa ad pollutionem, sicut tactus.

REGULA TERTIA.

104 **E**tiam quando conjugibus legitimis ab extrinseco esset impedita, interdicta vel illicita copula, adhuc tamen citra peccatum mortale licent ipsis affectus carnales, sermones, oscula, amplexus, &c. solius voluptatis causa, & citra periculum pollutionis; exceptis duobus casibus, nimirum si dubitetur de valore matrimonii, & si votum continentiae esset emissum. Ita (contra multos) ex communi Sanchez *cit. disp. 44. a. n. 19.* quem sequuntur *Layman*, alii RR. passim. Ratio est: Quia tunc inter conjuges legitimos suapte naturam est licitus usus matrimonii, & solum per accidens impeditur ab extrinseco, v. g. ab impedimento impotentiae superveniente matrimonio legitimo, quod tamen non impedit cetera, alias conjugibus licita sine mortali. Item si sit periculum abortus proles, vel salutis conjugis tempore puerperii, vel ultimae praegnationis, &c. copula solum prohibetur ab extrinseco ex virtute charitatis, & pietatis, quibus tamen non adversantur cetera conjugibus sine mortali licita. Item si conjux contraxit impedimentum affinitatis cum conjugem, copula solum prohibetur in poenam ab extrinse-

trinfeco præcepto Ecclesiæ: quod præceptum, cum sit pœnale, & strictè interpretandum, non debet extendi ultra copulam ad delectationes, tactus, &c. conjugibus aliàs sine mortali licita.

Dico semper sine mortali. In his enim omnibus peccant venialiter ob defectum debiti finis, scilicet ipsius copulæ, quæ eis impedita, vel interdicta est, nisi id fiat ad amorem conjugalem contestandum, vel fovendum. Secus verò dicendum, & mortaliter peccare conjuges talia exercentes in casibus exceptis. 1. Quando dubitatur practicè de valore matrimonii, cum enim solum ipsum matrimonium illa omnia cohonestet, & à mortali excuset, quamdiu dubium est matrimonium, dubia etiam erit honestas, vel excusatio illorum tactuum & actuum, & consequenter durante eo dubio illos exercentes exponunt se periculo peccati mortalis impuditiæ, eoque ipso mortaliter peccant. 2. Quando ab uno vel utroque conjugè votum continentiae perfectæ emissum est; quia vovens absolutè castitatem, tenetur abstinere ab omnibus, quæ adversantur castitati, salvo solum jure alterius, qui non novit: ergo sicut talis cogitur abstinere à petendo debito, & solum potest, & tenetur reddere petenti, ita etiam cogitur abstinere ab omni carnali ac venerea delectatione tactu & actu, nisi quatenus tenetur uxori petenti reddere debitum. Quod si autem solum vovisset non petere debitum, cætera ipsi licita manebunt, sicut modò in superioribus dictum est.

REGULA QUARTA.

505 **E**Adem ratione juxta prædicta citra mortalem saltem culpam, licita est conjugibus delectatio morosa venerea, seu voluntaria admissio, approbatio, ac velut fruitio delectationis venereæ exsurgens in partibus verecundis ex commotione spirituum generationi servientium, ex copula conjugali tantum cogitata, etiam altero conjugē absente, vel alias ipsā copulā impeditā vel prohibitā; seclusis semper tribus prædictis, periculo pollutionis, dubio de matrimonii valore, & voto castitatis. Communis DD. Navar. *manual. c. 16. n. 22.* Sanchez, *Coninck, Layman, Perez,* alii passim. Ratio est: quia talis est delectatio, quale est objectum: sed hujus delectationis objectum nimirum ipsa copula conjugalis conjugibus de se semper est licita, esto hic & nunc per accidens sit impedita: ergo & delectatio de illa habita, siquidem ad eam copulam ordinetur, simpliciter licita erit; alias tanquam actus inutilis & destitutus debito fine, scilicet copulæ perficiendæ, cujus illa delectatio velut inchoatio est, culpam venialem excedere non poterit, cum delectatio illa, extra copulam licet, non tamen extra matrimonium, quærat. Idem dicendum tamen si à delectatione consurgat, ut plerumque solet, commotio membri verendi. Sanchez *disp. 44.* Perez, alii cum Gobat *n. 654.* Quia matrimonium excusans à mortali delectationem sensitivæ partis, excu-

excusat quoque commotionem illam conuatu-
raliter ex illa consequentem. Communis DD.
Vasquez, alii. Loquimur autem semper de dele-
ctatione ex copula conjugali cogitata, nimi-
rum inter ipsos conjuges. Nam apud omnes in
confesso est: peccare mortaliter conjugem,
dum, etsi in actu conjugali cum proprio conju-
ge, imaginatur sibi aliam personam, virum vel
fœminam carnaliter dilectam; hoc est, si effi-
caciter desiderando eam hic & nunc habere
suppositam pro copula loco conjugis; siue mo-
rosè solum delectando se in imaginatione alte-
rius personæ, quasi hic pro propria conjugē præ-
sentis: prius enim est verum mentale adulteri-
um; alterum est delectatio morosa de objecto
mortaliter malo & illicito hic & nunc. Com-
munissima cum Sanchez *lib. 9. disp. 17. num. 6.*
Layman, alii. Dicunt autem *carnaliter dilectam*:
nam si imaginatio & delectatio coeuntis cum
propria conjugē versaretur solum circa aliam
personam, virum vel fœminam, non sic carnaliter
dilectam in re turpi, sed solum, ut naturaliter de-
lectantem ob naturalem pulchritudinem seu
formam amabilem, eadem omnino ratione, qua
etiam oblectare formosa statua, vel imago affa-
brè picta posset, idque ad honestum finem, ut sic
facilius se provocet ad seminationem, vel ut uxor
formosorem prolem concipiat. Quas ob causas
si conjuges in lecti tecto formosas imagines fœ-
minæ vel pueri pingere solent, per se loquendo
nullam culpam lethalem rectè agnovit Sanchez.

cita-

citatus: etsi fateatur rem plenam periculi, & minimè consulendam vel permittendam, potius permittendæ imagines, sed certè profanæ, non sacræ ob gravissimum irreverentiæ periculum, quamvis nec ipsas permittere velit Diana *part. II. tract. 8. resol. 35.* eò quòd semper sub sit periculum, ne tempore contus intueudo illas imaginentur sibi alias personas, & sese objectent copulâ cum iis imaginatâ. Verùm durum est nisi contrâ torrentem consuetudinis jam ubique receptæ & toleratæ.

SUBSECTIO.

De obligatione debiti conjugalit.

SUMMARIUM.

- 506. *Conjux obligatur sub mortali reddere debitum.*
- 507. I. *Conjugi petenti serio.*
- 508. II. *Et petenti iuste (ubi quando possit iuste negari.)*
- 512. III. *Ac petenti rationabiliter. Unde*
- 513. *Non tenetur reddere petenti in ebrietate, furori, & mentia.*
- 514. *Vel quoties timet periculum mortis, aut gravis morbi.*
- 515. *Vel periculū mortis, abortus, monstruositatis &c. proli.*
- 516. *An liceat negare, ne proles multiplicentur?*
- 517. *Petenti licite. Ubi quando petatur illicite.*

ASSERTIO.

506 **C**onjux sub mortali obligatur reddere debitum conjugi petenti serio, iuste, rationabiliter, ac licite saltem ex parte copulæ, adeo ut istis circumstantiis concurrentibus, iniuste negans peccet mortaliter, toties, quoties. Certissima apud omnes. Ratio obligationis est juris naturalis:

lis: quia ex ipso legitimo, rato ac Sacramentali
matrimonii contractu, quo fit utrimque mutua
traditio & acceptatio corporum ad eum usum,
essentialiter oritur obligatio reddendi corpus ad
eum usum iuste & rationabiliter petenti. Unde
non tantum monet, sed precipit Apostolus 1.
ad Corinth. 7. *Uxori vir debitum reddat, simi-*
liter & uxor viro: reddensque rationem: Mulier
sui corporis potestatem non habet, sed vir; simili-
ter autem & vir sui corporis potestatem non ha-
bet sed mulier. Et ostendens Apostolus eam ob-
ligationem reddendi debitum esse ex Justitia,
ejus negationem fraudem appellans subdit: *No-*
lite fraudare invicem, nisi ex consensu ad tem-
pus, ut vacetis orationi: & iterum revertimini in
idipsum, ne tentet vos Sathanas propter inconti-
nentiam vestram. Unde ex communi recte in-
ferunt Gobat cas. 16. n. 69. Et Marchant supra
sitat. tract. 12. q. 4. d. 1. peccare semper mortali-
ter conjugem, negantem debitum rationabiliter
petenti, etsi in petente nullum esset periculum
incontinentiae; sed gravius longè, si negent,
quando advertunt in petente grave incontinen-
tiae periculum, quo casu non tantum contra Ju-
stitiam, sed specialiter etiam contra charitatem
delinquant. Et recte monet Layman Lib. 5.
tract. 10. part. 3. c. 1. quod confessarii, quando
advertunt defectum circa hoc, debeant pœni-
tentes admonere. Insuper inferunt DD. citati.
nominatim Sanchez lib. 9. disp. 3. Coninck disp.
34. Dicast. disp. 9. dub. 19. peccare contra
Justi-

justitiam conjugem, qui ad reddendum debitum reddit se impotentem, aut jejuniis, aut voluntariis pollutionibus, aut qui longam voluntariam peregrinationem suscipiunt absque consensu alterius, maximè si huic imminet periculum incontinentiæ. Jam verò conditiones ad hanc tantam obligationem requisitæ explicandæ sunt.

§. I.

Petenti seriò.

507 **N**imirum expressè & instanter, ut constat Maritum v.g. seriò velle exigere debitum tanquam debitum, vel econtra uxor, &c. Ubi Perez citat. *disp. 50. n. 3.* Sic scribit. *Excusatur conjux a culpa gravi, quando alter petit copulam non tanquam debitam, sed tanquam benevole & amice, ut res alias debitas solemus ab invicem petere, non animo obligandi.* Sic ille. Non ergo peccat conjux conjugis debitum semel tantum, & obiter, vel implicite petenti, etiam sine alia causa modeste denegando, tergiversando, excusando, prece vel suasu avertendo petentem, si videatur non admodum ægrè laturus. Communis. Sanchez. *suprà*, Layman *part. 3. c. 1. n. 1.* Excipiendi sunt casus. 1. Si intelligat conjugem tergiversationem talem valde ægrè latum, tunc enim constare debet, eum seriò petere debitum. 2. Etiam si sciat conjugem non adeò seriò & rigorosè debitum exigere, advertat tamen ex privatione debiti conjugalis eum periculo

culo incontinentiæ exponi, utroque casu negans pertinaciter, peccat mortaliter. Communissima cum Sanchez *Lib. 9. disp. 2. n. 19. 3.* Si conjux advertat conjugem semel tantum vel obiter petentem non audere præ verecundia sæpius & expresse petere, peccabit mortaliter non reddendo, quia jam constat eam serio petere. Ex communi Sanchez *ibidem.* Diana *parte 5. tract. 14. resol. 36. 4.* Certissime autem peccat mortaliter uxor, quando ex indignatione, vindictâ, invidia, contemptu mariti, negat ipsi usum corporis, aut non acquiescit, nisi post rixas, vel magna cum difficultate. Tanner *hic disp. 8. q. 6. num. 25.* testans ita omnes sentire. Longè autem frequentius peccant mariti, si negent uxoribus illud maritale commercium petentibus, cum enim pleræque præ verecundia non audeant expresse & instanter petere, censendi sunt mariti offendere DEUM mortaliter, quando uxoribus se se insinuantibus nolunt obsequi, nisi fortè experti sint eas præter morem esse inverecundas, &c.

§. II.

Petenti justè.

Quando nimirum petens jure petendi gaudet, eoque legitime privatus non est. Generaliter ergò conjux non tenetur reddere, nec peccat negando debitum, quando alter conjux jure petendi debitum privatus est, quod fit per incestum, vel adulterium. Communissima cum

cum Sanchez *Lib. 9. disp. 6.* Layman citatur, 1. n. 14. Ratio pater: quia ubi cessat jus petendi, consequenter cessat obligatio reddendi: atqui conjux incestuosus in poenam criminis amittit jus petendi debitum, ut sæpè repetitur in Jure, & explicatum habes supra à n. 71. de *impedimento Affinitatis*, quæ revide, & adde: postquam incestuosus dispensationem super petendo debito impetravit: quam jure ordinario Episcopus, & ex privilegio Mendicantes conferunt; tunc jus exigendi debitum planè recuperat, & conjux innocens reddere tenetur. Ut omnes notant cum Sanchez *Lib. 9. n. 10.* Jam verò qualiter per adulterium amittatur jus petendi, & alter conjux liberetur ab obligatione reddendi debitum pro longè frequentiori praxi accuratius explicandum est.

509 I. Conjux innocens certè potest negare debitum adultero velut jure naturæ, quia frangenti fidem, fides meritò non servatur. *Omnes*. Et colligitur apertè ex c. 5. & 19. Matthæi. Dummodo tamen adulterium commissum ipsi innocenti certò, vel non levibus conjecturis cognitum sit, nam si dubitet tantum, vel suspicetur, aut solum leves, vel probabiles essent conjecturæ, negare debitum non posset; quia nemo est spoliandus certo jure suo, quod possidet, propter dubitationem, vel probabilitatē oppositam. Ut docetur in materia de Justitia. Et dico semper: *Conjux innocens*. Nam si & alter sit adulter, jam negare debitum licitè non potest, quia jam injuriæ adulteri

rij sibi invicem compensata sunt, & ut loquun-
tur Legistæ, *sunt ejusdem farinae.*

II. Conjux adulter amittit jus petendi debi-
tum non simpliciter, ut nec validè, nec licitè
petere possit (sicut si comisisset incestum cum
consanguinea conjugis in primo vel secundo
gradu) semper enim adulter licitè petit, & con-
jux licitè reddit debitum, secundum omnes, sed
solum sic amittit jus, ut non possit validè & ob-
ligatoriè petere, ita ut conjux innocens redde-
re teneatur; cum, ut modò dictum, ei justè de-
negare possit. Nam jure petendi non privatur
adulter, nisi per voluntatem & quasi sententiam
uxoris, vel conjugis innocentis, quæ hîc obti-
net quasi locum Judicis. Interim certum est,
posse ei etiam injuriam factam remittere, & de-
bitum reddere, atque postquam semel remisit
conjux innocens, jam non poterit ei ampliùs
debitum negare vi prioris adulterii jam remissi.
Secus, si novum accessisset, quia injuria semel re-
missa reviviscere nequit, & dare jus negandi, jux-
ta communem DD. Sanchez *lib. 10. disp. 10.*
Layman *lib. 5. parte 3. c. 1. n. 1.* Tamburin. *cir-
car. c. 3. s. 3. n. 7. in fine.*

III. Conjux adulter & validè & licitè potest
exigere debitum, hoc est, non tantum ut lici-
tum, sed etiam ut jure sibi debitum, quamdiù
conjux innocens propter ignorantiam nihil ex-
cipit, vel spontè sua nihil excipiens reddere pa-
ratus est. Ita, contra Navar. Henriq. nostrum
Alphonsum a Castro, alios apud Sanchez, & Lay-
man;

man, communis jam DD. *Cajetan. Sotus, C. ninck*, alii cum *Sanchez lib. 10. disp. 68. n. 1.* Ratio est; quia quod adulter priveretur jure petendi debitum propter adulterum, poena quaedam est, ad quam se ipsum adulter condemnare, vel sibi ipsi infligere non tenetur, nemine agente vel excipiente contra ipsum, sed, ut modò dixi, per voluntatem, & quasi sententiam conjugis innocentis ea poena infligenda est adultero. Accedit, quod conjux adulter, maximè vir, plerumque non possit abstinere à debito petendo modò prius solito, quin in criminis suspicionem veniat apud alterum conjugum, vel alia mala oriantur, quod valde notent confessarii, nec oppositam nimis rigidam sententiam antiquorum Casistarum secuti, poenitentes adulteros gravius illaqueant. Exempla novi, & subindè etiam tragica. Quia etiam, si conjux adulter advertat, quod conjux innocens adulterium suum certò compertum non habeat, sed levibus tantum suspicionibus inducta se à debito reddendo subtrahat, eam ad debitum reddendum etiam compellere poterit: ut rectè infert *Layman ibidem n. 4. in fine*, nam, ut supra dictum, conjux innocens non potest exceptione adulterii eam poenam infligere negando debitum, nisi de crimine eà poenà digno, scilicet adulterio commisso, non levibus conjecturis constiterit. At verò si conjux innocens certò cognitum habet adulterium alterius, utpote si in flagranti deprehendit, tunc compelli non poterit ad debitum, quamvis

foro externo probare non possit. Ut notat Sanchez *lib. 10. disp. 10. n. 8. Layman citat. in fine.* Intelligere autem semper, nisi conjux innocens post cognitum certò adulterium alterius conjugis semel remisisset, quæ remissio potest fieri aut expresse verbis, aut implicite & factis: Ut si conjux innocens tamen spontè & nulla necessitate urgente eidem debitum reddat, vel ab eo petat, si ei corrideat, confabuletur, & alia similia amoris indicia exhibeat adultero, vel adulteræ conjugi, hæc enim saltem in foro externo habentur pro signo omnimodæ remissionis, & consequenter, illis exhibitis, repellitur à Judicibus accusatio, ut notat Sanchez *citatus lib. 10. disp. 14. à n. 6.* At quid in foro conscientiae? Si conjux innocens sciens adulterium alterius ita spontè ei debitum reddat, vel petat, aliâque signa amoris exhibeat, statimne intelligetur verè remittere, idè non posse amplius in conscientia negare debitum, vel accusare? (*Spontè dico.* Si enim vi vel metu etiam levi hæc præstet, non est æquum innocentem privari suo jure, sibi que præjudicare: *cùm nemo in necessariis presumatur liberalis; L. Rem legatam ff. de amittendo Legato.*) Respondetur, conjugem innocentem ea exhibendo triplici modo se posse habere in animo. 1. Animo verè remittendi injuriam, & tunc sine dubio verè remittit, ut non possit amplius negare debitum, vel accusare. 2. Animo nullo modo remittendi, sed sibi suum jus servandi, & tunc cum verè non remittit, remane-

bit innocens in suo jure negandi debitum. Sanchez *ibidem* n. 21. 3. Abstrahendo ab utroque, seu non habendo animum expressum aut remittendi, aut non remittendi, quod certe subinde contingit, & tunc putat Sanchez *ibidem*, innocentem non posse amplius negare debitum, vel accusare, quia ea signa amoris tam voluntarie suscepta censentur vera remissio: cui ego acquiesco; etsi subdubitet Tamburin. *citatus* n. 12. *fine.*

§. III.

Petenti rationabiliter, scilicet cum usu moderamine recte rationis.

§12 **E**T universaliter sic, ut altera pars debiti absque incommodo rationabiliter reddere possit, neque denegandi, vel se excusandi iustam & rationabilem causam habeat, vel ex parte copulæ, vel petentis, vel reddentis, vel proli: quæ omnia ad certa capita, & quasi regulas summarie reduco.

§13 **I.** Non ergo peccat conjux negando debitum petenti conjugii: inprimis, si is petat ebrietate, furore, amentia: ut contra Navar. Sylvest. & alios docet communis DD. cum Sanchez, Layman, Diana citatis. Ratio est quia talis non petit rationabiliter & ut homo, sed potius ut bestia. Limitant tamen DD. quod si talis ebrius vel amens accessurus esset ad aliam vel se polluturus, teneretur per accidens, & ex charitate saltem reddere ob impediendam maiorem inde emergentia. Item non tenetur reddere.

conjug petat nimis frequenter & importunè v. g. si ter de noctu petenti reddatur, quartâ vice negetur: ut notat Glossa *in capit. Quoniam. distinct. 31.* Rodriquez, alii cum Layman citato c. 1. n. 1. Item non peccat, si solum parvo tempore differatur: ut si petenti de die neget redditurus noctu, nisi adverteret periculum incontinentiæ in alio: quia censetur parvitas materiæ excusans saltem à mortali. Ex communi *Diana parte 1. tract. 5. resolut. 14.* Eâdem ratione, si conjug valdè rarò petit debitum v. g. in mense quater, & quintâ vice negetur *Sanchez & Layman* citati censent parvitatem materiæ, nisi constet conjugem tunc seriò petere, aut versari in periculo incontinentiæ. Item si conjug petat indebito modo, sive ex parte copulæ v. g. in præpostero situ: sive ex parte circumstantiarum loci & temporis, juxta dicenda §. sequenti.

II. Quoties reddenti timeretur grave periculum salutis corporalis, utpote mortis vel morbi gravis & periculosi, non tenetur reddere. Communissima cum D. Thoma, Scoto, aliis *in 4. dist. 32.* aliisque, quos latè citat, & sequitur *Sanchez l. 9. disp. 24. n. 16.* Layman cit. c. 1. & 5. Ratio est; quia ex naturali interpretatione conjuges in matrimoniali contractu corporis potestatem inter se dant, salvâ suarum personarum incolumitate; imò cum suorum corporum dominium non habeant, nec possunt licitè eorum usum in tanto periculo mortis, aut gravis infirmitatis permittere, multò minùs præstare, con-

consequenter peccant in tali periculo copulam exercendo, petendo, & reddendo; ergo a fortiori conjux non tenebitur reddere debitum petenti in tali periculo, quia irrationabiliter, inique, illicite petit. Periculum autem tale dupliciter imminet. 1. Ex parte petentis, utpote qui peste infectus, lepra, morbo gallico, vel alio contagioso, & probabiliter certo infecturo laborat, ei petenti non tenetur conjux reddere, esto sit in periculo incontinentiae, non ex iustitia, secundum omnes, ob rationem datam; nec ex charitate, ut contra *Ledesman, & Rodriguez* nostrum ex communi docent *Sanchez & Lopez* citati: quia ordine & lege charitatis nemo tenetur sui corporis vitam & incolumitatem pro privati hominis peccato vitando exponere, cum is in necessitate simpliciter positus non sit, sed alia concupiscentiae remedia adhibere possit: esto, sancte & laudabiliter ita faceret, atque etiam aliquando saltem ex charitate reddere debet. Ut si morbus contagiosus, gallicus, vel lepra valde diuturnus sit, cum valde difficile aliquibus sit in perpetua lucta contra motus concupiscentiae perseverare. Quo sensu intelligendus Alexander III, cap. 2. *De conjug. leproso*, ita respondens. *Si virum vel uxorem leprosum fieri contigerit, & infirmus a sano debitum exigat, generaliter precepto Apostoli, quod exigitur, est solvendum.* Respondent enim DD. communiter apud *Sanchez* citatum *disq. 24. num. 17.* Pontificem respondisse ex praesumptione, quod conjug

reddenti debitum propinquum infectionis periculum plerumque non immineat à leproso, præsertim cum raro admodum fiat, sitisque mutatione, ac vestitu periculum caveri possit. 2. Oritur periculum tale ex parte ipsius reddentis, utpote quia morbo laborat v. g. hectica, febris, vel alio, cui valde noceat coitus: vel ex ipso impetu copulæ gravis infirmitas, vel periculum timeatur. Item si mulier per Medicorum judicium, vel experientiam antecedentis partus in probabili periculo mortis constituenda sit, si prolem concipere & parere debeat, petenti debitum reddere non tenetur. *Omnes.* At verò reddere debitum marito, & deinde vel expellere semen receptum, vel sumpto pharmaco conceptionem prolis impedire ad evadendum futurum periculum mortis in partu, simpliciter & mortaliter illicitum est; sicut & in omni alio casu. Communissima DD. imò omnes cum Sanchez lib. 9. disp. 20. Ratio est; quia id directè repugnat fini principalissimo & unico matrimonii, & debiti conjugalitatis. Unde c. ultimo. De condition. appositis. Inter conditiones matrimonii substantiæ repugnantes hæc ponitur, si generationem prolis evites. Et, semel in aliquo casu concessâ hâc licentiâ fæminis eâ passim abuterentur cum magno generationis humanæ detrimento; alia longè est ratio de expulsionem fœtus nondum animati ad servandam vitam matris in evidenti periculo mortis, quam licitam esse cum Sanchez docent multi; quia fœtus

tunc est actualis aggressor vitæ matris, & actualis ac unica causa mortis illius, contra quam habet mater jus naturale se defendendi, eamque repellendi: at verò foetus nondum existens, non est actualis agresor; nec defacto vim infert, sed solum timetur de eventu futuro, contra quem proin mater nullum habet jus naturale se defendendi; uti explicant *Sanchez* & *Layman* citati: nos autem cum communione intra c. 4. Sect. I. utrumque negamus.

§15 III. Quando ex redditione debiti timetur probabile periculum mortis, abortus, monstruositatis &c. prolis, tunc nec petere, nec reddere licet, consequenter multò minus petenti reddere tenebitur conjux absque necessitate. *Omnes*. Et specialiter tempore menstrui usum conjugalem factum sine necessitate peccati mortalis damnant multi cum D. Bonaventura apud *Sanchez disp. 21. num. 2.* Eo quòd tunc soleant nasci proles miserrimæ ac monstruosæ. Atque tunc temporis conjugem reddendo peccare venialiter post *Henric. Sylvest. Rebell.* alios docet Bonacina hic *quest. 4. propos. 6. n. 10.* Communi tamen sententiâ DD. cum *Sanchez disp. 21. num. 8.* petens tunc solum peccat venialiter, etiamsi certò prævideat periculum prolis vitiosæ, vel monstruosæ generandæ; reddere autem licitè poterit uxor ob importunitatem petentis: eò quòd melius sit prolem vitiosam, monstruosam vel leprosam nasci, quàm omnino non nasci. Attamen tunc non obligari ad reddendum
contra

contra Sanchez ibidem rectius docent supra citati Sylvest. Henriquez, Bonacina, ac noster Marchant Tribun. tom. 3. seu speculi parte 3. tract. 1. tit. 12. quest. 4. §. 1. Quia verè irrationabiliter & injustè petitur, quod cum tanto damno petitur; & si labatur alter in incontinentiam, sibi imputet, & impotentì suæ libidini. Secus esset in casu necessitatis; ut quando conjuges nunquam possent petere vel reddere debitum sine periculo prolis vitiandæ: ut leprosi, vel alio morbo laborantes hæreditario. Similiter quando est probabile periculum mortis prolis, vel abortûs; ut si uxor sit valde gravida, & situ communi copula petatur, non tenetur reddere: possunt tamen tunc mutare situm accommodum, ut Assert. præcedenti insinuavi. Tandem si foemina experta sit se foetum vivum edere nunquam posse, probabiliter cum multis docet Sanchez citat. nihilominus mulierem debitum reddere posse, imò & petere, quia partim eventus incertus est, & Dei beneficio ordinario non impossibilis, adeoque conjuges videntur manere in possessione sui juris & petendi & reddendi debitum, partim; quia melius videtur puero, ut existat privatus visione Dei, quam ut omninò non existat: ut indicat D. Aug lib. 5. contra Julian. c. 8.

IV. Ob inopiam, ne multiplicentur proles, §16
inprimis validum est pactum conjugum eâ de causâ continendi, seu non petendi, nec reddendi debitum: imò & licitum, quamdiù abest

periculum incontinentiæ. Ex comuni Navarr.
c. 16. num. 39. Sanchez lib. 9. disp. 25. Layman
c. 1. num. 16. Diana part. 3. tract. 4. resol. 13.
 Possent etiam absolute ita pacisci, & quidem san-
 ctè & meritorie si fiat ob honestum finem; ergò
 etiam ob eam causam necessitatis, atque stante
 tali pacto, utique conjux non tenetur reddere,
 quia injustè contra pactum redderetur: at vero
 secluso tali pacto conjugi petenti tale debitum
 negare ob solam paupertatem, esse mortale do-
 cent Navar. *c. 16. num. 25. Sylvest. alii com-*
munitè negantes absolute multiplicationem
prolis excusare à redditione debiti: & expressè
Layman cap. 1. num. 16. Nam cum hoc casu
 jure petatur debitum, quia ex una parte multi-
 plicatio prolis spectat ad præcipuum finem ma-
 trimonii, estq; magnum bonum ac donum Dei;
 cujus gratiâ conjugibus perferendum est quod-
 vis incommodum. Ex altera parte autem me-
 lius est proli, ut vivat inops, quam ut omnino
 non vivat, atque inter Christianos vix eveniet
 extrema necessitas, cum in auxilio Dei, qui vo-
 luntaria pascit, & piorum hominum confidere
 oporteat, non apparet excusatio tam stricte obli-
 gationis; consentit Gobat *cas. 16. num. 24.* Hac
 etiam ratione confirmans: Aut uxor diu negavit
 debitum ob illud periculum paupertatis, aut non
 diu? Si diu: Exponit maritum ingenti periculo
 incontinentiæ, & sic delinquet mortaliter ex
 sententia omnium. Si non diu: ergò frustra:
 concipiet enim probabilissimè primo congressu
 tanto

tanto avidius semen rapiente matrice, quanto di-
utius caruit illo velut alimento. Quare non me-
mini (ait *ibidem* num. 625.) me unquam im-
pertuisse absolutionem præferenti animum ne-
gandi debitum marito serio petiture ob metum
difficultatis in prole enutrienda. *Sic ille. Sic*
ego. Quod si tamen res eo loco esset, ut ob pro-
lis multiplicationem, vel parentes ipsi, vel vivis
parentibus liberi in extremam inopiam (casus
certè rarus inter Christianos) redigendi essent,
omnino fatendum est, ac fatetur *Layman* cita-
tus, debitum justè negari posse. Et quæso te
confessarie, an peccati damnabis miseram ux-
orem, quæ, marito omnia obligurienti, ipsa cum
liberis famem & ærumnas tolerans, ne amplius
multiplicetur miseranda proles, debitum negat,
priusquam se emendet? Quoniam absolutè non
improbabilis, & benè consideratis circumstan-
tiis, in praxi tuta videtur sententia opposita, ni-
mirum ob paupertatem, ne multiplicatâ prole
nimia molestia, vel mendicita sustinenda sit,
posse negare debitum, vel sine omni culpa: ut
cum *Ledesma*, & aliis vult *Sanchez*, citatus, &
Diana part. 9. tract. 7. resol. 3. vel saltem sine
culpa mortali, ut volunt *Sotus*, *Rodrig. Sa.* alii
apud *Layman* citati. Consultissimum videtur
confessario inducere conjuges ad dictum
pactum.

Petenti licitè saltem ex parte copula.

§ 17 **L**icitè, servatis nimirum omnibus conditionibus Assertionè præcedenti explicatis, scilicet *debito jure: debito fine: debito modo & circumstantiis: atque intra terminos honestatis naturalis*. Si quidpiam horum desit, plerumq; cessabit obligatio reddendi, quin etiam sæpe licitè reddere non poterit, quando nimirum petitur illicitè *ex parte copulae*, seu quando copula petita est illicita per culpam vel circumstantiam tenentem se ex parte copulae: ut si petatur in loco sacro; cum periculo pollutionis, prolis, conjugis, &c. quia tunc reddens cooperaretur ad peccatum directè. At verò quando copula est illicita ex parte solius petentis, jus tamen petendi retinentis; ut si petat voto castitatis adstrictus, vel petat ex mera lascivia ad aliquem finem malum, &c. conjux, nisi facilè possit avertere, adhuc licitè reddere potest, ac ferè petenti ac juro suo uti volenti, etiam reddere tenetur, juxta communem sententiam apud citatos omnes. Quare non semper in usu matrimonii, seu debito conjugali, quando petere illicitum & peccatum est, etiam reddere peccatum est; sed illicitè petenti, sæpè licitè reddi potest, & quandoq; debet: pro quo dignoscendo ex *Coninck, Sanchez*, Layman citat. c. I. n. 7. aliis communiter rursus pono tres regulas.

§ 18 *Regula prima.* Quando petere debitum est

tantum culpa venialis, undecumq; reddere debitum nulla est culpa, nisi reddens facillime avertere posset, utpote si maritus petat debitum cum variatione situs, solius voluptatis gratia, aut cum tactibus extraordinariis, uxor nisi facillime absq; ulla displicentia posset impedire, non peccat reddendo ita debitum, vel tales actus. *Ratio est;* quia licet alter ita petendo & copulando peccet venialiter ob defectum debiti finis, & justae causae, conjux tamen ita reddendo excusatur a peccato, & culpabili cooperatione ob justam causam & honestum finem, ne scilicet displiceat viro, vel eum offendat; ideoque culpa manet ex parte solius petentis, imò eo casu plerumq; obligatur ad reddendum, quia & alter jure suo exigat, & uxor sine peccato reddere potest. Quamvis contra sentiant alii cum Bonacina supra citato. Et prudenter monet Gobat *cas. 16. n. 635.* caveat confessarius, ne scrupulum injiciat nobilibus aut valde ingenuis matronis, quando non parent maritis exigentibus ex mera petulantia, ac stantibus, &c.

Regula secunda. Quando petere est culpa mortalis, sed culpa vel circumstantia tenente se ex parte solius petentis; utpote, quia petit voto castitatis adstrictus, &c. tunc reddere nulla culpa est. *Ratio est;* quia cum actus ille ex natura sua non sit illicitus, sed solum ex culpa vel circumstantia tenente se ex parte petentis, juxta tamen petendi retinentis, hinc idem actus ut se tenet ex parte conjugis reddentis, in qua, vel
quo

quo non reperitur aliqua culpa, vel circumstantia vitians actum, erit licitus; imò etiam debitus ex iustitia: Excepto solo casu, quando conjux petens per culpam suam amisisset jus petendi debitum, utpote per affinitatem contractam per incestum, tunc enim non tenetur reddere, imò cum commodè avertere possit, saltem ex charitate, tenetur non reddere. Abiolute autem posse reddere, contra alios probabiliter docent Sanchez *l. 9. disp. 6. n. 12.* Diana *parte 9. tract. 8. resol. 32.*

520 *Regula tertia.* Quando reddere est peccatum mortale ex culpa, vel circumstantia tenente le ex parte ipsius actus copulæ, ut si petatur in loco sacro, cum evidenti periculo abortus, cum inceptione extra vas naturale, &c. tunc etiam reddere est peccatum mortale, nisi ignorantia vel metus incusus excuset à toto, vel à tanto; quia tunc verè & propriè esset cooperari ad peccatum mortale: etenim quando ipse actus de se est illicitus, utpote quia reverentiæ loci sacri, salutis prolis, aut naturali honestati repugnat, tunc eadem malitiâ, & pravâ circumstantiâ adest acitur & petitio & redditio.

SECTIO IV.

Peccata conjugum contra matrimonium, nimirum de adulterio, & restitutione inde debitâ.

SUMMARIUM.

§ 1. *Adulterium quid, & quotuplex?*

522. Adulterium mentale tantum quale & quoduplex peccatum & qualiter in confessione explicandum?
 525. Adulterium formale tantum quale peccatum?
 528. Adulterium reale peccatum mortale gravissimum,
 529. Multiplicis malitie, &
 530. Maxmorum damnorum causa,
 531. Merito graviss. mastrahens penas.

Adulterium definitur communiter, viola- 521
 tio tori alieni; concubitus illicitus in alieno
 toro; species luxurie, qua violatur fides tori con-
 jugalis. Fit tripliciter; aut enim est concubi-
 tus conjugati cum conjugata, aut conjugati
 cum soluta; aut soluti cum conjugata. Pro ple-
 na autem notitia in ordine ad confessionem,
 advertendum, adulterium quoduplex distingui
 posse. 1. Mentale tantum, quo solo actu in-
 terno violatur fides tori. 2. Formale, quo vo-
 untate cum actu interno violatur fides tori, re-
 vera tamen non cum aliena, explicationem ha-
 bebis infra. 3. Materiale tantum, quo reipsa
 cognoscitur aliena, at esse aliena invincibiliter
 ignoratur, & hoc quoad malitiam non differt a
 simplici fornicatione, de quo proin nihil hic
 speciale dicendum est. 4. Reale & simpliciter
 dictum adulterium, scilicet materiale & forma-
 le simul, quando nimirum scienter & volunta-
 riè reipsa cognoscitur personaligata: & de hoc
 nobis sermo est. Præmissa tamen brevi con-
 fessorio necessariâ explicatione adulteri-
 mentalis & formalis tantura.

Adulterium mentale tantum.

§221. **Q**Uicumque vel quæcunque efficaciter proponit, consentit, desiderat, vel concupiscit cognoscere alienam, vel non suam et si effectu quacunque catisâ non secuto. 1. Peccat mortaliter contra nonum Decalogi præceptum: *non concupisces uxorem proximi tui*, quæ omnis illicita concupiscentia, & maxime efficax ad alienam, vel non suam prohibetur. 2. Peccat peccato adulterii formalis juxta clara verba Christi Matth. 5. *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam moechatus est eam in corde suo.* 3. Et consequenter tenetur explicare in confessione, & se esse ligatum, si sit, & circumstantias alterius personæ concupitæ, an soluta, vel etiam ligata, consanguinea, affinis, sacra, &c. certum apud omnes. *Ratio est*; quia actus internus efficax sumit suam specificationem à toto actu externo prout à parte rei fieret, vel fieri posset, ideoque totam ejus malitiam ex objecto & circumstantiis participat: quæcunque ergo malitia speciem mutans in actu externo admissa necessario explicanda est in confessione, etiam erit explicanda in actu interno efficacis propositi, consensûs, vel concupiscentiæ ad alienam.

§223 II. Conjugatus (& eadem ratione conjugata) si solum morose delectetur de copula cogitata cum altera absque animo complendi, utique peccat mortaliter contra nonum præceptum. Sed numquid etiam peccato adulterii mentalis

mentalis; adeo ut talis obligetur in confessione explicare se esse conjugatum? Affirmat Vasquez 2. parte tom. 1. disp. 112. cum aliis. Ratio est; quia fides matrimonii obligat, non solum corpus, sed etiam mentem ad aliud objectum turpe non collocare: ideoque talis morose delectans, non tantum peccat peccato luxuriæ, sed etiam adulterii mentalis: quemadmodum omnium consensu Religiosus, Sacerdos, vel alius voto castitatis adstrictus in confessione delectationis inorose venereæ tenetur explicare circumstantiam voti, vel status sui; quia non solum contra castitatem, sed etiam verè contra votum, & virtutem Religionis delinquit. Probabilis & sine dubio tutior sententia. Negat verò non improbabilius Hurtad. apud Tambur. lib. 10. Decalogi. 6. his verbis: Docet Vasquez conjugatum, qui venerè delectatur de fornicatione cum non sua, non tantum peccare peccato luxuriæ contra castitatem, sed etiam peccato adulterii contra fidem matrimonii. Id tamen difficile, & absque sufficienti fundamento probatum, quia difficile & absque fundamento dicitur in matrimonio præstari fidem conjugum non collocandi mentem in aliam. Hec Hurtad. Sanè probabiliter. Certè absque sufficienti fundamento & urgenti necessitate, aut ratione non est gravandum Sacramentum Pœnitentiæ. Alia est ratio de voto castitatis adstricto: nam vovens castitatem DEO inspectori cordium, sine dubio principaliter vovet, & obligat se ad castitatem etiam inter-

PARS IV. SACRAM. K k nam,

nam, sine qua nihil valet externa; at contrahens matrimonium cum homine sine fundamento asseritur ei etiam obligare mentem, ne in aliud objectum libidinosè tendat.

§24 III. Universaliter conjugatus, vel quis alius delectando morosè de copula cogitata, vel alia turpitudine, peccat mortaliter peccato ejusdem speciei cum peccato cogitato, quoad substantiam ex objecto, secundum omnes. Sed nunc quid etiam quoad circumstantias, ita ut quis in confessione teneatur explicare circumstantias personæ cogitatæ, vel imaginatæ in ejusmodi delectatione venereâ morosâ, an solura, ligata, consanguinea, sacra? Multi affirmant absolute, præsertim veteres. Absolute verò negant alii cum Vasquez *loc. cit.* & cum eo Tamburin. *cit. l. 10. c. 2. n. 4.* Sed rectiùs ex communi, & receptâ sententiâ apud Azor. *l. 4. c. 6. q. 3. Sanch. lib. I. moral. c. 2. n. 11.* ita distinguendum est; quando delectatio morosa fertur in objectum secundum totam ejus malitiam, ita ut ipsæ etiam circumstantiæ directè volitæ & intentæ sint: ut si in proposito delecteris in copula cum consanguinea, sacra, &c. quatenus tales sunt (quod certè rarum) utique necessariò explicandæ in confessione erunt circumstantiæ illæ, non tam ut circumstantiæ, quàm ut objectum partiale. At verò, quando delectatio fertur in objectum, non secundum totam suam malitiam, sed secundum partem, vel secundum ipsum objectum nudum tantum: ut si delecteris de cogitata copula cum

alienâ foeminâ, apprehensâ præcisè ut foemina non tua, minimè autem ut alteri nuptâ, consanguinea, vel sacra est, tunc quia non sortitur totam opëris externam malitiam, sed ad speciem simplicis fornicationis, vel impudicitiae reducitur, circumstantias illas explicare necessarium non est. Ratio fundamentalis data est in materia de actibus humanis parte 1. Decal. c. 3. n. 20. Et rursus supra de Poenitentia; *cùm de circumstantiis confitendis* n. 405.

Adulterium formale tantum.

Commititur. 1. Cùm quis reverà cognovit suam, tamen credens, vel putans esse alienam, vel non suam. Quo in genere valde lepida contigisse novimus; & hoc præter mortalem malitiam præterea nihil importat. 2. Cùm quis scienter cognoscit suam, sed imaginando sibi aliam carnaliter dilectam; vel saltem efficaciter affectans, & desiderans loco suæ eam habere; de quo jam supra *Affert. 3. Sect. 4.* sufficiens mentio facta. 3. Cùm quis ita impudenter affectans hic & nunc accedit ad suam, ut omnino etiam accederet, etiamsi esset non sua. 4. Cùm conjuges peccant contra naturam, aut Sodomiam. Secundum communem cum Sanchez *lib. 6. disp. 10. n. 4. & 5.* Aut mollitie, ut dum conjuges vel mutuò se polluant, aut se seorsim. Juxta dicta supra suo locò. Ratio ibidem data est; quia matrimonium non dat conjugibus facultatem, nisi ad copulam & seminationem aptam generatio-

ni; qualis minimè est illa in Sodomia vel mollitie. Et deinde sic verissimè dividitur eorum caro contrà fidem matrimonii.

§ 26 Conjuges ergò rei Sodomiae & mollietiei, necessario accusare se debent, & se esse conjugatos, & factum esse cum propriâ conjugē. Ratio primi patet ex dictis. Ratio secundi est; quia alias nunquam explicabunt peccatum à se commissum. At nunquid. 1. Satis esset, hoc scelus ita confiteri: *Peccavi contrà naturam cum conjugata*? Respondetur, non est satis, sed necessario addendam fuisse propriam conjugem. Sanchez citat. n. 5. Pontius, Castro-Palaus, alii cum Tambur lib. 7. Decalog. c. 3. §. 2. Ratio est; quia explicares peccatum, quod non commisisti; per illa enim verba: *peccavi contrà naturam cum conjugata*, significares, quòd alius maritus injuriam esset passus. 2. Quid si addam: *Peccavi sic cum conjugata viro consentiente*? non est satis: Quia sic significas injuriam esse factam contrà tuam propriam uxorem, quasi abusus fuisses uxore alterius consentientis, & non tuâ propriâ. 3. Addam ergò: *peccavi sic cum conjugata uxore mea consentiente*? Nihil est. Sic enim dupliciter decipis confessarium; nam per hæc verba adhuc significas uxorem alterius viri turpitudinem passâ esse, & propriæ uxori impingis peccatum, quod non fecit, nimirum illam consensisse, & cooperatam esse cum peccato uxoris alterius viri. 4. Dicendo apertè: *peccavi contrà naturam cum propria conjugē*: foedam notam infamiz

miæ apud confessarium in uro uxori meæ? Ser-
vetur doctrina communis, & Regula data de
Pœnitentia, de causis excusantibus ab integri-
tate materiali confessionis. His præmissis, jam
ad aliam materiam pergamus, nimirum adul-
terium reale, quo scilicet quis scienter peccat
cum aliena & non sua: & econtrà.

Adulterium Reale.

ASSERTIO V.

A *Dulterium reale est peccatum mortale, & 27*
gravissimum multiplicis malitie, &
maximorum plerumque vix compensabilium
damnorum causa, meritò gravissimas secum
trahens pœnas. Est certum apud omnes.

§. I.

Peccatum mortale gravissimum.

N Am imprimis ipsum adulterium nomina- 528
tim solum tanquam damnosissima species
Luxuriæ expresso nomine prohibetur sexto præ-
cepto Decalogi, naturali, ac positivo: *Non ma-*
chaberis. Deinde gravitas peccati maximè ex-
aggeratur, & gravissimè damnatur passim in
Scripturis utriusque Testamenti. Levit. 2. Deut.
22. & 27. Tob. 3. 1. & latè Proverb. 6. Ecclesiast.
33. 1. ad Corinth. 6. ait Apostolus: *Nolite erra-*
re, neque fornicarii, neque adulteri, neque
molles regnum DEI possidebunt. Alibi passim.

Kk 3

§. II.

Multiplicis Malitie.

§29 **N**Am adulterium semper involvit essentialiter duplicem malitiam, unam luxuriam contra continentiam, quatenus acceditur ad non suam; alteram contra fidem Matrimonii & Justitiam, quatenus acceditur ad alienam, nam quatenus ligatus peccat contra fidem datam in Sacramentali contractu matrimonii, qui corpus suum soli conjugi promisit, & tradidit, peccat contra Justitiam, seu jus corporis sui acquisitum conjugi: juxta illud Apostoli 1. Corinth. 7. *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir &c.* Quatenus verò peccatur cum persona ligata, peccatur contra Justitiam & jus acquisitum tertii, scilicet conjugis alterius personæ ligatæ. Itaque

Gravitate peccati hujus hi sunt gradus 1. *Gravis*, cum persona soluta peccat cum ligata: quia præter fornicationem solum cooperando peccat contra justitiam tertii. 2. *Gravior*, cum persona ligata peccat cum soluta, quia præter fornicationem peccat contra fidem à se datam propriæ conjugi, & quia violat jus acquisitum conjugi in ejus corpus. 3. *Gravissimus*, cum persona ligata peccat cum ligata, quia præter fornicationem, peccat & contra fidem à se datam conjugi, & contra jus propriæ conjugis & contra jus tertii scilicet complicitis ligatæ conjugis, ubi præter fornicationem & fidem viola-

violatam duplex committitur injuria & injuria, & in propriam conjugem, & in conjugem complicitis adulterantis: quæ dux injuriæ etfi ejusdem speciei, tamen distinctæ numero necessario explicandæ sunt in confessione, sicut & peccatum personæ sacrae cum sacra; non enim sufficit simpliciter dicere: commisi adulterium, vel sacrilegium carnale, sed omninò explicandus est status utriusque. Juxta communissimam DD. & latè Lugo *seçt. 5. n. 38.* Ratio: quia tunc duo sunt commissa peccata, unum in persona propria, alterum cooperando ad peccatum personæ alterius: duo jura violantur in adulterio mutuo, duo corpora DEO sacra profanantur in horribili sacrilegio mutuo. Insuper adulterium committitur à conjugato in omni prorsus specie luxuriæ saltem externæ non tantum naturali cum soluta, ligata, consanguinea, sacra, &c. sed etiam contra naturam, bestialitate, sodomia, mollitie, itémque osculis & tactibus impudicis etiam cum solutis: ideóque talia agens conjugatus vel conjugata tenetur explicare statum matrimonii sui. Communissima DD, Sanchez *Lib. 9. disp. 18. n. 4.* Lugo *loco citato.* Tamburin. *cit. c. 3. §. 1.* Ratio est: quia in his omnibus semper fit injuria conjugi, juxta Apostolum *cit. Vir non habet potestatem corporis sui, &c.* Etecontrà.

§. III.

Maximorum damnorum causa.

Damna denique maxima ex adulterio cum *30*
K k 4 ligata

ligata provenientia, & plerumque incom-
pensabilia sunt; quod proles inde nata in alienam
curam, alimenta, hæreditatem transeat, & irre-
pat cum maximo damno mariti, & prolium le-
gitimarum; quæ damna, quia ordinariè irrepa-
rabilia sunt, ut patebit, in immensum augent
malitiam adulterii: quanta enim malitia & inju-
stitia est, voluntariè, & causare talia damna, &
simul se præcipitare in impossibilitatem ea com-
pensandi. Quapropter in confessione neces-
sario distinctè explicanda, & à confessario exami-
nanda sunt illa damna: utpotè 1. An proles inde
nata sit, & adhuc vivat. 2. An ex communi re
familiaris, vel sumptibus innocentis conjugis ali-
tur. 3. An inter liberos, vel hæredes legitimos
hæreditatē, nacta, vel nactura sit ex bonis pater-
nis vel matrimonialibus ad solos legitimos hæ-
redes pertinentibus. Hæc enim adulterio com-
missio novam & omninò distinctam speciem in-
justitiæ, & injuriæ in conjugem innocentem
& hæredes legitimos superaddunt, atque indu-
cunt gravissimam obligationem. De qua mox.

§. IV.

Merito gravissimas trahens pœnas.

531 **P**Ræter pœnam Juris naturalis, scilicet obli-
gationem restitutionis pro damnis ex adul-
terio consecutis marito, & prolibus legitimis,
de quibus statim, Jure positivo variæ pœnæ ad-
ulterio decretæ, & jure meritissimo. *Prima pœ-
na* est mors infligenda à Judice adulteræ: non

tamen adultero. Sed hæc nihil ad nos. *Secunda Pœna* est, quod dos, vel donata propter nuptias amittatur propter adulterium, de hoc dixi factis cum de contractibus. *Tertia Pœna* est, quod propter adulterium conjux adulterans privetur jure petendi debitum, ut communiter solemus loqui. Et hæc, quidem ad nos, sed jam satis explicata supra. *Quarta Pœna* est, quod propter adulterium possit fieri divortium ad petitionem innocentis. Sed hæc tota spectat ad forum externum, nihil ad confessarium; si tamen nosse velis, nervosè, & optimè tradit Layman *Lib. 5. tit. 10. c. ultimo.*

SUBSECTIO.

De Restitutione ex adulterio debita.

SUMMARIA.

- §32. Quid ex adulterio restituendum.
- §33. I. Pro injuria?
- §36. II. Pro infamia vel dedecore?
- §37. III. Pro damno temporali?
- §38. IV. Pro sumptibus hospitalis?
- §39. Adulter obligatur ad restitutionem pro damnis marito & liberis legitimis.
- §40. Utpote pro infamia, & alimento proles si se suscipit.
- §42. Sed non suscipit eam marito supponi.
- §43. Adulter in dubio, sitne proles sua, nec ne? probabiliter adhuc obligatur restituere pro rata dubii.
- §44. Sed æquè probabiliter ad nihil obligatur.
- §45. At quid si duo vel plures cum eadem adulterium commiserunt?
- §47. Etiam adultera per se obligatur ad restitutionem.
- §48. Omnium damnorum ex adulterio per se consequentium marito ac filius legitimis,

552. Omnimodo commodo, & moraliter possibili.
 553. Non tenetur regulariter crimen suum manifestare marito, vel proli spuria.
 554. An & quando filius teneatur credere matri asserti ipsum esse spurium?
 556. Adultera non tenetur manifestare suum crimen, & prolis illegitimationem. I. quando ipsa compensat.
 557. II. Quando præsunt id nolle alios.
 558. III. Quando nihil proderit.
 559. IV. Nec cum periculo vite,
 560. V. Vel infamiae suae majoris.
 562. VI. Aut cum detrimento propriae fanae.
 563. His vero cessantibus tenetur.
 564. Solvuntur fundamenta contraria.

Quatuor hic explicanda sunt. 1. Pro quo restituendum? 2. Ad quid obligetur adulter? 3. Ad quid adultera? 4. An hæc aliquando teneatur se propere propter damna avertenda?

§. I.

Quid, & pro quo restituendum ex adulterio?

132 **T**ertius nobilis & opulentus commisit adulterium cum Caia uxore Sempronii similiter nobilis & divitis viri; eo adulterio natum filium spurium bonus Sempronius tanquam legitimum filium, & quidem primogenitum, statui suo summis sumptibus competentibus educavit, & cum aliis liberis postea natis ei hereditatem reliquit, & insuper tanquam primogenito fideicommissum seu præcipuum contulit, posthabito vero suo primogenito filio, pri-

primum post illum spurium nato. Quæritur, quid, & pro quo teneantur restituere Titius adulter, & Caia adultera tantorum malorum causæ? Generaliter tria hæc distingui debent. *Primum* est ipsa injuria per adulterium illata Sempronio ab adultero, & adultera, secluso omni alio damno famæ vel fortunæ: *Secundum* est infamia & dedecus illatum Sempronio cornuto ex adulterio divulgato. *Tertium* est damnum temporale Sempronii in alenda prole spuria, & liberorum legitimorum, in hæreditate ab illo spurio participata, & similia. Huc etiam referri debent sumptus hospitalis, si talis proles spuria exposita esset, & in eo educanda. De singulis breviter seorsim.

1. Pro injuria.

PRO ipsa sola injuria adulterii secluso omni damno, in honore, fama, vel fortuna, vel bonis temporalibus nihil restituendum est. Ita contra *Rebell.* & alios RR. apud *Molinam* communissima DD. quos late citant, & sequuntur *Molina* & *Lugo*. Ratio communis est: quia obligatio restitutionis non oritur præcisè ex injuria, sed ex damno permanente injustè illato; atqui in proposito supponimus ex adulterio occulto permanente, nulla prole suscepta, vel aliundè educata nullum prorsus oriri damnum in honore, fama, vel bonis temporalibus conjugis vel aliorum liberorum: ipsum autem adulterium in se non est damnum, sed

sed mera injuria transiens, quâ transactâ, nullum remanet damnum: ergo nulla inde restitutio debita: Quia tamen posset quis contendere ex adulterio semper remanere aliquod damnum, scilicet maculam aliquam tori conjugalis (et si occultam) tamen aliquo modo æstimabilem, ideo. Ratio melior est; quia damna illata in uno genere bonorum non debent ex obligatione per restitutionem reparari in alio genere bonorum: unde in communi sententia homicida pro injuria, & damno naturali ipsius occisionis seu mortis hominis, secluso alio damno temporali nihil debet restituere per pecuniam, vel quidvis aliud: cum ergo injuria adulterii, & quaecunque damnum illud naturale permanens, vel transiens non sit in genere pecuniæ, vel boni temporalis, sed in alio superiori genere bonorum, nimirum circa corpus conjugis, consequens est, quod adulter non teneatur pecuniis compensare injuriam, vel damnum illud. Adde, quod opposita sententia sit contra sensum & praxin omnium fidelium, & confessoriorum, qui etiam doctissimi & optimi talem obligationem nunquam agnoverunt.

534 *Dices:* Maritus vir honestus mallet carere centum aureis, quàm pati injuriam adulterii præcisè, secluso omni alio damno in honore, fama, vel pecunia: ergo pro illa injuriâ præcisè est obligatio restituendi æquè, imò major, quàm pro furto centum aureorum. *Respondetur* negando

gando consequentiam. Nam etiam occiden-
 dus mallet carere mille aureis, quàm vitâ, &
 tamen non sequitur tuum illatum: solum ergo
 utroque casu sequitur maiorem esse injuriam,
 & graviore pœnâ dignam, quàm sit furtum cen-
 tum, vel mille aureorum; non potest autem se-
 qui obligatio restituendi propter impotentiam
 compensandi ad æqualitatem, cum sint diversa
 genera bonorum, ut dictum est.

Dices rursus: Qui utitur re aliena v.g. equo, 535
 invito Domino, tenetur non solum reddere
 equum, sed etiam pretium æquivalens pro usu
 præterito illius equi, vel rei alienæ: ergo si-
 militer, qui usus est uxore aliena, tenetur non
 solum uxorem relinquere viro suo, sed etiam
 aliquid quasi pretium æquivalens dare pro usu
 corporis. *Respondetur* iterum negando conse-
 quentiam & paritatem. Quia usus equi est in
 eodem genere bonorum cum pecunia, scilicet
 boni temporalis, fortunæ, atque adeò potest &
 debet pecuniâ compensari; at verò usus uxoris,
 sicut & ipsa uxor sunt in alio altiori genere bo-
 norum; quare sicut qui occidit uxorem Sem-
 pronii, non tenetur ei pecuniam restituere pro
 ipsa uxore præcisè secluso alio damno tempo-
 rali; ita neque ille, qui usum uxoris habuit in-
 vito marito: quia hic usus ad aliud bonorum ge-
 nus spectat, quæ æquivalente pecunia compen-
 sari nequeunt. Unde etiam si maritus sciat adul-
 terium, exigat satisfactionem pecuniæ pro ipso
 adulterio, certum est, adulterum posse recusa-
 re.

re, quia id ob speciem lenocinii, pudicitiam vendere, prohibitum est in jure. *L. Transigere Cod. de Transact.* Quod si tamen adulter loco poenae velit satisfacere in pecunia, poterit maritus in conscientia illam accipere & retinere, quia tunc non adesset lenocinium, ut suppono. Leges autem solum in foro externo illam satisfactionem vetant, ne detur ansa lenociniis, ut bene observat Tamberlin. *Lib. 6. Decalog. c. 1. §. 4. num. 2.*

II. Pro infamia, vel dedecore.

536 **C**ertum est, quod sicut pro infamia, vel dedecore, quod ex injusta detractioe, vel contumelia oritur, compensatio fieri debet per restitutionem, juxta dicta alibi; ita etiam infamia & dedecus, quod maritus patitur ex injuria adulterii, si adulterium ad aliorum notitiam perveniat, si fieri possit, reparari debere ex obligatione Justitiae. Dico tamen, si fieri possit; plerumque enim erit impossibile eam infamiam, vel dedecus miseri cornuti auferre. Dedecus tamen aliquando compensari poterit ab adultero honorando vel elevando ad altiorum gradum, ut videatur nullam, vel modicam honoris jacturam incurrisse. Deinde sermo est tantum de marito injuriam passo, sed si maritus ipse adulterium commisisset, non videtur ex hoc obligatus ad restituendum uxori, quia haec ex mariti adulterio nullum dedecus, vel infamia incurrere communiter existimatur; ait Lugo

Secl. 1. disp. 22.

III. Pro

III. Pro damno temporali.

Certò restituendum est marito pro expensis, quas facit in aliena prole alenda: Itémque pro iis, quæ pater putatitius tali proli spurie donat, & post mortem relinquit hæreditate, fideicommissò, &c. Itémque aliis filiis, vel hæredibus legitimis, juxta dicenda §. 2. & 3. ac etiam pro iis, quæ consanguinei mariti ejus intuitu donant, vel relinquunt tali proli putatitiæ, aliàs proli legitimo donaturi. Addit Molina tract. 4. disp. 101. etiam restituendum esse pro iis, quæ mater plus infumit, vel minùs lucratur bonis communibus, quàm aliàs infumptura, vel lucratura fuisset. Verùm hoc nimis rigorosè dictum meritò censet cum aliis Lugo *ibidem* num. 3. nunquid enim si uxor ex culpabili causa ægrotet, & sic minùs lucretur, vel plus infumat, tenebitur postea restituere? nunquid econtra culpabiliter ægrotus maritus? Lege ipsummet, si curiosus es.

IV. Pro sumptibus hospitalis.

Quando proles ex adulterio suscepta exponitur alenda in hospitali ad id fundato, saltem quando parentes adulteri divites sunt, & solum ad regendum crimen suum prolem ita exponunt, etiam ipsi hospitali pro sumptibus alendæ prolis restituendum esse ab iisdem parentibus, docet communis DD. Plurimisque citatis Sanchez Lib. 1. Consil. c. 5. disp. 64. n. 7. Azor.

Azor. l. 2. tract. 2. c. 5. loquentes universaliter de exponentibus, prolem sive spuriam, sive legitimam: & in specie de prole adulterina, Molina citatus disp. 101. Lugo citatus Sect. 1. n. 2. Herincx disp. 6. q. 7. n. 96. Ratio est: quia sumptus illi & reditus hospitalis fundati & relictunt, ut subveniatur pauperibus; ergo iniuste agit, qui cum dives sit, & possit, ac tenetur filiis alimenta præstare, absque necessitate ingerit, & cogit illum ali ex bonis pauperum; consequenter eos sumptus ex Iustitia tenebitur refundere, & certe semper commodè poterit, non per se ipsum ob metum infamiae, certe per aliam personam fidelem, aut ipsum confessarium. Quamvis oppositum sentiant, & satis bene sentiant aliqui, quos refert & approbat Diana part. 2. tract. 5. Miscel. resolut. 40. Quem vide, non enim libet rei raræ praxis immorari.

§. II.

Obligatio adulteri.

539 **C**ertum est adulterum, si moraliter certus sit, prolem esse suam ex suo adulterio generatam, obligari ad restitutionem pro damnis consecutis marito & liberis legitimis, modis potest declarandis. Communissima apud mox citandos. Ratio generatim est: quia omnis iniuste damnificans proximum tenetur ad restitutionem; sed adulter verè iniuste damnificat, & verè iniusta causa est damnorum illorum, quando eam iniustam actionem exercuit, ex qua suapte naturâ prolis generatio conjuncta cum damno

mariti, & liberorum legitimorum consequi potest, & solet: ergo & ipse tenetur ad restitutionem, seu compensationem illorum damnorum in foro omni, etiam conscientiae maxime: intellige tamen per se loquendo, nisi scilicet excusetur in toto, vel in parte, sive quia damnum ab ipsa adultera jam compensatum sit, vel compensandum credatur; sive quod restitutionem praestare nequeat ob impotentiam, vel physicam vel moralem ob periculum vitae, gravis dispendii, famae &c. juxta causas generales excusantes a restitutione. Et in simili dicam infra de ipsa adultera. In particulari ergo quoad adulterum tria hic certa sunt; duo autem valde dubia & controversa.

1. Certum est, in primis adulterum debere restituere marito pro infamia vel dedecore ex adulterio diffamato subsecuto, quando ea mala possunt vel in toto, vel in parte reparari, juxta paulo superius dicta. 2. Certum est, in integrum debere solvere vel compensare marito alimenta proli adulterinae, cum ipse sit verus pater, & ipsi incumbat alere filium. Sed intellige a tertio anno aetatis prolis; nam usque ad tertium aetatis annum, seu in primo triennio ipsa mater sola debet alere filium, ut habetur utroque Jure c. 2. *De convers. Infidel.* & l. 9. *nec filium, &c.* C. *De Par. Potest.* 3. Si adulter suasit adulteram, ut prolem adulterinam marito supponeret, tanquam ex ipso genitam, & consequenter tanquam suam educandam, certum est apud omnes

enim obligari ad compensanda damna inde facta, & marito in sumptibus & liberis legitimis, vel hæredibus in diminutione hæreditatis, & similibus, quia tunc fuit vera moralis & voluntaria causa illorum damnorum, atque hoc simul cum adultera æquè primò & æquè immediate, & non solum secundo loco in defectum adulteræ; quia quando consilium datum est in commodum utriusque, & consultoris, & executoris, uterque tenetur æquè primò pro rata, & singuli in solidum in defectu alterius. Ut ex communi notat Lessius *lib. 2. c. 10. n. 5.* Et ex eo Lugo *disp. 13. Sect. 2. n. 1. in fine.* Tenebitur ergo tunc restituere adulter aut in parte rata, etiam majori, etiam in toto, prout ipsa adultera multum, parum, aut nihil ad restitutionem cooperari vel contribuere potuerit: similiter & econtra dicendum de adultera. Et hæc tria certa sunt.

571 II. Dubium & controversum primum est, an ex adulterio præcisè, quando adulter postea adulteræ nihil suasit, nec ullo modo procuravit, quòd proles adulterina marito supponeretur, teneatur tamen saltem ex parte pro rata sua ad restituendum liberis legitimis, vel hæredibus pro damnis, utpotè pro hæreditate diminuta vel ablata, pro majoratu, vel fideicommisso, aliave præcipuo, tali spurio tanquam legitimo collatis? Negavit ante omnes Sotus *lib. 4. de iustitia c. 7. a. 2.* Et post eum Henricus Barthol. à Fausto, & Diana *parte 2. tract. 3. Miscel. resol. 25.* aliique RR. teste Lessio loco citato non

negante hujus sententiæ probabilitatem. Fundamentum est: quod tunc adulter non sit causa propria illius damni, sed sola uxor adultera, quæ sola supponit marito prolem alienam pro sua, quod adulter, ut supponimus, nec intendit, nec consultit, nec procurat: ergo sola mater est, quæ damnum infert ideoque ea sola tenetur reparare. Quemadmodum, si eo casu adultera procuret abortum, non ideò adulter esset causa abortus, si illum nec suasit, nec procuravit, licet illius occasionem dederit suâ copulâ adulterinâ: ergo similiter non erit causa illius suppositionis prolis alienæ, si eam nec suasit, nec procuravit, licet illius occasionem dederit. Item si ego tibi furatus sum tuam suppellectilem, tu verò ad eam compensandam fureris ab alio tertio pecuniam, non ideò ego debeo tertio restituere pecuniam, sed solum tibi pro tua suppellectili: ita in proposito adulter est quidem reus adulterii, non tamen illius suppositionis, & damnorum, quæ uxor adultera supponendo prolem alienam infert marito, & filiis legitimis: consequenter ille à restitutionis debito immunis erit. Sententia non omninò improbabilis.

Sed vera est sententia affirmativa communis DD. quos latè citant & sequuntur Molina *tract.* 4. *disp.* 104. Layman *lib.* 3. *Theolog. moral. tract.* 3. *part.* 3. *c.* 14. *n.* 4. Lugo *disp.* 13. *sect.* 2. *n.* 11. Less. *lib.* 2. *De justitia c.* 10. *dub.* 5. Herincx *disp.* 6. *q.* 7. *n.* 93. Ratio communis est: quia licet mater sit, quæ imediatè supponit prolem

prolem illegitimam marito, adulter tamen est causa illius suppositionis & damnorum consequentium, quatenus ipse facto suo coniecit matrem in necessitatem ita faciendi, ne prodat suum delictum: certè enim regulariter saltem non poterit aliter facere: quia tamen aliquando saltem posset non ita supponere, sed extra familiam alere prolem spuriam, quo casu *Vasq.* apud Lug. cit. fatetur posse locum habere sententiam Soti. Ratio generalis est: quia adulter etiam est vera, proxima, & immediata causa illorum damnorum sicut & mater adultera, hæc enim non aliter concurrit ad illa damna, nisi quatenus filium illegitimum talem permittit esse in domo, & familia mariti, ut maritus & alii credant esse filium legitimum, sicut reliquos, neque enim ad hanc causalitatem necesse est, quod mater positivè dicat, eum esse filium legitimum patris, neque ita dicere solent, sed solum permittit eum sic domi manere & decipit maritum ac alios putantes eum esse filium legitimum: atqui eodem modo multò magis concurrit adulter, qui cum sit verus pater proles, ipse deberet eam alere, educare, & illius curam habere, eo ipso, quod filium suum relinquit in aliena domo apud alium putativum patrem, à quo videtur eum pro filio legitimo haberi & educari &c. est causa non minus, quàm mater illius deceptionis & damnorum consequentium mariti & liberorum legitimorum: ut sanè perpendenti luce meridianâ clariùs apparebit, & latius prosequitur Lug.

Lugo citatus n. 14. ergo &c. Diverfa eft planè ratio in exemplis allatis de abortu, & furto; quia, ut dixi, ad fuppositionem prolis concurrat adulter etiam imèdiatè ponendo eam in utero adulteræ, & tenendo in aliena domo: ad abortum autem nullo modo concurrat imèdiatè, fed nudam occasionem præbet ipsius liberæ electionis: & furans tibi tuam fuppellectilem nullo modo concurrat ad tuum furtum pecuniæ respectu tertii, fed meram occasionem præbet, ex qua liberè eligis furari ab altero tantundem: Et neuter in necessitatem ita agendi regulariter conijcitur. Quod si tamen in casu singulari alicui furto auferas sua, sciens & volens conijcere in necessitatem furandi alteri tertio, certè etiam injurius eris in illum tertium, ideòque in defectum prioris furis restitutioni obnoxius: quo ipso tamen onere te liberat restituendo tuum primum furtum, de quo alibi latius.

III. Dubium controversum alterum & diffi-
cilius est, Dixeram initio adulterum, si morali-
ter certus sit, prolem esse suam, obligari ad resti-
tutionem. Id autem in proposito moraliter cer-
tum censetur, quod prudenter ita creditur, ut
contrarium nullo modo videatur probabile: ta-
lia enim passim humano modo certa dicuntur,
ait Less. citatus lib. 2. c. 10. dub. 6. num. 39. ab
omnibus communiter receptus. Ut si in pro-
posito tempus partus correspondeat cum tem-
pore conceptionis & adulterii commissi, &
tunc matris fuit absens, vel infirmitate impo-
tens,

tens, vel alias filios nunquam genuit, aut aliter
unde merito credendum sit adulteræ asserenti se
ex adultero concepisse, non ex marito. Quid si
ergo adulter non sit ita moraliter certus, prolem
esse suam, sed verè & probabiliter dubitet in
utramque partem, sitne proles ex se genita, nec
ne? Adhuc adulterum obligari ad restitutio-
nem dictorum damnorum saltem pro parte se-
cundum quantitatem dubii, sanè non improba-
biliter docent cum multis Molina cit. tract. 4.
disp. 103. Layman citat. c. 14. num. 2. Fun-
damenta sunt. 1. Quia licet ipse adulter du-
bius sit, an proles sit sua, tamen æquè etiam du-
bium est, an sit mariti? atqui in dubio uter duo-
rum pater sit prolis, æquitas non patitur, ut unus
eorum omnes expensas subeat in ea alenda &
educanda, alter verò omnino immunis sit, sed
oportet eos contribuere secundum proportio-
nem dubii, juxta communem sententiam: ergo
licet adulter non sit certus de prole sua, tamen
debet esse certus de compensatione damni pro-
rata sua. 2. Generaliter: quodcumque con-
stat delictum esse commissum, ex quo damnum
sequi solet, præsumptio solet esse contra nocen-
tem, ut ipsi incumbat probatio, nihil ex suo de-
lictò damni evenisse, quod alias suapte natura
solet sequi, cum in dubia causa potius faveri
dum sit innocenti, quam nocenti: at hic con-
stat adulterum commisisse delictum, ex quo tale
damnum, scilicet prolis alienæ suppositio sequi
solet: ergo in dubio, an revera ita sit, debet ad-
ulter

ulter in conscientia præsumere contra se, & credere se esse debitorem damni restituendi, saltem secundum quantitatem dubii. 3. Molina citat. ita ferè arguit; quia adulter non est possessor bonæ fidei in tali casu, cui in dubio favendum sit, nam malâ fide appositam causam, undè damna illa sequi nata erant: nam si quis injustè sagittam projecit, & constat postea eò loci servum Petri sagittâ interfectum esse, etsi non certum sit, sed dubium, an illâ eadem sagittâ interfectus sit, non erit æstimandus possessor bonæ fidei, sed obligandus pro quantitate dubii, & verisimilitudinis restituere damnum: ergò similiter cum adulter suo facto causam injustam sufficienter apposuerit ad ea damna, debet restituere pro quantitate veri similitudinis & dubii. 4. Ergò malè quidam videntur arguere: filius in illo dubio legitimus se reputare potest: ergò & adulter. Negatur enim consequentia, & paritas; quia filio innocenti, & in possessione filiationis legitimæ manenti omni jure debetur præsumptio, ut habeatur legitimus, quousque demonstretur illegitimus. Ad verò adultero nocenti, & injustam causam præbenti, undè tale damnum suapte naturâ sequi solet, nulla debetur præsumptio pro se, sed potius contra se, ut dictum est: ergò &c. Audésne huic sententiæ negare probabilitatem? Ego autem

IV. Dico simpliciter: adulter non obligatur §44
ad ullam damni compensationem in dubio, nisi

ei moraliter certum sit, eam esse suam prolem. Ita *Sot. Navarr.* aliisque congestis *Less. lib. 2. c. 10. dub. 6. n. 39.* *Lug. citat. sect. 2. Dicast. tom. 2. tract. 2. de iustitia disp. 7. dub. 11.* *Tambur. lib. 7. Decalog. c. 3. §. 4. n. 3.* Ratio valida optime traditur à *Less.* citato his verbis: Qui in dubio melior est conditio possidentis. nemo enim tenetur aliquid solvere, & re sua se spoliare, nisi constet se debere. Consentunt tere in hoc *DD.* quamvis enim quidam dicant, illum teneri, quando probabiliter credit esse suam prolem, hoc tamen non est ita generatim intelligendum, sed quando ita credit, ut non habeat rationem dubitandi de contrario. Fieri enim potest, ut quis probabiliter credat esse suam prolem, & etiam probabilitatem habeat non esse, quo casu certum est, non teneri. Hæc *Less. Jam subsumo*; atqui quamdiu adulter non est moraliter certus, sed vere dubium est, an proles sit sua, tamdiu non constat ipsum esse debitorem: & licet non sit bonæ fidei in ordine ad adulterium, est tamen bonæ fidei in ordine ad bona sua legitime possessa, nec illis spoliari debet, donec probetur filium esse suum: & insuper in eo dubio adest præsumptio juris, filium esse legitimum; ut constat ex *L. filium ff. de his, qui sunt sui vel alieni juris. L. quia semper ff. de in iur. vocando.* Et pluribus locis apud *Lugo: citat. n. 17.* Idque generaliter in utroque foro locum habere plurimis relatis docent *Lug. & Less. l. c.* Quia cum ratione matrimonii filius inve-

niatur in possessione legitimæ filiationis, non debet propter hoc dubium possessione sua privari: ergo etiam adulter eam prolem legitimam mariti, & non spuriam suam, sicque se a restitutione immunem præsumere, & reputare potest. Alioquin certè talis filius dubius melioris conditionis esset, quam alii filii ejusdem mariti, non dubii; ille enim ratione præsumptionis juris de sua legitima filiatione posset accipere & retinere totam portionem hæreditatis paternæ, & insuper posset recipere partem, quam adulter ei deberet dare propter alimenta pro ratione dubii. Patendum ergo est, titulum illum, qui sufficit ad hoc, ut filius accipiat portionem integram filii legitimi, sufficere eodem modo ad liberandum adulterum ab obligatione eum alendi etiam ex parte. His benè perceptis liquidò ruunt fundamenta oppositæ sententiæ, quia ex una parte adulter revera non probatur debitor: & ex altera parte omnis præsumptio contra ipsum ratione adulterii commissi eliditur per contrariam præsumptionem juris, de legitima filiatione prolis; qualis præsumptio contraria certa non adest in *Molina* exemplo de emissâ sagitta; ideoque non ad rem.

At quid si duo vel plures mœchi eodem ferè § 48
tempore commiserant adulterium cum Berta
uxore Titii in iis circumstantiis, ut certum sit
moraliter ab alterutro, vel uno illorum, prolem
esse genitam, non a marito: tenebuntur tunc
ambo vel omnes restituere marito & filiis legiti-
mis

mis pro damnis ex prole adulterina supposita marito, prorata sua parte? Responsio est affirmativa. Communis. *Molina, Vasq. alii cum Lugo citat. disp. 13. sect. 3. num. 24. Herinc. disp. 6. q. 7. n. 19.* Ratio est: quia ex una parte certum est prolem ab uno eorum esse genitam: ex altera autem parte licet incertum sit, quisnam eorum genuerit, uterque tamen sua actione iniusta fuit in causa, ne certus damni auctor agnoscat, à quo certo compensatio fieri debet, ideoque uterque certo injuriam & damnum intulerat, utpote vel ob prolem illegitimam, vel ob incertitudinem auctoris, qui solvere teneantur ea damna & consequenter uterque pro rata sua ex ea iniusta actione restituere tenebitur; quemadmodum si duo seorsim vel casu sagittas propiciant, quarum una interficit certo servum Petri; licet ignoretur cujus sagittâ interfectus sit servus, singuli tamen debent compensare illud damnum pro rata & quantitate dubii, quia nimirum uterque certum damnum intulit, vel occidendo servum, vel causando incertitudinem auctoris damni, & sic privando Petrum jure & facultate exigendi restitutionem ab occisore certo sui servi, quare uterque debet restituere certam partem pretii. Idem profus est in nostro proposito.

ASSERTIO.

Adultera per se obligatur ad restitutionem-546
 nem omnium damnorum ex adulterio
 per se sequentium marito & filiis legitimis,
 modo commodo & moraliter possibili, regu-
 lariter tamen ad ea damna avertenda non
 tenetur prodere suum delictum, neque ma-
 rito, neque proli illegitima ex adulterio
 suscepta. Est tota communissima. Ratio genera-
 lis obligationis manifesta est; quia ipsa adultera
 est per se immediatè causa, cur maritus & filii le-
 gitimi credant, illam esse veram & legitimam
 prolem, atque idcirco ea damna patiantur. Reli-
 qua explico particulatim.

Prima. Per se obligatur ad restitutionem.

Nimirum nisi adsit justa causa excusans, nam-547
 sicut in omnibus aliis, ita etiam in hoc ca-
 su sine dubio excusat impotentia physica vel
 moralis, ut si non possit restituere sine periculo
 mortis, aut infamiae, a terribusve gravioris mali,
 quam sit damnum inde secutum; de quibus la-
 tius §. seq. Idq; si non omnino ad omittendam,
 saltem ad differendam restitutionem; quousque
 talis impotentia, vel pericula durant. Abso-
 lute ab onere restitutionis adulteram liberant
 duae causae. *Prima*, si & ipsa adultera non
 sit moraliter certa, prolem hanc esse ex adulte-
 rio genitam; tunc enim excusabitur à restitu-
 tione

tione eâdem ratione, quâ modò §. præcedent
de adulterio probatum est. Quamvis autem
rò id mater ignoret, tamen contingit reverà
propter vicinitatem copulæ cum adulterio
eum marito prorsus ignoret, vel saltem ambigat,
ex quo proles concepta sit. *At quid, si
adultera commisso adulterio (ut reverà solent)
de industria citò petat copulam à marito, ut
incertus evadat conceptus prolis? Respon-*
nem non inveni apud meos AA. respondeo te-
men cum distinctione; si ita faciat præcisè ad-
*gendum suum crimen, ne fortè natâ prole
quando innotescat, censeo adhuc liberam à re-*
stitutione damnorum secutorum: quia ex una
parte usa est jure suo, ex alterâ autem parte re-
verà proles manet dubia. Si verò ita faciat ex
directa intentione, ut proles postea nata mari-
to innocenti supponatur, cum ejus & legiti-
morum filiorum damno, non possum eam à re-
stitutione damnorum consecutorum liberare;
quia reverà jam est voluntaria causa illorum
damnorum; imò propè certa, cum regulariter
saltem ex priori præsertim extraordinario libi-
dinoso concubitu proles concipi solet. Secun-
da causa omninò excusans est, si pater, vel li-
beri legitimi liberè remittant eam obligationem
& res clara est, si remittant expressè cognito jam
crimine, & prole adulterinâ: quin etiam sæpe
tacitam ejusmodi remissionem potest præsume-
re mater, & sic se non manifestare, ut §. seq.
dicam. Dixi autem si liberè remittant. Quæ-
dam

dam sic se liberavit: habebat tres filios; quorum unus erat ex adulterio, & quia ab illis nihil sibi timebat, eos ita allocuta est; unus vestrum non est legitime natus, si eum nominem, ab hereditate ampla necessario depelleretur; quid vultis faciam? his auditis; timuit quisque sibi, ne spurcius nominetur: quare omnes rogârunt matrem, ut sileret; spurciumque, quicumque ille sit, sibi invicem remittentes, in partem hereditatis admiserunt. Hoc tamen remedium merito non approbat *Covarruvias* apud Layman cit. n. 42. quia tunc filij non libere & sponte, sed timore gravi & metu injusto adacti remiserunt spurio, cum revera ipsi reliqui duo nullum habeant periculum illegitimitatis. Posset tamen remedium hoc admitti, si omnes verè & ex animo sponte fecissent, non ex metu: idque explicitè declarassent, ac protestati essent, se non ex metu, sed ex amore ac benevolentia erga matrem, vel erga se se invicem simul in eadem domo educatos remittere velle, remissuros etiam omnino, si scirent, quis esset illegitimus. Ut sapienter admittunt Lugo citat. & Tamburin: §. 4. n. 12. in fine.

II. Omnium damnorum ex adulterio per se consequentium marito ac filiis legitimis.

OMnis enim, qui ponit causam aliquam, dicitur etiam causa effectuum, qui ex illa causa per se oriuntur, seu qui per se connexi sunt cum illa causa posita, non autem omnium effectuum.

Etiam, qui ex illa causa quomodolibet per accidens consequuntur; & possunt esse innumeri nec prævisi, nec prævideri debiti, ut latius docetur in materia *de restitutione, de injust. damnificatione ex homicidio, &c.* Sic uxor in proposito adultera supponendo filium illegitimum est solum causa illorum damnorum, quæ illi suppositione marito & filiis legitimis per se consequuntur, non autem eorum, quæ inde magis per accidens, & quasi fortuito sequuntur, & consequenter pro illis tantum, non autem pro illis damnis tenetur uxor adultera. Pro clara resolutione pono claram bipartitam regulam.

- § 49 I. Adultera tenetur restituere marito & filiis legitimis pro damnis in illis tantum bonis, quæ filiis legitimis debentur, & conferuntur spurio: utpotè. 1. Marito pro alimentis & expensis in educanda prole spuria (sed hoc post triennium primum simul cum adultero, & in defectum huius in solidum, juxta dicta §. præced.) 2. Filiis legitimis pro diminutione hæreditatis, seu portione hæreditatis collata spurio. Item pro majoratu, fidei commissio, aliæve prærogativæ aliis filio legitimo primogenito conferenda, modò autem collata filio putativo illegitimo. Itémque hæreditas avi, avunculi, aliorumque ascendentium vel consanguineorum, quæ debebatur filiis legitimis, & per istum errorem conferuntur, vel occupantur à spurio. Communissima DD. Et late Lugo citat. *Sect. 3. n. 39.* Ratio data est; quia hæc omnia damna per se

connexa sunt, & per se oriuntur ex suppositione prolis adulterinæ.

II. Uxor adultera non tenetur restituere filiis legitimis pro his damnis in illis bonis, quæ filiis legitimis non debebantur, & illegitimo conferuntur: ut si consanguineus vel amicus mariti putans hunc esse verum ejus filium, vel alius quicumque illum spurium suum hæredem iustituat, aliquid ei leget, vel liberaliter donet, sumptus ad studia, ad nuptias, ad doctoratum tribuat, quod fortè certè non dedisset, imò dedisset vero filio, si veritas constitisset. Hujusmodi enim sunt damna non per se, sed solum per accidens proventientia veris filiis, quia ad ejusmodi liberales collationes jus nullum habebant. Ita contrà *Molin.* certè in hac re nimis rigidum pluresque sequaces, ex communi *Lugo citat. n. 37. Tamburin. c. 3. §. 4. n. 8.*

At quid de ipso filio illegitimo, qui ejusmodi per errorem collata, vel donata liberaliter, recipit sciens, se esse illegitimum? (nam si ignoret bonâ fide excusari omnes scimus) Responderet rectè *Lugo citat. n. 38.* ipsum in rebus majoris momenti debere restituere *ex re accepta*, quoniam error isti causat in donante involuntarium saltem in rebus majoris momenti. Alia est ratio de ipsa matre adultera, quæ non obligatur *ex re accepta*, cum ipsa nihil acceperit, sed solum obligaretur propter causam à se positam talis erroris: quæ causa cum per se non influat in illas donationes, meritò à restitutione excusatur.

552 **M** Ahet ergo adulteræ gravissima obligatio
compensandi omnia damna per se con-
sequentia & marito, & filiis legitimis maxime,
quantum in se est, quantumq; omni modo mo-
raliter possibile est: utpote. 1. De bonis suis pro-
priis paraphernalibus, ac liberis, de quibus sine
mariti ac legitimæ prolis præjudicio liberè dis-
ponere potest, largiendo, legando vel testando
marito ac liberis legitimis usque ad æqualitatem
damnorum ratione prolis illegitimæ acceptorum.
De hoc iterum aliquid §. seq. 2. Si ejusmodi bo-
na propria non habeat; vel non sufficiant; debet
conari supplere aliis modis, utpote rem familia-
rem diligentius administrando, imminuendo sum-
ptus alioquin concessos in cultu corporis, recre-
ationibus, donationibus, quantum commode
potest attenta conditione sui statûs, valetudinis,
&c. Item extraordinariâ diligentia adhibita;
quidquid propriâ industriâ sine detrimento, vel
præjudicio familiæ acquirere; & sibi retinere po-
test, familiæ applicando. Less. c. 2. n. 47. 3. Ad-
dit Molina disp. 102. num. 15. Debere eam et-
iam occultè accipere de bonis spurii, quæ ad ip-
sum devenerunt, vel deventura sunt; quantum
tunc poterit, ut ex illis restituat, & occultè com-
penset iis, qui damnum propter spurium injuria
patiuntur: 4. Quod si prædictis modis, vel
similibus parum aut nihil compensare possit
adultera, tenebitur hæc; quantum potest

persuadere spurio alium statum, religiosum, vel Ecclesiasticum assumere, renuntiata hæreditate; aut promoveri eum ad aliquod officium vel artem, aut quoquo modo ita accomodare, ut sine hæreditariis bonis, filiis seu hæredibus legitimis relictis, honestè vivere possit. *Communissima DD. cum Scoto infra citando. Molina, Less. Layman. Lug. sect. 3. n. 49.* Quamvis quoad Religionem contrà sentiat *Scotus*, eò quòd filius non teneatur ingredi Religionem, quantumvis suusus. Sed contra. *Ratio est*: quia licet filius quantumvis suusus non teneatur ingredi Religionem, eò quòd ipsi hoc gravissimum onus sit, id tamen filio suadere non est grave onus matri, quare cum mater debeat reparare illa damna omni modo possibili moraliter, si nimirum possit absque gravissimo suo onere vel incommodo, non est mirum, quòd ipsa obligetur ad tentandam etiam hanc viam, in qua ipsi non est grave onus, etiam respectu filii, & longè facilius respectu filiae spuriae, ut observat *Lugo num. 41. in fine.* Quòd si denique nullo dictorum modo compensatio fieri possit, dicimus tandem

IV. Regulariter ad ea damna avertenda non tenetur adultera suum crimen manifestare, neque marito, neque proli spuria.

Communis DD. *Scot. in 4. dist. 44. S. An-* 553
tonin. Cajetan. Covarruv. Navarrus uter-
que. Vasq. eòsque citans Layman lib. 3. tract. 3.
part. 3. c. 14. n. 1. & plerique DD. S. seq. allegan-
PARS IV. SACRAM. M m di.

di. Sumitur satis evidenter ex c. officii. de pœnitent. & remiss. ubi Pontifex Innocentius consultus respondet, non esse pœnitentiam denegandam fœminæ, quæ finxerat partum, pro alienâ suppositâ, & postea timens iram mariti noluit rem manifestare; sicut nec illi deneganda est pœnitentia, quæ ob similem timorem proles ex adulterio conceptam non vult marito fateri. Sic ibi. ubi manifestè supponitur, saltem regulariter, non esse tunc obligationem manifestandi alioquin enim fœmina nolens manifestare non esset capax pœnitentiæ, & absolutionis sacramentalis. Et ineptè diceretur cum aliquibus, quod ibi non sit sermo de pœnitentia sacramentali, sed pœnitentiâ Ecclesiasticâ externâ & publicâ; quomodo enim Pontifex voluisset talem fœminam agere pœnitentiam publicam pro crimine, quod ita anxie à marito celare conatur? Ratio autem sufficientissima est; quia talis obligatio regulariter saltem est nimis difficilis, parum utilis, plus nociva: ergo nulla. Nam secundum communem DD. restitutio damnorum in bonis fortunæ ordinariæ, seu regulariter facienda non est cum detrimento, vel periculo bonorum altioris ordinis, scilicet famæ, vel virtutis: atqui in proposito adest certum periculum infamiæ adulteræ, imò & prolis spurie hæcenus legitimæ putatæ; insuper est periculum perpetui odii, divortii, & sæpe etiam vitæ adulteræ; ergo regulariter saltem pro damno illo in bonâ fortunæ marito, vel filiis legitimis compen-

do, vel avertendo, non tenetur se prodere adultera, neque marito; neque proli illegitimæ.

Non quidem ipsi marito ob rationem modò dictam; hoc enim esset periculosissimum, quia sic adultera præter sui infamiam, præcipitaret maritum in pericula iræ, tristitiæ, divortii, homicidii, aut adulteri, aut adulteræ; aut utriusque; adeoque & se ipsam in periculum vitæ præcipitaret: & plerumque est inutile, aut enim non credit maritus adulteræ; quæ fortè eam prolem malè affectat; aut si credat; quomodò poterit eam prodere, hæcenus in foro externo omnium opinione legitimam habitam eam exheredare? quomodò poterit ad eum finem adulterium uxoris publicare, se ipsum infamiæ & dedecori exponere, opprobrium hominum facere tanquam cornutum? Et innumera similia sequerentur.

Neque etiã proli spuria, nam; ut rursus rectè arguit Scotus *civ. n. 38.* aut filius credit matri, aut non credit? si credat tunc utiq; tenebitur hæreditatem; & similia accepta relinquere, tanquam jam incipiens esse possessor malæ fidei: at certe non tenebitur cum certo tanto famæ dedecore à familia tanquam spurius recedere, & hæreditatem relinquere; nec rursus est probabile præsumendum; eum id spontè facturum; quia pauci reperiuntur tam perfecti, ut propter iustitiam in foro DEI servandum dimittant magnas possessiones; quas possunt tenere in foro externo. Si verò non crederet, sicut revera re-

gulariter non tenetur credere, ut mox dicetur tunc essent duo mala, quia & ipsa esset diffamata, & ipse nihilominus teneret hæreditatem, sicut prius, inquit Scotus l. c. *Regulariter* semper dixi. Jam ut videamus in particulari, an quando teneatur adultera proli spurie aperire suum crimen, necessario prius expedienda est multum scrupulosa

QUÆSTIO INCIDENS

An, & quando filius teneatur credere patri asserenti: ipsum esse ex adulterio genitum, illegitimum, spurium.

554 **Q**Uoad forum externum apud omnes Jurisperitos & Canonistas certum est, in hoc non stari dicto matris, nisi liquidis, & indubitis argumentis id probetur, sed semper præsumitur proles legitima, si tempore conceptionis uxor cum marito habitavit, nisi constet eam fuisse impotentem, vel alia ratione prolem esse adulteram liquido demonstretur: unde Juris veteres irrident juvenem primogenitum, credens Regina matri dicenti, quod ipse conceptus sit non legitime ex Rege, sed adultero ex milite, cessit fratri natu minori Regnum.

Quoad forum autem internum conscientie aliter docent graves DD. apud Lug. citat. *disput. 13. sect. 3. num. 61. Hostiensis. Panormitan. Medina*, eosque citans Molina *disp. 101.* dicentem, quando filius nullam habens rationem dubitandi, id merito sibi persuadet, eò, quod mater digna

digniffima fide, attentâ ejus probitate, timore Dei, amore in eundem filium, & maximè, fi tefletur ipfi in mortis articulo, teneri ei in confciencia filium omninò credere, & hæreditate abftinere. Eodem modo loquuntur *Adrian. Sotus*, eòsque fequitur *Vafq.* apud *Lug. citat.* etiamfi filius in judicio publico contradictorio declaratus effet hæres, non tamen poffet tunc in confciencia retinere hæreditatem. *Toletus* autem & *Fulian.* apud eundem dicunt in aliquo cafu teneri filium credere foli matri cum juramento in articulo mortis poft Euchariftiam fufceptam. His & fimilibus probationibus hæc fententiâ in fua probalitate relicta.

Dico abfolutè: filius vel filia hætenùs in poffeffione legitimorum natalium perfeverans minimè tenetur credere matri fatenti, vel ei etiam juratò afferenti, ipfos effe ex adulterio fufceptos, & illegitimè natos, nifi ea liquidis & indubiis argumentis, etiam in foro externo valituris id oftendat; ut fi mater teftibus vel alio modo evidenter probet toto tempore conceptûs & partûs abfuiffe maritum, fuiffe impotentem &c. Ita Gloffa in *supra citato c. offic. de pœnit. & remiff.* & Canoniftæ communiter. *Covarruv. Alphons. à Caftro, Sa,* aliisque citt. *Leffius lib. 2. de iuftitia, c. 10. dub. 7.* *Layman citat. c. 14. num. 1.* & re ipsâ *Lug. citat. feft. 3. n. 62.* Ratio: quia jure gentium boni communis caufâ ad plurimas hominum aftutorum fraudes evitandas introductum eft, ut nemo unius quantumvis mini-

me suspecti hominis testimonio credere teneatur in suum præjudiciū, præsertim tam grave, ut est in proposito. Unde in simili docet Navar. c. 22. num. 82. Quod conjux non teneatur credere uni testi quantumvis amico & jurato dicti, subesse impedimentum matrimonium dicens, nisi id certis argumentis demonstret. Placeat ergo regula tradita à Cardin. de Lugo his verbis: Tunc solum filius tenetur credere in foro conscientiae, quando motiva, quæ habet ad credendum, si in foro externo proponeretur & probarentur eodem gradu & modo, quæ ipsi probantur, iudex propter illa motiva et proposita illum pronuntiaret illegitimum. Quando verò notitia illorum motivorum cum eodem gradu probationis, quo filio proponitur, non sufficeret in foro externo ad talem declarationem, neque ad vincendam præsumptionem contrariam, & possessionem legitimam, idem credo omnino esse in foro interno. *Ratio est;* quia quoties forum externum non unitur præsumptioni falsæ, sed in eo constant omnia, quæ constant in foro interno, non est, cur recedamus à sententia iusta fori externi, imò prudenter illam amplectimur, si ea non discordat à iure naturæ, si omnia etiam motiva in contrarium adducta non sufficiunt, ut iudex amoveat filium à possessione filiationis legitimæ, quam habet. Cur eadem motiva absque ullo alio, nec magis clarè probata sufficiunt, ut filius ipse proterat sententiam contra se, & relinquat filiationem legitimam.

legitimam, quam possidet &c. Quia non est, cur eadem motiva habeant plus vel minus efficacia in uno foro ad probandum, quam in alio, si æquè in utroque probentur; poterit ergò tunc filius consulere Advocatos doctos & prudentes per interpositam personam, & tacito suo nomine, ut sciat in conscientia, quid iudex externus judicare deberet cum tali & tanta notitia motivorù: & juxta id, quòd in foro externo judicandum esset, poterit etiam judicare in foro interno circa obligationem credendi matri in talibus circumstantiis. Hactenus *Lugo*. Meo iudicio sapienter, & sufficienter confessario ad dirigendum poenitentem in hoc difficillimo casu.

§. IV.

An aliquando saltem teneatur adultera manifestare suum crimen, prolisque illegitimationem.

Percurremus prius in particulari casus, vel modos, in quibus certò aut probabiliter non tenetur ad id adultera, ut tandem appareant casus & circumstantiæ, in quibus tenetur.

1. Non tenetur, quando ipsa compensat.

Quandò scilicet mater ex suis propriis bonis, aliisve modis supra indicatis posset, 556
vellètque compensare sufficienter omnia damna maritò, filiisque legitimis de se provenientia ex suppositione adulterinæ prolis: Sic enim jam habent filii legitimi æqualiter id, quod accipit spurius, & spurius jam justè retinebit hæredita-

ditatem, etiam paternam. Quia jam non habet illam verè à patre putativo, sed à matre, quæ suis bonis facta compensatione à filiis legitimis redemit illam partem hæreditatis, & dedit eam quasi spurio filio suo.

Nec obstat, quòd spurius natus ex condamnato jure communi non possit succedere patri, imò nec matri ex testamento, vel ab intestato: per hoc enim non redditur unquam incapax accipere aliquid à matre per viam donationis, ut bene observat Lug. citat. num. 36. verà enim tunc spurius accipit portionem hæreditatis, non tanquàm à patre per modum successionis, cujus utique est incapax, sed suscipit à matre per viam donationis tanquam jam sufficienter compensatam filiis legitimis, quibus solis jure necessario ea portio spurii debebatur. Quod notandum est valde.

II. Non tenetur, quando præsunt id nolle alios.

557 **E**Xcusatur, adultera à manifestando crimine, quando prudenter credere potest, maritum id nolle, & potius velle pati ea damna quàm manifestari crimen suum cum infamia tanta, ac dedecore tanto: Et sanè nisi aliquod multum grave obstet, & damna immodica essent, facile potest præsumere ejusmodi remissionem adultera, & sic nihil manifestare marito aut filiis legitimis: nam maritus potius censetur velle nesciri adulterium conjugis non solum aliis, sed etiam sibi, ut prudenter notavit M.

lina apud *Lug. num. 58.* & potius magna parte facultatum privari, eamque relinquere spurio, quam rescire adulterium conjugis cum tanto suo dedecore, dolore, periculo invadendi adulterum, vel adulterā. Similiter filii saltem ingenui præsumuntur malle, & reverā multi sunt, qui mallent consortem hæreditatis habere filium spurium amittendo aliquid fortunarum, quam matrem tanta obligatione urgeri, ut propriæ matris crimen detegatur, ex quo etiam non parum dedecoris in filios redundet, uti prudenter observant *Lugo & Tamburin. citat.* Et hinc ulterius infert *Lugo ibidem num. 59.* quando mater scit, quod, si rem filiis suis manifestaret, aliquem ex ipsis esse illegitimum ex adulterio conceptum, ipsos libenter & spontè sibi invicem remissuros, & spurium quicumque ille sit, in societatem hæreditatis recepturos in gratiam matris, & eo animo, ut etiam si certi essent de persona in particulari, adhuc ei remitterent, posse prudenter matrem ab eo onere, se se filiis manifestandi, liberare, & omninò tacere; quia tunc certum est, illos multò gratius habituros rem omninò ignorari, quam re cognitâ debitum remittere, nam re non cognitâ, vitabunt ad minus dolorem & dedecus illud, quod ex noticia illa habituri essent.

III. Non tenetur, quando nihil proderit.

QUando manifestatio nihil proderit ad dam- 558
na illa resarcienda: idque, vel quia fi-
lius non credet matri, vel licet credat, non resti-
tuet,

tuet, siue quia non potest, siue quia non vult
tunc liberam esse matrem ab obligatione man-
festandi se, habendamque tanquam debitorum
impotentem restituere, si alia via non suppet
compensandi, docent, & supponunt commu-
nissime DD. quia cessante fine, cessat ratio
gendi propter finem, nec tenetur mater se
sua diffamare. Addit Less. *lib. 2. c. 10. dub. 1.*
num. 50. non teneri matrem ad manifestandam
se, si non sit moraliter certa damni avertendi
quia in dubio, de fructu manifestationis, ma-
lior est conditio possidentis suam famam. Addit
insuper ipse, & Molina *disp. 102.* tum plerum-
que non posse adulteram absque peccato cri-
men suum manifestare; quia absque fructu
rato dat ansam filio peccandi contra iustitiam,
si detineat hereditatem, quando matri creditur,
vel credere tenebatur; atque etiam marito, vel
consanguineis, qui excandescerent in odium ad-
ulterorum, & alia peccata tali occasione com-
mitterentur. Atque hanc communem senten-
tiam omnino veram censet Lugo *cit. disp. 11.*
sect. 3. num. 32. quando filius non credit, non
tenetur credere: sicque manifestatio revera im-
utilis esset: quoties enim manifestatio mea non
prodest ad proximi malum avertendum, non est
ille invitatus, nec curat, quod manifestem, vel non
manifestem. At vero quando filius putatur ma-
tri crediturus, vel tales sunt circumstantiae, ut
credere teneatur, etsi forte tunc crediturus
non sit, tunc teneri matrem filio manifestare
[vert.]

veritatem, quando aliunde non imminet periculum, infamiae majoris, aus scandali aliorum; cum *Adrian. Paludan. Vasquez*, aliis recte docet *Lug. ibidem num. 31*. Ratio est; quia revera tunc manifestatio non est inutilis ad compensanda illa damna, si filius credat, vel teneatur credere; etsi enim pro tunc non credat, nec restituet, postea tamen forte conscientia stimulat mutabitur, & restituet haereditatem: atqui mater tenetur ponere omnia media apta ad relarcienda, & non continuanda damna legitimorum filiorum, nisi aliunde sit excusatio (qualis certe non adest, quando non subest periculum infamiae gravioris aut scandali inter cognatos aut alios) ergo tunc tenetur mater aperire veritatem filio spurio. Vide late *Lugo cit.* Sed nondum habemus casum determinatum particularem, in quo mater teneatur manifestare crimen filio, cum adsint adhuc causae excusantes, periculum vitae, vel infamiae ipsius matris. Itaque,

IV. Non tenetur cum periculo vita.

Communiissima, & verissima sententia DD. 559 non obligat matrem ad manifestandum suum crimen cum periculo vitae suae, vel adulteri, vel filii spurii. Ita passim omnes & multis congestis *Lugo num. 42*. Et hoc casu maxime intelligendus Innocentius Papa supra citat. *c. offic. de pœn. & remiss.* Ratio est; quia in extrema necessitate, & periculo ipsius vitae licet

cuius non solum non restituere, vel compensare damna illata, sed etiam accipere de bonis aliorum, quantum opus est ad eam necessitatem sublevandam, ut suo loco dictum; quia nimis in extrema necessitate omnia sunt communia, & alii non possunt esse rationabiliter invitati, sibi tunc non restitui, vel res suas alteri extremè necessarias sibi auferri: ergo à fortiori in proposito non erit obligatio adulteræ se manifestandi ob compensanda damna illa cum periculo vitæ suæ, vel alterius: & reverà maritus, vel filii legitimi non essent rationabiliter invitati, quòd mater cum tanto suo detrimento non restituat. Ab hac communissima doctrina excipitur unicus, & rarissimus casus, quo agitur de successione in regno vel provincia, & filius prius pro primogenito legitimè habitus successurus esset hæreticus, vel pessimis moribus imbutus, à quo Respublica, vel Ecclesia magnum detrimentum acceptura videatur; filius autem legitimus, cui successio iure debetur bonis moribus præditus Reipublicæ multum utilis speratur, tunc enim non quidem propter restitutionem hæreditatis & ex iustitia, sed potius ex charitate propter damnum commune Reipublicæ avertendum, quod multò plus valet, quam vitæ unius privatorum personarum, teneretur se mater exponere periculo vitæ, si spes sit impediendi illa damna manifestando proprium adulterium. Quamvis ea obligatio, ut iam innui, & restat notat Less. cit. dub. 7. num. 54. ex charitate potius

pōtius sit, quàm ex iustitia commutativa. Unde quando ea manifestatio solum deserviret ad successionem Regni legitimo hæredi asserendam, seu non impediendam, non tenebitur manifestare se mater cum periculo vitæ, quia vita cujuslibet personæ præponderat quibuscunque bonis temporalibus, ut benè probat Vasquez apud Lugo citat num. 43. in fine. Vides rursus hunc casum non spectare huc, sed ad materiam charitatis.

V. Non tenetur cum periculo etiam suæ infamia majoris.

Etiam si manifestatio profutura sit ad illas damna compensanda, non tenetur tamen manifestare se adultera cum periculo gravioris suæ infamiæ, quando nimirum infamia, quam mater ex manifestatione incurreret, talis ac tanta est, ut multum præponderet detrimento, quod maritus, vel filii legitimi patiuntur ex suppositione prolis adulterinæ. Ita (contra Adrian. Hostiens. Paludan. alios paucos) communissima DD. quos latè citant, & sequuntur Molina disp. 112. num. 10. Lugo citatus num. 45. Et sumitur ex eodem officio ubi Pontifex dicit, non esse negandam penitentiam fœmina nolenti manifestare suum crimen ob timorem mariti: quod immeritò aliqui restringunt ad solum metum mortis; quia in eo textu nihil dicitur de timore mortis, sed in genere de metu manifestandi crimen marito. Ratio

tio autem constat ex generali doctrina de Restitutione, & causis excusantibus ab illa: Quod debitor, quando non potest restituere absque longè majori suo detrimento, præsertim in bono altioris ordinis, ut est in proposito, possit licet differre, & aliquandò etiam omninò omittere restitutionem, quando nimirum illud detrimentum semper occurreret: ita est in proposito: ergo &c.

§61 *Dices*: non licet furari ad conservandam famam, vel vitandam infamiam, si enim te alius quis vellet justè, vel injustè certò infamare, nudes illi mille florenos, & ipse non habeas, non licet tibi eos furari ad impediendam eam infamiam: sed idem videtur esse furari, ac non restituere alienum, retentio enim injusta rei alienæ censetur eadem continuata ablatio, & ideoque furtum continuatum: ergo mater ob suam infamiam vitandam non liberatur ab obligatione se manifestandi ad compensanda illa damna: *Respondetur. Neg. min.* Quia furari est contra præceptum negativum, quod obligat semper & pro semper, nisi necessitas, vel alia gravissima causa excuset: non restituere alienum autem actu positivo est contra præceptum affirmativum tantum, quod non obligat pro semper, sed certis conditionibus, quando nimirum restituere quis commodè potest absque graviore suo detrimento, præsertim in bono altioris ordinis, ut est in proposito: ideoque longe facilius excusatur non restituere, quam furari.

farari. Ut benè notant *Molina* & *Lugo* citati, & nos alibi suo loco.

VI. Non tenetur absolute cum detrimento propria fama.

ITa fatis communis DD. *Scotus* sup. *Rich.* S. 562. *Anton.* *Cajetan.* *Medina*, *Alphonf.* à *Castro*, *Covarruv.* *Navarr.* *Vasquez*; & ipse *Molina* apud *Lugocitat.* & meus *Layman* c. 14. Ratio communis est: quòd damna in bonis inferioris ordinis non sint restituenda cum detrimento bonorum altioris ordinis: at in proposito damna, quæ patiuntur filii legitimi, vel maritus ex suppositione prolis adulteræ sunt tantum in bonis fortunæ, damnum autem adulteræ ex sui manifestatione esset in bono famæ, quod est altioris ordinis secundum omnes: ergo &c. Alia fundamenta mox infra dissolvam.

Hic benè observandum, valde diversa esse, 63
hæc duo, quòd pro detrimento in bono unius ordinis non sit obligatio restituendi in bonis alterius ordinis, quod verissimum est: sic enim in homicidio pro ipso damno naturalis vitæ per se incompenfabili non est restituendum in pecunia, &c. juxta communissimam sententiam. Aliud longè est, quòd damnum illatum in bonis unius ordinis non debeat reparari cum detrimento in bonis alterius ordinis, quod in rigore simpliciter falsum est. Ratio disparitatis est: quia in casu primo non potest Justitia consequi suum finem scilicet æqualitatem, ut nimirum habeat læsus idem formaliter, vel æquivalenter quod

quod ei ablatum est, ut consideranti patet: in secundo verò casu, quando non potest restituere, nisi cum detrimento bonorum alterius etiam altioris ordinis, adhuc potest Justitia consequi suum finem, scilicet æqualitatem, quod latius recuperet, quod ei ablatum est: ergo differentia illa bonorum per se nihil facit ad excusandam restitutionem, sed recurrendum est ad aliam regulam communem: quòd debitor non debet restituere cum suo detrimento longè majore pro debito longè minori: quâ ratione verè loquens cum habet excusatio *N. preced.* allata. Quia ergo damnum in bono alterius etiam altioris ordinis non est evidenter majus, quàm tuum damnum ex restitutione secuturum; corrumpit totum argumenti allati à communi sententia. Sit ergo tandem

Conclusio.

Obligatur

§64 **Q**uandocunque ergo ex una parte manifestatio profutura est ad reparanda illa damna marito & filiis legitimis, ex altera autem parte damnum infamiæ, quod adulteræ imminet et manifestacione sui criminis, nihil vel non tantum præponderat damno filiorum legitimorum omnino tenetur adultera aperire veritatem non obstante detrimento illo famæ suæ. Ita *Tolet. Sotus, Ledesma, Covarruv. Valentia*, aliisque citat. *Lugo citat. Sect. 3. n. 45.* Ratio solida est, quia injustè damnificans tenetur resarcire damnum

damnum illatum, quoties sine majori suo dam-
no proprio & detrimento potest : atqui in casu
nostro adultera maxime injustè damnificat ma-
ritum, & proles legitimas, & quidem manet in
continua actuali fraude, quò continuò maritum
& ceteros decipit, supponendo illis pro filio le-
gitimo prolem spuriam cum tanto illorum da-
mno : ergò strictissime obligatur resarcire illa
damna omni modo & medio possibili, morali-
ter saltem, quando potest sine notabiliter gra-
viori damno : ergò ulterius tenetur etiam mani-
festare ad eum finem suum crimen, quando ea
manifestatio profutura est, & damnum infamiæ
sue non multum superat damnum mariti & fi-
liorum legitimorum.

Nec obstat I. Quòd damnum ipsius sit in 564
bono altioris ordinis scilicet famæ & honoris.
Nihil enim obstat bonum altioris ordinis in pru-
denti æstimatione æquiparari vel superari à bo-
no inferioris ordinis : Sicut enim parum auri
prudenti æstimatione & adæquatur, & supera-
tur à multo argento; ita & bonum famæ, vel ho-
noris non ita magnum potest adæquari, vel su-
perari à magno bonæ fortunæ, vel divitiarum : si
ergò hoc modo adæquetur, vel superetur fama
adulteræ nocentis à bonis fortunæ, quæ liberi
legitimi innocentes amittunt causâ adulterii, &
prolis spurie, non est excusanda mater ab illa
obligatione restituendi, & compensandi damna
illata, etiam, si ita opus & utile sit, sese manife-
stando præsertim soli filio spurio credituro.

Nec obstat hic 2. sæpè dictum capit. Offi-
um. Adulteram non teneri manifestare
crimen, sed absolvi posse, etsi nolit manifestare
ob metum mariti. Id enim intelligi debet de
more justo & recta ratione excusante ab illa ob-
ligatione, quando nimirum timeret malum longè
præponderans damno aliorum.

565 Nec obstat 3. Illud Proverb. 22. *Melius est
bonum nomen, quam divitiae multa.* Nam
ter varias explicationes illius textus, placet placere
& facilis explicatio Cardinalis de Lugo n. 5. Illi
verba intelligi de bono nomine vero, seu vera
bona fama fundata scilicet in virtute & iusta
ta; hæc enim verissimè præstat omnibus divitiis
non autem de bono nomine falso, & ficto, fun-
dato in hominum ignorantia & deceptione, ap-
ud quos ideò aliquis bonum nomen habet, quo
vitia ejus ignorantur. Et sic est in proposito.
Ad hanc enim falsam existimationem bonam
adeò diligenter procurandam, & diligendam,
non est verosimile sacram Scripturam tam seri-
nos adhortari, cum plerumque obtineatur per
hypocrysin, nec multum conducatur ad salutem
animæ, nisi quatenus evitaret scandala aliorum.

566 Ex dictis tria mihi certa sunt. 1. Oblige-
matrem rem filio spurio manifestare, quando
non est alia via restituendi & impediendi damnum
illa, & verosimiliter speratur filium crediturum
vel ex Dei timore, vel ex suasu & precibus ma-
tris bonis illis cresurum, aut Religionem ingre-
diendo, aut alio modo; nec est timor ulterius

infamiae, quia filius apud se rem secretam servaret (ad quid deserviret rem prius confessario revelare cum licentia eam manifestandi filio sub eodem sigillo; & rursus eâ de re cum matre loquendi, &c. ?) His enim circumstantiis concurrentibus non est, cur ob modicam illam infamiam apud filium solum excusetur mater, & ideo eam obligationem omnes admittunt, ut fatentur Adversarii, etiam *Pasquez* apud *Lug. citat.* n. 6. Quod idem dicendum esset de obligatione manifestandi se marito iisdem circumstantiis concurrentibus: Sed certè respectu huius raro concurrent, & longè difficilius, longè majus periculum, ut ex se constat. Caveat hic confessarius, vel Parochus. 2. Idem dicendum, si adultera sit foemina vilis, & abjectae conditionis, ut ipsius fama prudentum judicio parvae sit aestimationis respectu hereditatis opulentae, quâ filius legitimus privandus esset. 3. Qualis & quantacunque sit mala adultera, si tamen fama illius, vel filii illegitimi jam antea læsa fuit, ut si jam magna suspicio concepta erat, filium ex adulterio esse gentium, tunc matrem ob infamiam non excusari ab obligatione manifestandi suum crimen, si id utile & necessarium sit ad compensanda illa damna: consentiunt fere omnes, nominatim mei, *Molina*, *Lessius*, *Layman*, *Lugo citati*. Quando enim in ea re jam communiter suspecta erat, & parvi aestimabatur in eo genere, non dicitur propriè & simpliciter amittere famam, quippè quam integrè

saltem non habebat. Merito autem monet *La-
go* ibidem n. 57. tunc non sufficere quamlibet
suspicionem, vel rumorem circa famam talis
personæ, sed debere suspicionem talem esse, ut
vulgò jam circa honestatem malè audiat; nam
alioquin magna jactura esset ex suspitione quæ-
cunque levi, vel rumore incerto in certitudinem
propriâ confessione transire. Et de his hæc tenet

CAPUT III.

DE RELIQUIS PECCATIS

Contrà 6. Præceptum.

Duas præcipuas species, *adulterium*, &
concubitus innaturalem conjugum,
jam explicatas habes præced. *sect. 3.*
& 4. De reliquis 6. erunt Sectiones. 1. De for-
nicatione simplici. 2. De stupro & rapto. 3. De
Sacrilegio carnali. 4. De incestu. 5. De pec-
catis contra naturam, & speciatim molliti-
e. De impudicitia interna & externa.

SECTIO I.

De fornicatione simplici.

SUMMARIUM.

569. Fornicatio est peccatum mortale.
570. Ex natura sua intrinsecè,